

UNIVERZITET U BEOGRADU

FILOLOŠKI FAKULTET

JELENA V. ŠAJINOVIĆ

REFERENCIJALNI KONTINUITET U PISANOM I

GOVORNOM DISKURSU

(na korpusu engleskog i srpskog jezika)

DOKTORSKA DISERTACIJA

Beograd, 2014. godine

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

JELENA V. ŠAJINOVIĆ

REFERENTIAL CONTINUITY IN WRITTEN AND

SPOKEN DISCOURSE

(English and Serbian Corpora)

DOCTORAL THESIS

Belgrade 2014

Članovi komisije:

Mentor: dr Vesna Polovina, redovni profesor, Filološki fakultet, Beograd

Član: dr Zorka Kašić, redovni profesor, Fakultet za specijalnu edukaciju
i rehabilitaciju, Beograd

Član: dr Igor Lakić, Institut za strane jezike, vanredni profesor,
Podgorica

Beograd, 2014. godine

Izjava zahvalnosti

Ovim putem, mom mentoru, prof. dr Vesni Polovini, izražavam iskrenu i trajnu zahvalnost za pruženu pomoć pri definisanju teme doktorske disertacije i za nesebične stručne savjete i usmjeravanja u toku same izrade rada.

Iskreno izražena zahvalnost, poput ove, izaziva dubok osjećaj smisla i svrhe u svijesti onoga ko je daje, ali i u svijesti onoga kome se namjenjuje.

Otkrivanje i spoznavanje samoga sebe je veliki dar života, ali ako još neko nesebično, kao što je to činila profesorka Polovina, učestvuje u toj spoznaji, onda je to dvostruki dar.

Zahvaljujući njoj, pisanje ovog rada bio je čin isključen iz automatskog načina življenja, a rad na njemu iskreno zanimanje i zadovoljstvo.

Željela bih da ova izjava zahvalnosti bude shvaćena kao veza jedinki u opštoj duhovnoj povezanosti svih živih bića.

Posebnu zahvalnost za podstrek i podršku koja mi je pružena prilikom izrade doktorske disertacije dugujem i članovima moje porodice.

Kao i svako djelo ljudskog uma i ovo sigurno ima izvjesne propuste kojih kao autor nisam bila svjesna prilikom izrade rada, a za koje u svakom slučaju preuzimam potpunu odgovornost.

U Beogradu, 2014. godine

Jelena Šajinović

REFERENCIJALNI KONTINUITET U PISANOM I GOVORNOM DISKURSU

Rezime

Doktorska disertacija pod nazivom *Referencijalni kontinuitet u pisanom i govornom diskursu* bavi se proučavanjem zakonitosti i analizom faktora pod kojima se uspostavlja i vrši kontinuirano upućivanje na neki entitet diskursa.

U prvom poglavlju navode se ciljevi, metode i opseg istraživanja. Cilj ovog rada je ne samo da ispita jezičke jedinice kojima je moguće uputiti na neki entitet u pisanom i govornom diskursu, već i da pokuša utvrditi faktore od kojih zavisi dužina referencijalnog kontinuiteta u engleskom i srpskom jeziku, odnosno broj referala kojima se racionalno može uputiti na prvopomenuti pojam. U radu ćemo kombinovati kvalitativni, kvantitativni i komparativni metod. Kvalitativni metod obezbjeđiće nam validnost u izvođenju zaključaka, dok će kvantitativni osigurati relijabilnost. Upotreba komparativnog metoda pomoći će nam da u različitim žanrovima engleskog i srpskog pisanog i govornog jezika sagledamo sličnosti i razlike u procesu uspostavljanja i održavanja toka referencijalnog kontinuiteta.

U drugom poglavlju dajemo teorijski prikaz pojmova koji su usko vezani sa fenomenom referencijacije.

U trećem poglavlju analiziramo pisani korpus engleskog i srpskog jezika, uspostavljamo zakonitosti koje utiču na ostvarivanje referencijalne kontinucije i dajemo prikaz analiziranog registra sa karakteristikama koje utiču na tok referencijacije u pojedinim narativnim formama.

U narednom, četvrtom poglavlju, po istom principu opisujemo tok referencijalnog kontinuiteta u govornom diskursu, a na osnovu analize engleskog i srpskog korpusa.

U petom poglavlju dajemo završna razmatranja.

Ključne riječi: *referencijacija, pisani diskurs, govorni diskurs, engleski jezik, srpski jezik.*

Naučna oblast: Društveno-humanističke nauke

Uža naučna oblast: Filološke nauke

UDK broj:

REFERENTIAL CONTINUITY IN WRITTEN AND SPOKEN DISCOURSE

Summary

The doctoral thesis *Referential Continuity in Written and Spoken Discourse* deals with the principles and factors which influence the establishment and maintenance of referential continuity.

Chapter 1 outlines the scope and aims of the research. The aim of the study is to examine the units of language that can be used to refer to an entity in written and spoken discourse and determine factors that make an impact on the length of referential continuity in the two languages. What we want to present is the number of referring expressions that can be used to refer to the previously mentioned referent. The study will combine qualitative, quantitative and comparative methods. The qualitative method will provide validity, the quantitative method will ensure reliability while comparative method will help us find similarities and dissimilarities between English and Serbian in the process of establishing and maintaining referential continuity. Moreover, our intention is to compare the realisation of reference in different genres of written and spoken discourse in both languages.

Chapter 2 presents the terms closely related to the phenomenon of reference and provides an illustration of the previous works on this subject.

Chapter 3 analyses written corpus of English and Serbian, and tries to establish the principles under which referential continuity is realised. The chapter is accompanied by illustration of the analysed registers and provides the defining characteristics of each genre.

Chapter 4 describes referential continuity in spoken discourse following the same pattern as in the previous chapter.

Chapter 5 gives concluding remarks.

Key words: *reference, written discourse, spoken discourse, English, Serbian.*

Scientific field: Social Science and Humanities

Specific scientific field: Philology

UDC Number:

SADRŽAJ

1. UVODNA RAZMATRANJA	11
1.1 Predmet istraživanja	11
1.2 Metod istraživanja.....	15
1.3 Osnovne hipoteze.....	16
1.4 Izvori za korpus.....	16
2. TEORIJSKI PRISTUPI FENOMENU REFERENCIJACIJE	20
2.1 Referencijacija	20
2.2 Referencijalni izrazi.....	23
2.2.1 Lična imena	28
2.2.2 Određeni i neodređeni izrazi.....	29
2.2.3 Anafora	34
2.2.3.1 Zamjenice kao eksponenti pronominalne anafore.....	35
2.2.4 Demonstrativi	43
2.2.4.1 Pokazne zamjenice	44
2.2.4.2 Pokazni determinatori	46
2.3 Analiza diskursa.....	48
2.4 Koreferencijacija	51
2.5 Ranija istraživanja o referencijalnoj kontinuiranosti	52
3. REFERENCIJALNI KONTINUITET U PISANOM DISKURSU KOD UPUĆIVANJA NA ŽIVE I NEŽIVE REFERENTE	60
3.1 Pronominalna anafora kod upućivanja na žive referente	63
3.1.2 Dva referenta različitog pola	66
3.1.3 Više referenata različitog pola	68
3.2 Prekid pronominalne anafore, upućivanje na žive referente.....	68
3.2.1 Dva referenta istog pola	69
3.2.2 Dva referenta različitog pola	70
3.2.3 Više referenata različitog pola	71
3.3 Repeticija imenske sintagme kod živih referenata	72
3.4 Repeticija imenske sintagme kod neživih referenata.....	74
3.5 Kvantitativna analiza u tipovima narativnih diskursa u engleskom jeziku.....	75
3.5.1 Narativna pripovijetka	79
3.5.2 Narativna priča za djecu.....	85

3.5.3 Bajka	89
3.5.4 Biografija.....	97
3.6 Kvantitativna analiza u tipovima narativnih diskursa u srpskom jeziku.....	101
3.6.1 Narativna pripovijetka	101
3.6.2 Narativna priča za djecu.....	108
3.6.3 Bajka	114
3.6.4 Biografija.....	121
3.7 Zaključna razmatranja o poglavlju 3	126
4. REFERENCIJALNI KONTINUITET U GOVORNOM DISKURSU KOD UPUĆIVANJA NA ŽIVE I NEŽIVE REFERENTE	135
4.1 Pripremljeni govori – upućivanje na žive referente	137
4.1.1 Upućivanje imenskom sintagmom	138
4.1.2 Upućivanje pronominalnom anaforom.....	140
4.1.3 Prekid pronominalne anafore.....	143
4.2 Pripremljeni govori–upućivanje na nežive referente	143
4.3 O referencijalnim sredstvima u pripremljenim govorima.....	144
4.3.1 Engleski jezik	145
4.3.2 Srpski jezik	151
4.4 Nepripremljeni govori – upućivanje na žive referente	157
4.4.1 Uvođenje novih referenata u diskurs	158
4.4.2 Pronominalna anafora	163
4.5 Nepripremljeni govori–upućivanje na nežive referente.....	166
4.6 O referencijalnim sredstvima u nepripremljenim govorima	169
4.6.1 Engleski jezik	169
4.6.2 Srpski jezik	173
4.7 Zaključna razmatranja o poglavlju 4	175
5. ZAKLJUČAK.....	178
6. LITERATURA	188
BIOGRAFIJA AUTORA.....	197
Izjava o autorstvu	198
Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada.....	199
Izjava o korišćenju	200

1. UVODNA RAZMATRANJA

Na početku ovog poglavlja (1.1) navodimo predmet istraživanja, da bismo potom u narednom poglavlju (1.2) naveli metod istraživanja. U poglavlju (1.3) iznosimo osnovne hipoteze koje treba da potvrde ili opovrgnu predmetno istraživanje, a u daljem izlaganju (1.4) prikazujemo izvore koji su korišteni kao korpus za analizu prilikom izrade ovog rada.

1.1 PREDMET ISTRAŽIVANJA

Iako jezik istovremeno obavlja nekoliko funkcija, mnoge lingviste se zanimaju za njegovu referencijalnu funkciju. Referencijalna funkcija jezika oduvijek je imala centralnu ulogu u proučavanju glasova i forme (Schiffrin 2006: 6)¹. Unutar lingvistike fenomenom referencijacije bave se pragmatika, semantika, analiza diskursa, kompjuterska lingvistika, psiholingvistika i sociolingvistika.

Jedna od najinteresantnijih činjenica vezanih za jezik je da možemo koristiti različite izraze da uputimo na istu stvar i jedan te isti izraz da uputimo na različite stvari i da se opet razumijemo (Gundel 1993: 274). Obično govorimo o određenim osobama, mjestima i stvarima. Upućujemo na njih i pripisujemo im određene karakteristike, a svjesni smo da se osoba može promijeniti tokom vremena, da se i naše poimanje te osobe može takođe promijeniti tokom vremena, da različite osobe imaju različito poimanje neke stvari (Bach 2008: 193).

Zbog navedenih karakteristika jezika proističe i potreba proučavanja njegove referencijalne funkcije i to sa više aspekata: semantičkog, pragmatičkog, psiholingvističkog, sociolingvističkog, a posebno aspekta analize diskursa jer različita diskurzivna okruženja utiču na izbor jezičkih sredstava, kako u pisanom, tako i u usmenom govoru.

¹ Napomena: za prevod sljedećeg i svih ostalih citata u daljem tekstu odgovoran je potpisnik ovog rada

Prema Lyonsu (1968: 404), čiji je pristup referencijaciji tradicionalan, odnosno semantički, referencijacija je veza koja postoji između riječi i objekta, veza koja se ostvaruje bez uticaja govornog lica. Sličan pristup referencijaciji ima savremena filozofija jezika koja takođe zastupa tezu da se i sami lingvistički izrazi odnose na nešto, to jeste ostvaruju referencijaciju. Samim tim, pošto govorimo o vezi sa spoljašnjim svijetom, ovakvo poimanje referencijacije odgovara semantičkom opisu (Abbott 2010: 3). U okviru semantike, referencijacija se, kao što vidimo, obično koristi da označi vezu između riječi i onoga što ta riječ u stvarnom svijetu označava (Baker 1992: 181).

Iako je prvobitno referencijaciju smatrao semantičkim fenomenom, u nekim kasnijim radovima, govoreći o prirodi referencijacije Lyons (1977: 177) navodi da koristeći određene izraze govorno lice zapravo upućuje na objekte iz stvarnog svijeta. Drugim riječima, ljudi koriste jezičke izraze da identifikuju stvari o kojima govore. Kada govorimo o referencijaciji kao o identifikovanju, zapravo govorimo o upotrebi jezika, pa se referencijacija kao takva smatra pragmatičkim fenomenom.

Sve navedeno upućuje na zaključak da su semantika i pragmatika neodvojive u proučavanju referencijacije što dokazuju i pojedini autori kao što je Schiffrin (2006: 14). Schiffrinova pomiruje ova dva pomenuta poimanja te pod referencijacijom podrazumijeva onaj aspekt značenja koji se nalazi na granici između semantičkog i pragmatičkog polja.

S obzirom da predmet ovoga rada nije sam fenomen referencijacije, već referencijalni kontinuitet, navešćemo šta predstavlja fokus našeg interesovanja i nastojati da na postavljena pitanja damo odgovore do kojih smo došli analizom diskursa. Dakle, ono što će predstavljati srž našeg interesovanja biće:

- 1) pitanje kojim jezičkim jedinicama je moguće označiti neki objekat u pisanom i govornom diskursu,
- 2) pitanje faktora koji utiču na dužinu kontinuiteta referencijacije, odnosno broj referala kojima se može racionalno uputiti na prvopomenuti pojam.

Navedena pitanja odvešće nas u proučavanje analize diskursa pošto pretpostavljamo da različita diskurzivna okruženja koja se javljaju u govornom i pisanom diskursu utiču na izbor jezičkih sredstava. Napominjemo da izbor jezičkih sredstava ne zavisi samo od karakteristika prethodnog diskursa, odnosno od udaljenosti antecedenta, njegovog semantičkog i sintaksičkog statusa, granice među paragrafima, već i od karakteristika samog referenta, to jest, da li je riječ o živim ili neživim referentima, konkretnim ili apstraktnim entitetima (Kibrik, Gruning 2005: 166).

Takođe pretpostavljamo da se u razgovoru mnogo jasnije očitava zajedničko učešće u konstrukciji dijaloga te da se pravac daljeg kreiranja dijaloga odvija uz ograničenja koja karakterišu govorni diskurs, dok su procesi percepcije pisanog teksta drugačiji što može uticati na upotrebu referencijalnih sredstava u održavanju referencijalnog kontinuiteta.

Prema Schrifinovoju, jedna od glavnih karakteristika referencijalne funkcije jezika je kreativnost pomoću koje ne samo da identifikujemo stvari o kojima govorimo već na njih i upućujemo koristeći neke druge restrukturisane pojmove koji se mogu izraziti čitavim nizom jezičkih jedinica – sintagmi, rečenica, proformi i konteksta u kojem se ostvaruju. Kad neki referal jednom uđe u jezik postaje prepoznatljiv dio diskursa, a svaki sljedeći referal, u bilo kojoj formi da se pojavi, ima funkciju upućivanja na prvopomenuti.

Međutim, ono što nas interesuje je lociranje granica kreativnosti, odnosno ispitivanje faktora od kojih one zavise i utvrđivanje da li i u kojoj mjeri gramatička pravila inhibiraju stvaranje ogromnog broja referentnih izraza.

Psiholingvistički pristup referencijaciji interesuje se za faktore koji dovode do referencijalne interpretacije nekog iskaza. Za psiholingviste Clarka i Wilkes-Gibbsa (1992) referencijacija je proces kojeg nazivaju „kolaborativnim“ i u kojem govorno lice predlaže referenta, a njegovo razumijevanje nastaje kao rezultat interakcije između govornog lica i slušaoca.

U Halliday-Hasanovom modelu kohezije, umjesto da označi direktnu vezu između riječi i ekstralingvističkih objekata, referencijacija se ograničava na

vezu identiteta koja postoji između dva lingvistička izraza kao u primjeru ekscerpiranom iz našeg korpusa u kojem zamjenica *he* (on) ukazuje na Mr. Pirzadu u tekstualnom svijetu:

Before eating *Mr. Pirzada* always did a curious thing. *He* took out a plain silver watch without a band, which he kept in his breast pocket ...

(IoM, str. 35)

Referencijacija nastaje kada čitalac treba da prepozna o kome ili o čemu je riječ tako što će uvidjeti vezu sa tekstom koji je prethodio. Rezultirajuća kohezija počiva na referentnoj kontinuciji dok ista stvar u diskurs ulazi po drugi put (Halliday, Hasan 1976: 31). Prema istim autorima, postoji čitav niz kohezivnih elemenata koji se mogu odnositi na objekat koji je već ranije pomenut u diskursu. Taj se kontinuum kreće u granicama od potpunog ponavljanja do pronominalne referencijacije. Ovakvo poimanje referencijaciju smatra sredstvom koje omogućava čitaocu ili slušaocu da prati učesnike, događaje i predmete koji se pojavljuju u tekstu ili u govornom diskursu.

Ono što nas posebno interesuje su ograničenja koja pisani i govorni diskurs nameće pri uspostavljanju i održavanju toka referencijalnog kontinuiteta. S obzirom da smatramo da su ograničenja uslovljena vrstom, dužinom i strukturom diskursa vezanog za neki entitet i da proizilaze više iz pragmatičkih i tekstualnih aspekata jezika potrebno je utvrditi koji su to kontekstualni faktori koji uslovljavaju upotrebu određenog tipičnog varijeteta referencijalnog izraza u službi kohezije, odnosno referencijalnog kontinuiteta.

Osim toga, pokušaćemo utvrditi u kojoj mjeri sistemske razlike između engleskog i srpskog jezika utiču na uspostavljanje referencijalnog kontinuiteta s obzirom da se radi o funkcionalnom i pragmatičkom, a ne gramatičkom fenomenu.

U prvom dijelu ćemo se osvrnuti na sam pojam referencijacije i na načine na koje joj prilaze semantičari, pragmatičari i drugi koji se bave njenom analizom, kako unutar lingvistike tako i šire. Zatim ćemo pokušati istražiti sve

referentne izraze kojima se ostvaruje referencijacija i utvrditi granice do kojih je moguće ići kada je u pitanju referencijalni kontinuitet, kako u pisanom, tako i u govornom diskursu. Naše ubjeđenje je da ta granica postoji i da nije nezavisna već da je pod uticajem pravila čiju prirodu namjeravamo istražiti.

U engleskom jeziku za uspostavljanje referencijacije postoji određen broj referencijalnih izraza, ali ono što je manje poznato, a izaziva veliko interesovanje je pitanje koji su to faktori koji utiču na odabir referencijalnih izraza kako bi komunikacija bila uspješna.

1.2 METOD ISTRAŽIVANJA

Metodološki postupak koji ćemo koristiti zasnivaće se na komparativnom metodu analize pisanog i razgovornog diskursa na engleskom i srpskom jeziku. Podatke do kojih dođemo analizom obradićemo kvalitativno i kvantitativno.

Kada je u pitanju pisani diskurs, korpus smo sačinili tako što smo birali tekstove iz narativnog registra i to iz četiri vrste narativne proze pisane na engleskom i srpskom jeziku. Namjera nam je da u oba jezika analiziramo pripovijetke namijenjene odrasloj čitalačkoj publici, zatim pripovijetke namijenjene dječijoj populaciji, bajke i biografije.

Pod pretpostavkom da referencijalni kontinuitet teče različito u planiranim i neplaniranim usmenim govorima, korpus razgovornog diskursa smo sačinili tako što smo izabrali transkripte planiranog i neplaniranog usmenog govora.

Upotreba komparativne metode omogućiće da se na dovoljno velikom broju uzoraka prikupljenih autentičnih tekstova engleskog i srpskog jezika sagleda problem i apostrofiraju diskurzivni elementi bitni za ostvarivanje referencijalnog kontinuiteta.

1.3 OSNOVNE HIPOTEZE

Osnovne hipoteze od kojih polazimo u ovom radu su sljedeće:

- a) postoji zatvoreni skup sredstava kojima se može ostvariti referencijalni kontinuitet,
- b) postoji granica u okviru koje referencijalni kontinuitet može da se ostvari određenim tipovima referencijalnih izraza,
- c) referencijalni kontinuitet se razlikuje kod upućivanja na žive i nežive referente,
- d) varijante i tipovi referencijalnog kontinuiteta se razlikuju u govornom i pisanom diskursu,
- e) govorni jezik karakteriše veća varijabilnost u uvođenju referala.

1.4 IZVORI ZA KORPUS

Korpus pisanog diskursa sačinili smo birajući prozu za odrasle i prozu za djecu, a analizu smo izvršili u sljedećim žanrovima: pripovijetkama namijenjenim odraslima i pripovijetkama namijenjenim djeci, bajkama i biografijama. Izvori koje smo koristili su sljedeći: pripovijetke *Temporary Matter*, *When Mr. Pirzada came to dine*, *Interpreter of Maladies*, *Real Durwan* iz zbirke pripovijedaka J. Lahiri: *The Interpreter of Maladies*; knjiga za djecu T. Deary, *Villanious Victorians*; adaptirane bajke za djecu B. Keson *Ugly Ducklining and other Fairy Tales*; biografije istaknutih pisaca J. Joyca, H. Jamesa, N. Hawthorna, R. L. Stevensona, te biografije profesora pravnih nauka M. Parrisha i lingviste G. Lakoffa, preuzete sa interneta.

Da bismo prilikom citiranja izbjegli nepotrebno ponavljanje punih naslova djela, koristili smo skraćenice i broj strane na kojoj se preuzeti primjer nalazi: IoM =*The Interpreter of Maladies*; VV=*Villanious Victorians*; FT=*Ugly Ducklining and other Fairy Tales*.

Kako bismo postigli raznolikost tekstova koji se analiziraju i izvršili komparaciju istih pisanih na engleskom i srpskom jeziku, pisani tekstovi na srpskom jeziku takođe su birani iz četiri oblika narativne proze: pripovijedaka za odrasle i djecu, bajki i biografija. Kao i u korpusu na engleskom jeziku svaka od ovih vrsta ima svoje tekstualne karakteristike vezane za dužinu teksta i način raspoređivanja teksta. Izvori koji smo koristili za analizu pisanog korpusa su sljedeći: pripovijetke *Carski rez* i *Akseanosilas* iz zbirke pripovijedaka *Carski rez i druge priče*; pripovijetka *Krevet za tri osobe* iz zbirke pripovijedaka *Konji Svetog Marka*; *Gospođica Hatčepsut*, *Gospodin David Senmut*, *arhitekta*, *Kći koja se mogla zvati Niferure*, *Ukrasna sveća*, *Upaljač* iz zbirke pripovijedaka *Stakleni puž*, *priče sa interneta*; pripovijetke za djecu *Veliki prijatelj*, *Kad ječam žuti*, *Babaja*, *Poklon*, *Moj susjed Mirko*, *Berači šljiva*, *Gost iz grada*, *Crveni cvijet* iz zbirke pripovijedaka *Prijatelji iz Smogve*; narodne bajke *Biberče*, *U cara Trojana kozje uši*, *Čardak ni na nebu ni na zemlji*, *Zlatoruni ovan*, *Čudotvorni prsten*, *Djevojka brža od konja*; biografije istaknutih srpskih pisaca *Petra P. Njegoša*, *Laze Kostića*, *Borisava Stankovića* iz *Istorije nove srpske književnosti*, te biografije M. Pavića i B. Nušića, preuzete sa interneta. Detaljniji podaci o izvorima za korpus se nalaze u odjeljku korištene literature.

Prilikom rada, s ciljem ekonomičnosti, a pri citiranju pojedinih dijelova korištenog korpusa koristili smo akronime i broj strane sa koje je primjer ekscerpiran. Njihovo značenje je sljedeće: CR=Carski rez; KSM=Konji svetog Marka; SP=Stakleni puž; PiS=Prijatelji iz Smogve; SNB= Srpske narodne bajke 1; SnB= Srpske narodne bajke 2; INSK= Istorija nove srpske književnosti.

Korpus govornog diskursa obuhvatio je pripremljene i nepripremljene govore na engleskom i srpskom jeziku. Izvori koje smo koristili su sljedeći: *By the People: The Election of Barack Obama: Iowa*; *By the People: The Election of Barack Obama: Chicago*; *The Best of Two Ronnies, part 1 i part 2*; *Jennie Murray interviews Diana de Gunzburg: Women's Hour*, iz transkripta OCR GCSE in English Language spoken language; *Dennis Shepard's Statement to the Court*, preuzeta sa interneta; Izjave Senatora o slučaju Clinton-Levinski, preuzete sa interneta; dio

transkripta sa suđenja Oswaldu Leeju, preuzet sa interneta; Obamine govore o M. L. Kingu, o nominovanju generala Haydena, o smrti Rose Parker, o Johnu Boltonu, preuzete sa interneta, transkripte razgovora u dijaloškoj formi: SBC031 *Tastes Very Special* [Face-to-face conversation recorded in a restaurant in Pullman, Washington. Sherry and Beth are sisters (in their late twenties), and Rosemary is their mother. The participants discuss what to order for lunch, interact with the waitress (Jamie) and engage in talk about family and friends while waiting for their food]; SBC036 *Judgmental on People* [Face-to-face conversation recorded in Albuquerque, New Mexico. There are three participants and a baby. Lisa and Kevin are siblings, Marie (the baby's mother) is a friend of Lisa's. Much of the speech event focuses on interaction with, and talk about, the baby, as well as gossip about friends and co-workers].

U cilju izbjegavanja ponavljanja cijelih naslova djela korištenih kao korpus, ponovo smo nakon citiranja pojedinih dijelova koristili akronime i broj strane iz transkripta sa koje je primjer preuzet. Njihovo značenje je sljedeće:

IEI=The Election of Barack Obama: Iowa, IEC= By the People: The Election of Barack Obama: Chicago, R=The Best of Two Ronnies, part 1 i part 2, DG=Jennie Murray interviews Diana de Gunzburg: Women's Hour, iz transkripta OCR GCSE in English Language spoken language, DS=Dennis Shepard's Statement to the Court, preuzeta sa interneta, Sen Dodd, Sen Gor, Sen. Grah=Izjave Senatora Dodda, Gortona i Grahama o slučaju Klinton-Levinski, preuzete sa interneta, OL= dio transkripta sa suđenja Oswaldu Leeju, preuzet sa interneta, GH=Obamin govor o nominovanju generala Haydena, ML=Obamin govor o M. L. Kingu, preuzet sa interneta, RP=Obamin govor o smrti Roze Parker, JB=Obamin govor o Johnu Boltonu.

Kao što je prethodno rečeno za engleski jezik i transkripti korišteni za analizu na srpskom jeziku birani su tako da obuhvate i pripremljene i nepripremljene govore. Izvori koje smo koristi su sljedeći: „*Veleizdajnička*“ *beseda Svetozara Miletića- Odbrana*, „*Razlupana šoferšajbna, optužnica protiv glumca*

Paola Vuisića 1965.“- Odbrana, Vratiti Draganu Opačiću pravo na fer suđenje – Odbrana, iz zbirke *Velike advokatske odbrane*, za koju ćemo koristiti akronim AO i transkripti govornog jezika koje su snimali i bilježili studenti sa Opšte lingvistike Filološkog fakulteta u Beogradu.

2. TEORIJSKI PRISTUPI FENOMENU REFERENCIJACIJE

U ovom poglavlju daćemo definicije različitih autora koji su se bavili fenomenom referencijacije (Gundel, Herberg; Kronfeld), navešćemo različite pristupe ovoj problematici i prikazati istraživanja koja su vršili Schrifinova, Bach, Foxova, Bejkerova, Sacks, Schegloff i Grice, te prikazati osnovne pojmove koji se vezuju za pojam referencijacije, odnosno referencijalne izraze, lična imena, određene i neodređene izraze, anaforu, demonstrative, analizu diskursa i koreferencijaciju.

2.1 REFERENCIJACIJA

Tumačenje referencijacije je interdisciplinarni problem i stoga je gotovo nemoguće sagledati je i definisati samo iz jednog ugla. Imajući u vidu da je proces referencijacije u osnovi ljudske kognicije, referencijaciju kao fenomen proučavaju gotovo sve kognitivne nauke kao što su filozofija, lingvistika, kompjuterska lingvistika, kognitivna psihologija i psiholingvistika.

Proces uspostavljanja i razumijevanja referencijacije obuhvata sposobnost mišljenja i predstavljanja objekata, sposobnost da se drugima ukaže na to o čemu se zapravo govori i sposobnost da se razumije o čemu drugi pričaju kad koriste neki (pro) nominalni izraz (Gundel, Herberg 2008: 4).

U okviru lingvističkih proučavanja referencijacije postoji razlika između eksterne i interne perspektive: prva proučava vezu između simbola i objekta koji predstavlja, a druga vezu koreferencijacije između simbola (Kronfeld 1990: 3).

Eksterna perspektiva referencijacije ukazuje na vezu između riječi i stvarnog svijeta koja se obično ostvaruje prilikom prvog pominjanja referenta u tekstu. S obzirom da je riječ o vezi znaka sa objektom na koji se primjenjuje, ovakvo proučavanje referencijacije pripada polju semantike.

Sa druge strane, interna perspektiva se fokusira na narednu vezu između riječi i referenta, vezu koja se ostvaruje pomoću prvobitne riječi i njene prve veze sa stvarnim svijetom, kao i kroz poziciju koju taj referent ostvaruje u tekstualnom svijetu (Schriffin 2006: 114).

Kao što vidimo, osim semantičkog pristupa referencijaciji, postoji i pragmatički pristup ovom problemu. Ako se zapitamo ko zapravo povezuje znak sa objektom i pretpostavimo da je to govorno lice, vidjećemo da problematika proučavanja referencijacije preciznije pripada polju pragmatike (Schriffin 2006: 111).

Iako se prepliću, pragmatika i semantika imaju drugačiji pristup fenomenu referencijacije.

U zavisnosti od toga da li se referencijacija ostvaruje pomoću lingvističkih izraza ili je ostvaruje govorno lice izvedena je i definicija referencijacije. Referencijalna relacija između jedinstvenog termina i nekog objekta je dvostruka relacija koja obuhvata vezu između pojma i objekta (Bach 2008: 17). Ako Mont Everest, kao lingvistički izraz, upućuje na Mont Everest kao objekat, onda postoji veza između lingvističkog izraza i objekta.

Ta veza može biti i višestruka pošto sami izrazi upućuju na stvari, a govorna lica koriste neki lingvistički izraz kako bi sagovornike uputili na te iste stvari. Takvo poimanje referencijacije odraz je savremenih teorija prema kojima referencijacija nije jednosmjernan već interaktivan čin.

Iako je u početku smatrana autonomnim činom koji zavisi samo od govornog lica, šezdesetih godina dvadesetog vijeka dolazi do promjene u teoretskim postavkama referencijacije. Savremene teorije tvrde da je referencijacija participatorna i da podjednako zavisi i od govornog lica i od sagovornika. U upotrebi jezika govorno lice i sagovornik zapravo kooperiraju (Grice 1975). Da učesnici komunikacije kooperiraju najbolje pokazuje primjer kojeg navode Sacks i Schegloff (1979). Jedna osoba ženskog roda po imenu Ann je željela da svoju drugaricu Betty uputi na par koji se preziva Ford. Pomislila je

kako bi Betty mogla da ih prepozna po imenu, ali nije bila sigurna. Ipak, u realizaciji referencijacije, Ann se pokazala snalažljivom:

Ann: . . . well I was the only one other than than the uhm tch
Fords?,uh *Mrs Holmes Ford?* You know uh the *the cellist?*

Betty: Oh yes. *She's she's* the cellist.

Ann: Yes. Well *she* and *her husband* were there.

Ann je referencijaciju započela tako što je izgovorila prezime Fordovih upitom intonacijom, a onda je napravila kratku pauzu. Pretpostavila je da Betty možda neće prepoznati par po imenu i tražila je da Betty odreaguje kad joj se učini da je shvatila o kome se radi. Kako Betty nije odmah rekla da je prepoznala o kome je riječ, Ann je nastavila dalje i probala sa sljedećim referalom *Mrs Holmes*. Kako Betty ponovo nije odreagovala probala je da je uputi na željeni referent koristeći imensku sintagmu *the cellist*. Ovoga puta Betty je shvatila o kome je riječ što je i potvrdila ponavljanjem posljednji put upotrebljene imenske fraze *the cellist*. Da je Betty ranije povezala o kome je riječ, Ann ne bi morala da koristi tri imenske fraze, kao i neleksička sredstva, upitnu intonaciju i kratku pauzu kako bi ostvarila referencijaciju.

Uspješnost referencijacije, kao što će pokazati i analiza korpusa koju ćemo predstaviti u poglavljima koja slijede, zavisi od niza faktora među kojima se nalazi i vrsta diskursa, odnosno odabir referencijalnih sredstava vezanih za vrstu diskursa u kojem se ona realizuju.

Na uspješan tok referencijacije u govornom diskursu utiču i okolnosti pod kojima dolazi do ostvarivanja referencijacije u smislu:

- a) da li učesnici komunikacije pripadaju istoj grupi po zvanju, zanimanju ili intelektualnim svojstvima,
- b) imaju li iste ili slične sklonosti,
- c) kakva je njihova leksička kultura,

- d) kakav je psihološka struktura njihovih ličnosti i još niz elemenata vezanih za fizička, duhovna i moralna svojstva učesnika komunikacije.

Logičan zaključak koji proizilazi iz prethodnoga je da će tok referencijacije biti uspješan ukoliko učesnici komunikacije budu imali sličan ili isti nivo obrazovanja, slične životne navike ili sklonosti, ujednačen nivo leksičke kulture, ili pak, ako se samo međusobno dobro poznaju.

Uspješnost komunikacije, odnosno referencijacije, u govornom diskursu, zavisi i od nelexičkih sredstava kao što su pauze, različiti intonacioni nivoi obraćanja sagovornika, poštalice, gestovi i mimika, pa čak i ćutanje, odnosno potpuno odsustvo upotrebe bilo kakvih referencijalnih sredstava.

Proučavajući oblike referencijacije u tri žanra američkog jezika – spontane konverzacije, pisane ekspozitorne proze i pisane popularne priče, Fox (1987a) je utvrdila da vrsta teksta utiče na oblik referencijacije, odnosno na odabir referencijalnog izraza. U analizi je koristila različite modele diskursa pošto su prema njenom shvatanju žanrovi fundamentalno razlikuju u jedinicama od kojih se sastoje. Fox (1986: 27) je uočila je da se upotreba zamjenica drastično razlikuje od jednog tipa diskursa do drugog i da različiti tipovi diskursa zahtijevaju upotrebu različitih referencijalnih izraza.

Svaki jezik ima ono što zovemo generalna sklonost ka nekom određenom referencijalnom izrazu kao i specifične sklonosti koje su osjetljive na pojedine tipove teksta (Baker 1992: 183).

2.2 REFERENCIJALNI IZRAZI

U svakom jeziku postoje izvjesni izrazi kojima se upućuje na neki objekat i umjesto da se tumače posredstvom sebe samih, semantički, oni ostvaruju referencijaciju tako što upućuju na nešto što treba tumačiti (Halliday, Hasan 1976: 31). U slučaju referencijacije, informacija koju treba naći je samo

referencijalno značenje, identitet neke pojedinačne stvari ili grupe stvari na koju se upućuje.

Kada se govori o referencijalnim izrazima većina lingvista koja se bavila proučavanjem referencijacije i njenih pratećih elemenata, iako ima različite pristupe ovoj problematici, saglasna je da uspješna referencijacija zavisi od niza faktora među kojima značajno mjesto zauzimaju i referencijalni izrazi. Dobar odabir referencijalnih izraza, uz ostale činioce koji utiču na tok referencijacije, omogućava postizanje osnovnog cilja, to jest uspješne komunikacije među sagovornicima bez obzira da li se ona realizuje u pisanom ili govornom diskursu.

Najčešće korišteni referencijalni izrazi u engleskom jeziku su lična imena, određene imenske sintagme, lične i pokazne zamjenice.

S tim u vezi nameće se jedno od najčešćih pitanja koja se postavljaju kada je riječ o istraživanju na temu referencijacije, a to je pitanje na koji način govorno lice bira koji će referencijalni izraz upotrijebiti prilikom ostvarivanja referencijacije s obzirom da je u procesu upućivanja na neki objekt cilj govornog lica da navede sagovornika da identifikuje taj objekt. Pretpostavka je da govorno lice koristi onaj referencijalni izraz koji je sagovorniku neophodan kako bi na pravi način protumačio o čemu je riječ. Vjerovatno je da će govorno lice od ponuđenih referencijalnih izraza *he, this man, the man, John*, izabrati onu koja će sagovorniku pomoći da ga bez imalo muke poveže sa željenim referentom (Taboada 2008: 176). Ako je, na primjer, tokom konverzacije cijelo vrijeme bilo riječi o jednom te istom Johnu, onda je vrlo vjerovatno da će sljedeći referencijalni izraz koji upućuje na Johna biti lična zamjenica za treće lice *he* osim u slučaju kada govorno lice ponavljanjem ličnog imena želi da naglasi referenta ili ako neki drugi John ne postane predmet konverzacije.

Prilikom odabira odgovarajućeg referentnog sredstva u procesu referencijacije govorno lice treba da uzme u obzir prvenstveno date okolnosti, istoriju i tok konverzacije kao i znanje koje je zajedničko njemu i njegovom sagovorniku (Bach 2008: 21). U protivnom rizikuje da napravi propust zbog

kojeg referencijacija neće biti uspješna. Ako na primjer, sintagmama *naš najbolji teniser* ili *pobjednik Vimbldona 2011. godine*, sagovornika koji ne prati tenis upućujemo na Novaka Đokovića, onda sa sigurnošću možemo tvrditi da nećemo uspostaviti uspješnu referencijaciju.

Ono što je bitno prilikom odabira referentnog izraza je da koristimo odgovarajući jedinstveni termin koji je informativan samo onoliko koliko je neophodno (Bach 2008: 22). Vjerovatno je da ćemo ako želimo da uputimo na nešto što je već spomenuto koristiti prvenstveno lične zamjenice ili neki određeni izraz. Problem se javlja, kao što smo vidjeli, jedino u slučaju ako se u međuvremenu pojavi još neka osoba ili objekat istog roda.

Kibrik, Gruning (2005: 170) navode da se u literaturi pojavljuje nekoliko faktora koji mogu uticati na odabir referentnog izraza i to:

- a) odnos živo/neživo,
- b) semantička uloga imenske fraze/referenta i antecedenta,
- c) udaljenost antecedenta mjerena cijelim rečenicama
- d) referencijalni status antecedenta (potpuna/redukovana imenska fraza).

Najčešći referencijalni izrazi, pored imenske fraze, u engleskom i mnogim drugim jezicima su lične zamjenice. Pored ličnih zamjenica engleski koristi i određeni član *the* i pokazne zamjenice *this/that* kako bi ostvario vezu između izraza u tekstu. Njihova funkcija je da nas upute na kojem mjestu da potražimo pravu informaciju. U primjeru kojeg navodimo čitalac mora da se vrati nazad u diskurs da bi utvrdio na šta se pokazna zamjenica *that* odnosi:

But while brave people like Robert Cocking are forgotten, un-brave people like Victoria are remembered. Is that fair?

(VV, str. 9)

Međutim, treba imati na umu da lična imena, zamjenice, određeni izrazi i demonstrativi mogu biti u službi referencijacije, ali i da postoje slučajevi u kojima je njihova upotreba nereferecijalna, kao na primjer kada se određeni izrazi upotrebljavaju atributivno.

Osim toga, poimanje referencijalnog izraza se razlikuje od discipline do discipline. Poimanje referencijalnog izraza je interesantno posebno u filozofiji gdje nema jednoobraznog pristupa ovoj problematici. Prema nekim filozofima neodređeni izrazi su nereferecijalni, a određeni referencijalni. Međutim, u filozofiji postoje mišljenja koja određene izraze smatraju nereferecijalnim, a neodređene referencijalnim.

U lingvističkoj interpretaciji, jedna od odlika referencijacije je čvrsta povezanost sa tekstom bez obzira da li je on ostvaren u pisanoj ili govornoj formi. Pod tekstom autori Halliday i Hasan (1976: 1) podrazumijevaju odlomak realizovan rečenicama među kojima postoji povezanost. Isti autori navede primjer na osnovu kojeg nastoje pokazati kakva je to veza koja spaja ove dvije nezavisne rečenice:

Wash and core six cooking apples. Put them into a fireproof dish.

Jasno je da se *them* iz druge rečenice odnosi na *six cooking apples* iz prve, odnosno anaforička funkcija *them* stvara koheziju između dvije rečenice tako da ih doživljavamo kao cjelinu. I jedan i drugi pojam označavaju istu stvar, ali među njima postoji hijerarhijska uslovljenost u kojoj imenska fraza ima prednost, a slijedi je zamjenica. Naravno, zamjenica ne mora uvijek da bude jedina opcija kojom se upućuje na već pomenuti pojam. Njeno mjesto može da zauzme ponovljena imenska fraza kombinovana sa određenim članom koji je, ustvari, pokazatelj anafore:

Wash and core six cooking apples. Put the apples into a fireproof dish.

U procesu referencijacije govorno lice koristi imensku frazu kako bi navelo sagovornika da identifikuje referenta i na taj način ostvaruje svoju namjeru (Klark, Gibbs 1986: 3).

Prilikom uspostavljanja referencijacije u diskursu neke jedinice diskursa mogu biti potpuno nove, to jest da prvi put ulaze u diskurs, dok je većina jedinica diskursa uglavnom poznata, jer je više puta ušla u diskurs. Svaki put kada govorno lice želi da pomene neki referent ono to čini prema pravilima koja su dio jezičkog sistema i ima razne opcije na raspolaganju počev od potpune imenske fraze preko demonstrativa do zamjenica za treće lice (Kibrik, Gruning 2005: 162).

Lična imena su referencijalni izrazi koji se uglavnom koriste za prvo pominjanje jedinica diskursa, dok se za svako sljedeće pominjanje koriste određeni i anaforski izrazi. Međutim, ponekad se nakon pomenutog ličnog imena koristi neodređen izraz kao u primjeru:

Mr. Das stepped out of car and stretched his legs by squatting briefly to the ground. A clean-shaven man, he looked exactly like a magnified version of Ronny.

(IoM, str. 48)

Iako bismo očekivali da se sljedeće pominjanje referenta označenog kao gospodin Das vrši određenom imenskom sintagmom, s obzirom da je gospodin Das već uveden u diskurs kao gospodin Das, javlja se izuzetak pojavom neodređene sintagme (a clean-shaven man), što možemo jedino povezati sa asocijativnim poređenjem koje se vrši u istoj rečenici. Kao rezultat tog poređenja gospodin Das se javlja kao nova ličnost, ona koja uočljivo podsjeća na jedan drugi referent diskursa označen kao Ronny, čime je opravdana upotreba neodređenog člana.

2.2.1 LIČNA IMENA

Na osnovu konsultovane literature o ličnim imenima kao referencijalnim sredstvima ističemo sljedeće:

- a) semantička vrijednost imena leži u samom referentu,
- b) lične imenice ili lična imena mogu uključivati samo ime ili sadržavati deskriptivne elemente,
- c) lična imena su semantički ekvivalent određenom izrazima,
- d) lična imena nisu konotativna, već samo denotativna,
- e) lična imena su vezana za kontekst,
- f) lična imena se mogu javiti u nereferecijalnoj funkciji, uz određeni i neodređeni član.

Po prirodi stvari lična imena su drugačija od ostalih lingvističkih izraza po tome što nemaju značenje kao ostali izrazi i po tome što njihova semantička vrijednost leži u samom referentu (Devitt 2004: 585).

Lične imenice ili lična imena odnose se na veoma heterogen niz izraza koji mogu uključivati imena kao što je John ili sadržavati deskriptivne elemente kao *The Arc de Triomphe* i *South Farm Road* (Lyons 2003: 21).

Za Russella i Fregea ime je semantički ekvivalent određenom izrazu pošto je poput određenog izraza jedinstveno u upućivanju na nešto. Kada se koristi direktno, lično ime služi da pokaže ono o čemu pričamo, ono nije dio činjenice koja se tvrdi ... već dio simbolizma kojim izražavamo našu misao (Russell 1919: 175).

Neki filozofi (Mill 1872: 20) su smatrali da lična imena nisu konotativna, već samo denotativna s obzirom da nemaju deskriptivan semantički sadržaj ili značenje nezavisno od entiteta kojeg imenuju. Prema njemu funkcija ličnih imena nije da prenesu uopštenu informaciju već da omoguće individuama da postanu subjekat diskursa.

U filozofskom viđenju Kripkea (1972) i Kaplana (1977) lična imena, indeksikali i pokazne zamjenice imaju istu denotaciju bez obzira na kontekst u kojem se javljaju.

Premda može da postoji veliki broj osoba koje se zovu John, za identifikaciju referenta je, kao što je slučaj i sa određenim izrazima, veoma bitan kontekst. Ako pretpostavimo da postoji više od jednog mogućeg referenta za ime John, onda ime John možemo upakovati u širu imensku frazu dodavanjem prezimena Smith ili dodavanjem deskriptivnog sadržaja *John sa kojim sam te upoznao sinoć* (Lyons 2003: 21).

Iako se čini da neka imena imaju jedinstven referent bez obzira na kontekst u kojem se javljaju, sljedeći primjer pokazuje da to nije uvijek slučaj. Na primjer, ime Platon se prvenstveno odnosi na grčkog filozofa, ali njime možemo uputiti i na entitet koji označava nešto drugo, poput njegovih djela. To se najbolje vidi iz primjera kojeg navodi Nunberg (1978):

Plato is on the bottom shelf of the bookcase.

Lična imena, iako najčešće referencijalna, mogu se javiti i u nereferecijalnoj funkciji (Brown, Yule 1983: 210), uz određeni ili neodređeni član:

Young Smith is the Plato of the fourth form.

2.2.2 ODREĐENI I NEODREĐENI IZRAZI

Upotreba određenih i neodređenih izraza kao potencijalnih sredstava kojima se može ostvariti referencijacija u engleskom jeziku nije zanemarljiva i pored oprečnih stavova o njihovoj referencijalnoj prirodi koja se kreće u rasponu od poimanja koja ih svrstavaju u referencijalne izraze, do poimanja koja negiraju to svojstvo. Prikaz njihove upotrebe daćemo na primjerima preuzetim iz postojeće literature, ali i primjerima koje smo uočili u toku analize našeg korpusa. Takođe ćemo prikazati tabele određenih i neodređenih izraza u engleskom jeziku koje

smo preuzeli od Abbottove (2006). Na početku prikaza primjera upotrebe određenih i neodređenih izraza u procesu ostvarivanja referencijacije navešćemo različita razmišljanja data u kratkom vremenskom razmaku od strane istraživača ove problematike, Russella sa jedne i Strawsona i Donnellana, sa druge strane.

Iako je početkom dvadesetog vijeka Russell (1905) tvrdio da određeni i neodređeni izrazi nisu referencijalni već sredstvo kvantifikacije, samo nekoliko decenija kasnije Strawson (1950) i Donnellan (1966) su to opovrgli tvrdeći da određeni izrazi mogu upućivati na referent. Čak i neodređeni izrazi imaju tu sposobnost, premda oni sami nisu referentni. Neodređeni izrazi utiru put referencijaciji (Sainsbury 2007: 132) pošto se mogu javiti kao antecedenti zamjenicama kao u primjeru iz našeg korpusa:

A powerful old man with grey beard stepped out. He wore a tight black cap and a dark cloak.

(VV, str. 48)

Zbog pomenute osobine ne treba zanemariti njihovu ulogu u procesu ostvarivanja referencijacije.

Neodređeni izrazi se najčešće pojavljuju sa neodređenim članom $a(n)$ i uglavnom uvode novi entitet u diskurs. Iako se mogu naći u semantičkoj nezavisnosti najčešće su zavisni, jer drugi dio rečenice ne možemo razumijeti ukoliko nismo pravilno protumačili prvi dio:

A mosquito is buzzing about our room. It is keeping me awake.

(Sainsbury 2007: 126)

U tabeli koja slijedi, a koju smo preuzeli od Abbottove (2006: 124) prikazani su izrazi koji se smatraju neodređenim u engleskom jeziku.

Tabela neodređenih izraza u engleskom jeziku

Determiner type	Comments	Examples
[DET Ø]	Bare" NPs understood existentially	<i>Children [are crying, snow [was piled high]</i>
<i>Any</i>	(a) Polarity sensitive <i>any</i> (b) "Free choice" <i>any</i>	<i>[hardly] any books</i> <i>Any idiot [can lose money]</i>
<i>No</i>		<i>No thought(s), no music</i>
<i>Most</i>		<i>Most (of the) apples, most snow</i>
<i>A/an</i>		<i>A cook, an idea</i>
<i>Sm, some</i>	<i>sm</i> refers to unstressed occurrences with weak or cardinal interpretation <i>Some</i> is the strong, or partitive version	<i>Sm books,</i> <i>some (of the) space</i>
<i>Several, a few, many, few</i>	These determiners are also said to have weak and strong versions	<i>Several (of the) answers,</i> <i>few (of the) athletes</i>
Indefinite <i>this</i>	Occurrences of this <i>this</i> can occur in existentials	<i>This wurd guy [came up to me]</i>

Neke lingviste uopšte se ne slažu sa tvrdnjom da se neodređenim imenskim frazama može pripisati referencijalna vrijednost (Kamp 1981). Postoje slučajevi kada je ova tvrdnja tačna. Kada neodređeni izrazi predstavljaju dio predikata, odnosno kada se javljaju kao komplement glagolu *to be*, onda su nereferecijalni kao u primjeru:

My father was a stonemason.

(Brown, Yule 1983:209)

Osim pomenutog slučaja u literaturi se pominje još jedan uslov pod kojim se neodređeni izraz može smatrati nereferecijalnim i to kada se javi u lingvističkim situacijama za koje Quine (1960) kaže da su referencijalno nejasne, a obično se pojavljuju uz glagole *look for* i *want* u izolovanim rečenicama:

Marion is looking for a rubber.

(Brown, Yule 1983: 209)

U navedenom primjeru neodređeni član upotrijebljen uz objekat pokazuje da se ne radi o nekoj posebnoj gumici, već o bilo kojoj koju bi osoba po imenu Marion mogla naći.

S druge strane, iako je prototip određenosti u engleskom jeziku određeni član *the* i imenska fraza koju on determiniše (Abbott 2006: 122), sljedeća tabela, koja je takođe preuzeta od Abbottove (2006: 123), prikazuje sve izraze koji se smatraju određenim u engleskom jeziku.

Tabela određenih izraza u engleskom jeziku

NP type	More details	Examples
<i>Npe</i>	ControlPRO; pro; other instances of ellipsis	<i>Mary tried e</i> <i>on a pill contains methanol</i>
<i>Pronouns</i>	The personal pronouns	<i>I, you, she</i>
<i>Demonstratives</i>	Demonstrative pronoun; NPs with demonstratedeterminers	<i>This, that,</i> <i>this chair over here</i>
<i>Definite description</i>	NPs with <i>the</i> as determiner	<i>The king of France</i>
<i>Possessive NPs</i>	NPs with genitive NPs as determiner	<i>My best friend's wedding, our house</i>
<i>Proper names</i> <i>First name alone</i> <i>Fullproper name</i>		<i>Julia</i> <i>Julia child</i>
<i>NPs</i> <i>Each</i> <i>Every</i> <i>All</i>	NPs with a universal quantifier as determiner	<i>Each problem</i> <i>Every apple</i> <i>All (the) girls</i>
<i>DET Ø</i>	The null determiner understood generically	<i>Pencils [are plentiful/made of wood]</i> <i>Beauty [is eternal]</i>

Pod uticajem Donnellana (1966), mnogi danas smatraju da su određeni izrazi ambivalentni i da pored referencijalnog imaju i atributivno značenje. Navodeći izraz *the killer*, Donnellan podvlači razliku između situacije u kojoj se upućuje na određenu osobu koja je izvršila ubistvo i alternativne situacije koja podrazumijeva bilo koga ko je izvršio ubistvo. Prvu situaciju Donnellan naziva

referencijalnom, a za drugu kaže da je atributivna. Pod uticajem Chastaina pomenuto svojstvo može se pripisati i neodređenim izrazima (Devitt 2004: 280).

Koristeći određene izraze govorno lice daje signal sagovorniku kako da pristupi mentalnim reprezentacijama koje se zasnivaju ili na enciklopedijskom znanju, njegovoj svjesnosti govorne situacije ili na njegovom modelu diskursa interakcije (Klark, Marshall 1981). Treba imati u vidu da mentalne reprezentacije nisu podjednako pristupačne u svim fazama diskursa. Ukazujući na stepen pristupa u pojedinoj fazi *Teorija pristupa* (Accessibility Theory), koju je razradila Ariel (1985), pomaže sagovorniku da uspostavi odgovarajuću mentalnu reprezentaciju.

Određeni izraz je prikladnije upotrijebiti kada želimo da uputimo na objekat koji nam je blizak, pa ćemo tako za svoje dijete prije reći *the baby*, a ne *that baby*, pošto bi upotreba demonstrativa *that* mogla uputiti i na nečiju tuđu bebu (Sainsbury 2005: 175).

Osim što upućuju na bliskost među određenim izrazima ima i onih izraza koji upućuju na etiketiranje: *The Chair will correct me if I am wrong*, na pokazivanje stvari iz bliže okoline: *Now watch: the lioness will let the male feed first* ili utvrđivanje identiteta: *The first man in space was Gagarin* (Sainsbury 2005: 175).

Određeni izrazi se mogu odnositi kako na jedninu, kao u primjeru *the present King of France*, tako i na u množinu u primjeru *the people in Auckland* (Sainsbury 2005: 174).

Ponekad, određeni izraz može uputiti i na niz povezanih događaja. U posljednjoj rečenici, određeni izraz *the outing* se odnosi na sve događaje koji su pomenuti u prethodnoj rečenici:

John went to pick Mary up for the dance. But he had forgotten the corsage. That made him late. The food at the dance was terrible, the music mediocre. Then John spilled some punch on Mary's dress. She said she never wanted to see him again. The outing was in short a disaster.

(Asher 1993: 43)

2.2.3 ANAFORA

U tekstu koji slijedi biće riječ o anafori kao sredstvu referencijacije, a nakon definicije iste navešćemo vrste anafore i objašnjenja njene upotrebe u primjerima koje smo uočili prilikom analize našeg korpusa.

Prema Halliday-Hasanovoj (1976) definiciji anafora je kohezija koja upućuje na prethodno pomenutu jedinicu diskursa. U anaforskim vezama tumačenje jednog izraza zavisno je od prethodno pomenutog izraza unutar istog diskursa. Anaforu može realizovati čitav niz referencijalnih sredstava od nenaglašanih i pokaznih zamjenica, do demonstrativnih i određenih izraza. Postoji nekoliko tipova anafore: (a) pronominalna anafora, (b) one-anafora, (c) each-anafora, (d) anafora određene imenske sintagme.

a) *Pronominalna anafora*

Young criminals would also be set to work on the crank. If *they* failed, *they* would be...

(VV, str. 23)

b) *One-anafora*

And *industrial schools* were even worse than *the ones* you have to go to.

(VV, str. 37)

c) *Each-anafora*

... the audience watched the underwater fight between the hero and villain dressed in diving suits. Each had a knife

(VV, str. 83)

d) *Anafora određene imenske sintagme*

Tipičan primjer anafore određene imenske fraze ostvaruje se repeticijom ili sličnim semantičkim konceptima. Anafora određene imenske sintagme ima nekoliko podtipova: indirektna anafora (d'), direktna anafora (d'') i asocijativna anafora (d''').

d') *indirektna anafora*

"You made *rogan josh*," Shoba observed, looking through the glass lid at *the bright paprika stew*.

(IoM, str. 17)

d'') *direktna anafora*

There is no doubt that *the girl* is guilty. But how much punishment do you give *this villainous Victorian girl*?

(VV, str. 38)

d''') *asocijativna anafora*

Uneven banks of *snow* still lined the sidewalks... Nearly *three feet* had fallen in the last storm ...

(IoM, str. 9)

Osim pomenute podjele, anafore se još dijele na takozvane interrečeničke anafore i intrarečeničke anafore. Interrečeničke anafore upućuju na antecedent koji nije u istoj rečenici kao u primjeru koji slijedi:

Mr. Kapasi nodded. *He* felt suddenly parched ...

(IoM, str. 64)

Kod intrarečeničke anafore antecedent je u istoj rečenici kao i anafora:

Mr Pirzada began carving, without the least bit of intimidation, as if *he* had been carving jack-o-lanterns his whole life.

(IoM, str. 40)

2.2.3.1 ZAMJENICE KAO EKSPONENTI PRONOMINALNE ANAFORE

U segmentu koji se odnosi na upotrebu zamjenica kao sredstva za uspostavljanje referencijacije predstavimo, koristeći postojeću literaturu, stanovišta pragmatike, psiholingvistike i kompjuterske lingvistike.

Prilikom upućivanja na bića, predmete i pojave u procesu uspostavljanja referencijacije, uloga zamjenica je da ostvare anaforu, to jest vezu sa prethodnim tekstom.

Najčešći pronominalni izrazi koji se koriste za uspostavljanje anafore su lične zamjenice, u nominativu, genitivu i akuzativu.

Jedna od odlika zamjenica je da one same po sebi nemaju značenje i da se ne mogu tumačiti u izolaciji. Njihova funkcija je da nas upute na to gdje potražiti pojam kojeg treba protumačiti i na kojeg one same upućuju.

Postoje dva načina za tumačenje zamjenica. Jedan podrazumijeva analiziranje teksta u kojem se zamjenica našla, a drugi analizu stvarnog svijeta. S tim u vezi govorimo o referencijaciji teksta i o referencijaciji situacije (Salkie 1995: 65).

U Halliday-Hasanovoj terminologiji (1976: 18) referencijacija situacije označena je kao egzofora, a referencijacija teksta kao endofora.

U okviru referencijacije teksta moguće je razlikovati dvije vrste veza: anaforičke i kataforičke. Sljedeći primjer preuzet je iz Brown-Yula (1983: 193) i egzemplira pomenute veze:

(1) egzofora:

Look at that. (that upućuje na sunce- the sun)

(2) endofora: anafora (a) i katafora (b)

(a) *Look at the sun. It's going down quickly. (it se odnosi na već pomenuto sunce)*

(b) *It's going down quickly, the sun. (it se odnosi na sunce koje će se tek pomenuti)*

S obzirom da referencijacija teksta doprinosi koheziji teksta, referencijacija teksta je od većeg značaja nego referencijacija situacije.

Lične zamjenice za prvo i drugo lice su obično vezane za referencijaciju situacije, dok se zamjenica za treće lice pojavljuju u oba tipa referencijacije.

Za proučavanje anafore i koreferencijalnih veza² ključna je pragmatika. Zamjenica *he* iz sljedeće rečenice predstavlja primjer anafore pošto upućuje na *the duckling*, koji je antecedent:

Every time *the duckling* looked out through the open door, *he* wanted to go swimming on the lake.³

(FT, str. 9)

Iako nisu ravnopravni, oba izraza, *the duckling* i *he* upućuju na isti entitet s tim što referencijacija zamjenice zavisi od referencijacije njenog antecedenta, dok referencijaciju antecedenta utvrđuje samo značenje (Carlson 2004: 1).

U nekim slučajevima zamjenica se može odnositi na više od jednog antecedenta unutar neke rečenice ili diskursa:

... their only guest had been *Shoba's mother*. *She* came from Arizona and stayed with them for two months after *Shoba* returned from the hospital. *She* cooked dinner, drove *herself* to the supermarket ...

(IoM, str. 16)

Iako se zamjenica *she* u navedenom primjeru može odnositi i na Šobinu majku i na Šobu, u praksi samo jedna 'ima smisla' pri uspostavljanju referencijacije, a to je ona koju smo prepoznali kao *Shoba's mother*.

Baveći se upotrebom zamjenica Ariel (1990) i Gundel (1993) su primjetili da je upotreba bilo kojeg izraza povezana sa 'pristupačnosti' koju mentalna reprezentacija referenta ima na sagovornikov mentalni model diskursa. Kada je referent pristupačan, odnosno aktivan u sagovornikovoju mentalnoj reprezentaciji diskursa, onda treba upotrijebiti morfološki i fonološki ublažen

² Veze između anafore i antecedenta

³ Ovaj primjer preuzet je iz bajke gdje životinje imaju karakteristike ljudskih bića otuda zamjenica *he* umjesto zamjenice *it* kojom se najčešće u engleskom jeziku upućuje na životinje

oblik kao što je nenaglašena zamjenica za treće lice koja pokazuje da je referent u fokusu.

U suprotnom, kada referent nije u fokusu, ali je aktiviran ili srednje pristupačan, onda treba upotrijebiti pokaznu zamjenicu ili naglašenu zamjenicu za treće lice. Određena potpuna imenska fraza ili lično ime ukazuju na referente koji su slabo pristupačni.

Neki radovi iz psiholingvistike takođe su pokušali dati odgovor na pitanje razrješenja pronominalne referencijacije. Jedno od viđenja rješenja ovog problema nude psiholingviste Clark i Marshall (1981:44) koje tvrde da govorno lice koristi zamjenice kada su referenti u trenutnoj memoriji, odnosno kada se o njima priča, što u protivnom nije slučaj.

Neki drugi kao što je Grober (1978), zastupaju tezu o implicitnoj kauzalnosti glagola koja pokazuje da kod nekih glagola gramatički subjekat uzrokuje radnju opisanu glagolom, dok je kod drugih kauzalnost pripisana objektu. Kada su dva iskaza, bilo da je riječ o klauzama ili rečenicama povezana kauzalnim veznikom onda će se zamjenica na početku drugog izraza tumačiti kao koreferencijalna sa bilo kojim argumentom prvog glagola koji se smatra kauzalnim (Ehrlich 1980). Na primjer, zamjenica *he* je u primjeru koji slijedi koreferencijalna sa sintagmom *Bilom*, pošto je *Bil* stimulus za glagol *admire*: *John admires Bill because he is reliable*.

Veliki broj studija na temu pronominalizacije zamjenicu vide kao referencijalni izraz koji upućuje na subjekat prethodne rečenice.

Unutar govornog ili pisanog diskursa informacije se organizuju na taj način da uvijek postoji tema koja se uvodi pomoću nominalnih izraza i pronomalna anafora koja uglavnom obezbjeđuje kontinuitet teme. Ariel (1988) je pokazala da se, iako postoje različite strategije za održavanje kontinuiteta teme, pronominalna anafora najčešće koristi u svrhu održavanja referencijacije.

U studiji koji je sproveo, Hobbs (1978: 322) dolazi do zaključka da su jako rijetke zamjenice koje se odnose na entitet koji nije spomenut u postojećoj ili prethodnoj rečenici.

U mnogim pristupima vezanim za pojam zamjenica, konstatuje se da se zamjenice odnose na onaj entitet diskursa koji je najprominentniji. S obzirom da je subjekat prominentniji od ostalih dijelova rečenice on je mjesto sa kojeg započinje tema diskursa, a zamjenice su samo indikatori kontinuirane teme (Kehler 2008: 102).

Sljedeći primjeri, preuzeti od Kehlera, dolaze iz lingvističke perspektive, a fokusiraju se na kompjuterske algoritme:

At the summit in Lisbon last Tuesday, George W. Bush met with Prime Minister Blair to discuss Middle East policy. He had to call the meeting short, however, due to a crisis that arose back home.

(2008: 98)

S obzirom da je referent označen kao Buš prominentniji od referenta označenog kao Bler, zamjenica *He* upućuje na njega, iako su oba, i Buš i Bler, semantički gledano, mogući referenti. Međutim, pozicija subjekta je ta koja je prvom omogućila prominenciju u odnosu na drugog. Drugi referent je u navedenom primjeru na poziciji objekta sa prijedloškom frazom.

Ipak, pogrešno je tvrditi da se referencijacija koja upućuje na Blera ne može pronominalizovati. Nevešćemo Kehlerov primjer u kome je sintagma Bler pronominalizivana, dok se rod osobe koja je na poziciji subjekta ne slaže sa rodom upotrijebljene zamjenicom:

At the summit in Lisbon last Tuesday, National Security Advisor Condoleezza Rice met with Prime Minister Blair to discuss Middle East policy. He had to call the meeting short, however, due to a crisis that arose back home.

(2008: 98)

Međutim, naredni primjer pokazuje da subjekat nije uvijek najprominentniji dio rečenice s obzirom da će zamjenica, ili bilo koji referencijalni izraz, biti

protumačen na onaj način koji ima najjači komunikativni smisao u kontekstu u kojem je upotrijebljen (Gordon, Hendrick 1998: 393):

Most history books tell you about *the famous and fortunate* - there are a few thousand of *them*. But most history books don't tell you about *the forgotten and failures*. There are millions of *them*.

(VV, str. 9)

Sljedeći primjer nam jasno pokazuje da nema dvojbe po pitanju na koga se zamjenica *he* odnosi kada u diskursu postoje dva referala istog roda, jer je riječ o namjernoj rečenici u kojoj je *he* na mjestu subjekta i time prominentnije, a referencijalni kontinuitet se nastavlja uz pomoć pronominalne anafore:

He asked Mr. Kapasi to stop the car so that he could take a picture.

(IoM, str. 51)

Kada u narativu postoje dvije osobe istog pola, na jednu se uvijek upućuje imenom, a na onu drugu imenskom frazom čija se referencijalni kontinuitet ostvaruje ili pronominalno ili ponavljanjem određene imenske fraze:

Mr. Kapasi eased up the accelator, hoping to produce a smother ride. When he reached for the gearshift *the boy in front* accomodated him by swinging his hairless knees out of the way. *Mr. Kapasi* noted that *the boy* was slightly paler than the other children.

(IoM, str. 51)

Stevenson (1994) tvrdi da oni koji imaju različite tematske uloge imaju različite i prioritete fokusa u sagovornikovoju mentalnoj predstavi. Vrlo je vjerovatno da će sagovornici dovršiti sljedeću rečenicu tako što će pod ličnom zamjenicom *he* podrazumijevati Johna u primjeru (a), a Billa u primjeru (b):

- a) *John* seized the comic from Bill. *He* . . . [began reading]
- b) John passed the comic to *Bill*. *He* . . . [began reading]

Biti prominentan u tekstu znači ispuniti uslov za pronominalizaciju. Entitet označen kao *Doberman pinscher* ne dozvoljava pronominalnu kontinuitet već zahtijeva upotrebu pokazne zamjenice pošto se našao u posljednjoj imenskoj frazi koja je dio prepozicijske fraze koja vrši modifikaciju druge imenske fraze i koja se nalazi na najmanje prominentnoj poziciji:

Two Sears employees delivered some new appliances to my neighbors with the Doberman pinscher.

- a. # It's the same dog that bit Susan last summer.
- b. That's the same dog that bit Susan last summer.

(Kehler 2008: 97)

Međutim, kada se taj isti pojam nađe na poziciji subjekta, onda se podjednako mogu upotrijebiti i lična i pokazna zamjenica:

My neighbor's Doberman pinscher bit a girl on a bike.

- a. It's the same dog that bit Susan last summer.
- b. That's the same dog that bit Susan last summer.

(Kehler 2008: 98)

Interesantan je još jedan slučaj pronominalne referencijacije vidan iz primjera kojeg navodi Kehler (2008: 100) u kojem se zamjenica odnosi na entitet koji je spomenut u okviru imenske sintagme. S obzirom da postoje dva entiteta istog roda koja obavljaju istu funkciju, oba su moguća referenta za upotrijebljenu zamjenicu muškog roda jednine:

??? *Bush and Blair* gave a press conference, and a reporter asked *him* a rude question.

Ako bismo problemu referencijacije u ovom slučaju pristupali u odnosu na hijerarhiju, odnosno u odnosu na ono što je prvo spomenuto, onda bi se upotrijebljena zamjenica odnosila na Bušu, a u suprotnom slučaju, ako se uzme

blizina referenta i referentnog izraza, odnosno ako problemu pristupimo linearno, onda se zamjenica odnosi na Blera. Ovdje nam ne bi bilo od koristi ni naglašavanje. Jedino bi ponavljanje ličnog imena, kako navodi Kehler (2008: 100) i u slučaju različitog roda bilo prikladnije:

Rice and Blair gave a press conference, and a reporter asked Blair a rude question.

Inače, jezici koji razlikuju rod i broj u sistemu zamjenica su manje ograničeni u korištenju kohezivnih sredstava pošto se različitim zamjenicama može uputiti na različite entitete u tekstu, a da pri tom ne dođe do zbrke (Baker 1992: 182).

Nisu sve zamjenice u engleskom jeziku anaforske. Od zamjenica za treće lice najinteresantnija je zamjenica *it*, pošto postoje slučajevi kada ona nije referencijalna. Zamjenica za treće lice *it* nije referencijalna u sljedećim slučajevima:

- 1) kada se *it* javlja tamo gdje nema subjekta, a najčešće označava vrijeme, vremenske prilike ili razdaljinu:

... it was dark;

- 2) kada je *it* anticipatorni subjekat, a klauza ekstrapozicionirana:

it was important to make contacts ... ;

- 3) kada je *it* subjekat u cleft rečenicama i koristi se za naglašavanje:

... it was the cab he remembered most ...

Zamjenica *it* se smatra 'lokalnom' zamjenicom, za razliku od pokaznih *this* i *that*, i uglavnom odnosi na apstraktne entitete uvedene u prethodnoj rečenici, najčešće u istom segmentu diskursa (Asher 1993: 225). Karakteristična je po tome što može da uputi ne samo na određenu osobu ili predmet, već i na prepoznatljivi dio teksta (Halliday, Hasan 1976: 52):

Courtesy while you're thinking what to say. It saves time. Alice wondered a little at this, but she was too much in awe of the Queen to disbelieve it.

Prilikom prvog spominjanja zamjenice *it* u rečenici (*it saves time*) ona se odnosi na *courtesy while you're thinking what to say*, pa iako postoji referencijacija prema predmetu, ona zapravo predstavlja čitav proces. U tom slučaju zamjenica *it* ima odlike proširene referencijacije.

Prilikom drugog spominjanja zamjenice *it* (*to disbelieve it*), ona se odnosi na činjenicu *courtesy while you're thinking what to say saves time* i predstavlja primjer referencijacije teksta.

Zbog toga što ne postoji jasan odgovor na pitanje na šta se odnosi zamjenica *it* upotrijebljena van konteksta, neke lingviste su tvrdile da ova zamjenica nije referencijalni izraz, već da se upotrebljava samo unutar teksta koji sadrži potpunu nominalnu frazu.

2.2.4 DEMONSTRATIVI

Demonstrativi se u engleskom jeziku javljaju kao nesamostalni i samostalni konstituenti i u oba slučaja ostvaruju referencijalnu funkciju.

U referencijaciji teksta referencijalna funkcija demonstrativa može se ostvariti ako se nađu uz imenicu kao u primjeru (a) ekscerpiranom iz našeg korpusa:

- (a) The kids learned maths and English and so on but they did not learn speaking and listening skills like they do in British schools today. What a shame! Imagine some of the true stories *those criminal kids* could have told ...

(VV, str. 40)

Referencijalna funkcija demonstrativa se može ostvariti i ukoliko se oni nađu samostalno kao što pokazuje primjer (b) koji je takođe preuzet iz analiziranog korpusa:

(b) He put down two embroidered place mats...and set out the plates...He put the ivy in the middle...He switch on the digital clock radio...What's all *this* ...

(IoM, str. 17)

S obzirom na ove samostalne i nesamostalne upotrebe demonstrativa u oba jezika razlikujemo pokazne zamjenice koje su samostalne u engleskom, a koje mogu biti i samostalne i nesamostalne u srpskom jeziku i pokazne determinatore koji su nesamostalni u engleskom jeziku.

2.2.4.1 POKAZNE ZAMJENICE

Pokazne zamjenice se podjednako koriste i uz brojive i nebrojive imenice, za upućivanja na žive i nežive referente, kao i pri upućivanju na referente koji su više ili manje udaljeni od govornog lica, i oblicima jednine i oblicima množine. Analizom našeg korpusa uočili smo i nekoliko specifičnosti vezanih za pokazne zamjenice.

U engleskom jeziku, osim ličnim zamjenicama, referencijacija se još može ostvariti pomoću pokaznih zamjenica koje upućuju na lokaciju neke osobe ili objekta. Odnos pokaznih i ličnih zamjenica je u istom odnosu kao odnos pokaznih determinatora i određenog člana (Biber et al. 1999: 347). Pokazne zamjenice su po obliku iste kao pokazni determinatori *this, these, that, those*.

Poput određenog člana, pokazne zamjenice imaju određeno značenje i stoga njihova referencijacija zavisi od konteksta koji je zajednički govornom licu i sagovorniku (Quirk, 1985: 372). Postoji nekoliko specifičnosti vezanih za pokazne zamjenice:

1) Oblici za jedninu mogu anaforički upućivati na prethodno pomenutu imenicu u jednini:

... said the minster pretended to feel *the cloth*. "Yes, *this* really is very fine."

(FT, str. 23)

2) Oblici za jedninu mogu, takođe, anaforički upućivati i na cijeli prethodno pomenuti tekst:

'My dad came home drunk one night and said he was going to drown me and my brother. He told our step-mother to fetch our shoes. She just said, "if you are going to drown them you may as well leave the shoes for me to sell." He took us and threw me in. I was only saved by a boatman that fished me out." In 1852 *this* really happened.

(VV, str. 41)

3) Osim anaforičke referencijacije, pokazne zamjenice mogu ostvariti i kataforičku referencijaciju:

So *this* is why the witch wanted the tinderbox! Now *I can have anything I want!*

(FT, str. 47)

4) Pokazne zamjenice mogu da upute na referente u množini:

He had never admired *the backs of his wife's legs* the way he now admired *those* of Mrs. Das ...

(IoM, str. 60)

5) Oblici za množinu takođe mogu anaforički da upute na cijeli niz prethodno pomenutih pojmova koji imaju karakteristike množine:

You should learn how to do something important like stretching your back, purring or laying eggs. Those are the only things that matter in the world.

(FT, str. 9)

6) Pokazne zamjenice mogu takođe da upute na žive referente.

Iako se pokazne zamjenice uglavnom odnose na neživa bića, uočili smo i primjere pokaznih zamjenica u funkciji subjekta klauze koje upućuju na živa bića i to pri uvođenju referenta u diskurs:

Those are really very nice-looking ducklings you have there ...

(FT, str. 7)

Pokazni determinatori se u kombinaciji sa imenicom mogu odnositi i na bića i na stvari (*this man, that table*), dok se pokazne zamjenice koje stoje samostalno (*I don't like that*) uglavnom odnose na stvari (Quirk 1990: 120). Iako je upotreba pokaznih zamjenica ograničena kad su u pitanju ljudska bića, oni mogu pronominalno da upute i na ljudske referente i to samo kad jedan element doprinosi identifikaciji ostalih (Halliday, Hasan 1976: 63):

That's Michael Barrett's girlfriend...

(VV, str. 50)

2.2.4.2 POKAZNI DETERMINATORI

Pokazni determinatori *this/these* i *that/those* su usko vezani za značenje određenog člana u engleskom jeziku. Njihova funkcija je da upute na poznati referent, da ukažu na njegov broj i udaljenost u odnosu na govorno lice ili sagovornika. Iako se i *this* i *that* anaforički odnose na ono što je prethodno rečeno, autori Halliday i Hasan (1976: 59) navode da je u standardnom engleskom jeziku upotreba oblika *this* specifičnija od upotrebe oblika *that* iz razloga što se govorno lice uzima kao referentno tijelo, dok u slučaju *that* nema posebnog referentnog tijela, već se *that* jednostavno tumači kao *not this*.

Lyons (1975) pretpostavlja da je komponenta udaljenosti ono što pokazne oblike *this* i *that* odvaja od određenog člana *the*, koji je po pitanju udaljenosti neutralan. Oblik *this* upućuje na nešto što je bliže, a oblik *that* na nešto što je dalje, pa otuda i distinkcija u upotrebi između ova dva demonstrativa. Osim toga, pokazni determinatori za jedninu se podjednako koriste i uz brojive i uz nebrojive imenice.

Da su pokazni determinatori usko vezani sa značenjem određenog člana pokazuje i primjer u kome se nakon neodređene imenske sintagme, koja se po prvi put uvodi u diskurs, koristi pokazni determinator *this*:

Beyond the fields was a forest, and in *this forest*, there was a clear, blue lake.

(FT, str. 4)

Autori Halliday i Hasan (1996: 61) navode da anaforska upotreba determinatora *this* i *that* zavisi i od stila kojim je napisan tekst, pa tako u naracijama tradicionalnog tipa, kao što su dječije priče i bajke, što je vidno iz navedenog primjera preuzetog od istih autora, češće nailazimo na oblike *that* i *those*:

And after a time *those little pigs* died.

U razgovornoj naraciji govorno lice, kako bi pokazalo solidarnost i zainteresovanost, radije koristi oblik *this*.

Pokazni determinatori mogu imati anaforsku i kataforsku upotrebu.

1) Anaforska upotreba

He found *the tinderbox*...What are you going to do with *this tinderbox*?

(FT, str. 45)

2) Kataforska upotreba

Each time he thought of *that moment: the last moment he saw Shoba pregnant...*

(IoM, str. 11)

Prema *Teoriji izbora referencijalnog izraza* (Gundel 1993) entiteti uvedeni klauzama i glagolskim frazama, odnosno nenominalnim konstituentima, nisu toliko u fokusu koliko entiteti uvedeni imenskom frazom u sintaksički prominentnoj poziciji.

Nenominalnim konstituentima se u diskurs uvode događaji i aktivnosti, činjenice i situacije (Gundel 2005: 356). Dosadašnja istraživanja na temu referencijacije pokazala su da se na takve entitete češće upućuje demonstrativnom, a rjeđe ličnom zamjenicom.

Webber (1991) je pokazao da se u pisanom engleskom jeziku pronominalna referencijacija ostvarila ličnom zamjenicom *it* u samo 15 od 96 primjera u kojima je referencijacija tekla pronominalno. Do sličnih rezultata došao je i Hegarty (2001) proučavajući govorni i pisani jezik.

2.3 ANALIZA DISKURSA

Kao što pojam diskursa obuhvata širok spektar značenja koji se u leksikonima⁴ definiše kao razgovor, rasprava; verbalna komunikacija; govor ili pisanje o čemu, izlaganje neke teme; skup više iskaza, i termin analiza diskursa je takođe polisemičan jer se koristi da označi različite stvari od konverzacije, preko pisanog teksta do dvije povezane hipotetične rečenice. Označava sve što je na nivou iznad rečenice (Tannen 2005: 11), a u lingvistici u mnogim slučajevima označava analizu konverzacije.

Definišući analizu diskursa Ellis i Barkhuizen (2005: 165) su naveli da se analizi diskursa može pristupiti na dva načina. U okvirima prvog pristupa diskurs se smatra ' jezikom na nadrečeničnom nivou', čiji je cilj identifikovati

⁴ Na primjer Klajn i Šipka

strukturalne karakteristike povezanog govornog i pisanog jezika ili teksta. U fokusu drugog pristupa je funkcionisanje jezika u kontekstu unutar kojeg se diskurs poistovjećuje sa upotrebom jezika.

Prilikom analize mi ćemo se držati one podjele diskursa koja objedinjuje govorni i pisani jezik. Iako postoje razlike koje ih razdvajaju, činjenica je da neki stilovi pisanog podsjećaju na govorni, i obrnuto, da neki stilovi govornog podsjećaju na pisani diskurs.

Međutim, postoje razlike i unutar samog pisanog i govornog diskursa, pa osim razlike između pisanog i govornog diskursa, postoje i razlike između planiranih i neplaniranih tekstova. Međutim, ne treba pretpostavljati da je sav govorni jezik neplaniran, a sav pisani isplaniran (Tanskanen 2006: 75).

Osim toga, postavlja se i pitanje koliko žanr utiče na proces referencijacije. Tannen (1982) zastupa tezu o tome da je žanr ono što bitnije utiče na razlike koje se javljaju između diskursa.

Fox (1987a) predlaže dva sistema referencijalnog izbora koji zavise od tipa diskursa. Ona ukazuje na komunikativne razlike između govornog i pisanog jezika i pronalazi obrazac dugoročne pronominalizacije u govornom diskursu (Fox 1987: 146-151).

S druge strane, autori kao što je Toole (1996) tvrde da su faktori referencijacije nezavisni od žanra.

Mi smo pri istraživanju teme referencijalnog kontinuiteta pošli od pretpostavke da se pisani i usmeni diskurs, i pored zajedničkih elemenata i međusobnog preplitanja, u pogledu komunikacije znatno razlikuju i da te razlike proizilaze iz njihovih strukturalnih karakteristika.

S obzirom da sama struktura diskursa utiče na odabir referencijalnog izraza i na kontinuitet referencijacije, korpus kojeg ćemo analizirati smo sačinili tako da sadrži pisani i govorni diskurs u različitim žanrovskim formama s ciljem da ukažemo na neke sličnosti i razlike.

Pri tom smo imali u vidu da je sintaksa pisanog jezika čvršća i uglavnom prati strukturu subjekat + predikat, dok je govorni jezik fleksibilniji i u njemu se

sreću konstrukcije koje Givon zove *topic-comment* kao u *the cats did + you let them out* (Brown, Yule 1983: 17).

Pisani diskurs je povezaniji i tješnji u odnosu na govorni (Ventola 1987:141), dok govorni diskurs pored gramatičkih i leksičkih sredstava ima na raspolaganju prozodijska i paralingvistička sredstva (Tannen 1985) koja mogu, ali i ne moraju olakšati uspostavljanje referencijacije.

Još jedna od karakteristika pisanog teksta su kohezija i koherencija koje podrazumijevaju mrežu veza koje utiču na organizaciju teksta, a koje su značajne za proučavanje referencijacije.

Kohezija je mreža leksičkih, gramatičkih i ostalih veza koje spajaju različite dijelove teksta i koje od čitaoca zahtijevaju da tumači riječi i izraze pomoću referencijacije sa drugim riječima i izrazima koji se javljaju u susjednim rečenicama i paragrafima (Baker 1992: 180). Unutar teksta značenje svake rečenice zavisi od okruženja koje uključuje i kohezivne veze sa drugim rečenicama (Halliday, Hasan 1976: 28). Prema Haliday-Hasanu postoji pet glavih sredstava kojima se ostvaruje kohezija u engleskom: referencijacija, supstitucija, elipsa, konjukcija i leksička kohezija.

Koherencija je dublja i pretpostavlja čitaočevu evaluaciju teksta (Hoey 1991: 12).

Iako tekst može biti kohezivan, ne mora biti koherentan. Za praćenje referencijalne kontinuirane nama su od značaja ne samo diskursi koji su kohezivni već i koherentni, pošto prisustvo jednog ne mora uslovljavati postojanje drugog. Sljedeći primjer, iako obiluje kohezivnim sredstvima, nije koherentan:

I bought a Ford. A car in which President Wilson rode down the Champs Elysees was black. Black English has been widely discussed. The discussion between the presidents ended last week. A week has even days. Every day I feed my cat. Cats have four legs. The cat is on a mat. Mat has three letters. (Enkvist 1978: 110)

O koheziji pisanih diskursa se često piše, dok kohezija u govornom jeziku nije tako česta tema unutar analize diskursa (Hoey 1991a: 245) što je i razumljivo s obzirom na činjenicu da u govornom diskursu komunikacija često zavisi od više učesnika.

Svoj doprinos razumijevanju koezije u govornom diskursu daje Polovina (1987) koja koheziju vidi kao „mrežu koja prekriva čitav razgovor, čini ga celinom. Ona je multi-dimenzionalna i jako hijerarhizovana. Neki čvorovi te mreže su bazični, osnovni, drugi su sporedni, a treći sasvim sporedni, ali se svi međusobno drže. Ona obuhvata razne prostore i razne jezičke nivoe. Vezana je razvojem misli, procesom i dinamikom razgovora. Rezultat je tekstualnih i situacionih uslova koji su bitni za koheziju. Kroz nju se artikuliše kompoziciona organizacija čitavog razgovora i njegovih delova.“

Imajući u vidu da je u govornom diskursu akcenat na interakciji, a da je referencijacija sastavni dio procesa komunikacije, učesnici komunikacije treba podjednako da doprinesu toku razvoja diskursa. Doprinošenje razvoju diskursa zahtijeva više od samog izgovora odgovarajuće rečenice u odgovarajuće vrijeme, te podrazumijeva i niz zajedničkih radnji koje govornik i sagovornik prave u interakciji (Clark, Schaefer 1989: 259).

2.4 KOREFERENCIJACIJA

Pod pojmom koreferencijacija podrazumijeva se druga vrsta referencijalne veze koja nije striktno tekstualna (Baker 1992:182). Ona podrazumijeva niz različitih pojmova koji se podjednako mogu odnositi na isti referent, odnosno predstavlja vezu između lingvističkih izraza koji se odnose na isti vanjezički etitet (Van Deemter, Kible 2000).

U koreferencijalnom lancu, u navedenom primjeru, obje imenske fraze *The Food Stamp President* i *Barry O' Bomber*, se podjednako odnose na američkog predsjednika Baraka Obamu.

Uspješnost koreferencijacije ostvarene ovim nizom zavisice ne samo od lingvističke kompetencije, već i od opšteg znanja (Hoey 1988: 162) sagovornika.

Na sličan način neživi referent *invisible government* podjednako zamjenjujuju sljedeće imenske fraze *shadow government*, *hidden machinery*, a *hidden American institution*.

Koreferencijacijom se u lingvistici naziva još i referencijalna veza između anafore i antecedenta. Međutim, anafora i antecedent mogu upućivati na različite referente i ne moraju uvijek stajati u koreferencijalnoj vezi (Vieira i dr. 2005: 386)

Imajući u vidu da je primarna funkcija zamjenica da upute na nešto o čemu je već bilo riječi u diskursu, zamjenice su prirodno sredstvo koreferencijacije (Gordon, Hendrick 1998: 390).

2.5 RANIJA ISTRAŽIVANJA O REFERENCIJALNOJ KONTINUACIJI

Veliki broj radova posvećen izboru referentnog izraza tvrdi da je izboru referentnog izraza veoma bitna struktura epizode, naročito u narativima. Marslen-Wilson (1982), Tomlin (1987) i Fox (1987b) su pokazali, iako su svi koristili različite metode, da je granica pasusa mjesto koje označava da je vrijeme da govorno lice koristi potpunu imensku frazu čak i kad je referent nedavno pomenut. Prema ovom viđenju granice među paragrafima utiču na kontinuitet referencijacije tako što određuju kada prestati sa pronominalnom referencijacijom i uvesti ponovo potpunu imensku frazu.

Kako bi tekst bio što koherentniji, sistem prirodnih jezika mora imati mogućnost da proizvede pravu zamjenicu na pravom mjestu pošto bez anafore nema koherentnog diskursa (McCoy, Strube 1999). Nekadašnja istraživanja na temu generisanja zamjenica vodila su se idejom o bliskosti referenta i odgovarajuće zamjenice. Vjerovalo se da se, ako je referent iz prethodne rečenice prominentan, u narednoj rečenici koristi zamjenica. Neka ranija istraživanja na ovu temu (McDonald 1980) tvrdila su da ako trenutna rečenica

govori o istoj stvari kao i prethodna, onda svakako treba koristiti zamjenicu prilikom upućivanja na tu stvar. Međutim, na upotrebu zamjenica u tekstu utiče nekoliko elemenata:

- a) granice među rečenicama,
- b) udaljenost od posljedni put pomenutog referala,
- c) struktura diskursa.

Iako granice segmenta diskursa mogu biti značajne, potpune imenske fraze se koriste upravo tamo gdje nema ove granice (McCoy, Strube 1999). Kako bi odredili pod kojim uslovima će prilikom procesa referencijacije biti odabrana zamjenica, a pod kojim određeni izraz McCoy i Strube su, proučavajući novinske članke iz Njujork Tajmsa, došli do sljedećih zaključaka:

- 1) zamjenice se češće koriste u rečenici koja slijedi nego unutar iste rečenice,
- 2) ako je neki pojam pomenut prije nekoliko rečenica onda prednost ima određeni izraz,
- 3) ako je prethodna referencijacija na neki pojam unutar iste niti kao i trenutna, onda se koristi zamjenica.

U tekstu o gospodinu Kurtisu primjetili su da sve anaforske referencijacije nisu ostvarene zamjenicama i pored toga što je pomenuta osoba u fokusu svake rečenice.

Pomenuti autori su pročavali tekst koji se sastojao od složenih, dugačkih rečenica u kojima se po nekoliko puta upućuje na isti referent. Pošli su od pretpostavke da je struktura diskursa odgovorna za generisanje zamjenica:

When *Kenneth L. Curtis* was wheeled into court nine years ago, mute, dull-eyed and crippled, it seemed clear to nearly everyone involved that

it would be pointless to put *him* on trial for the murder of *his* former girlfriend, Donna Kalson, and the wounding of her companion.

It had been a year since *Mr Curtis* slammed *his* pickup truck into them, breaking their legs. *He* then shot them both, and, finally, fired a bullet into *his* own brain. *Mr. Curtis* lingered in a coma for months, then awoke to a world of paralysis, pain and mental confusion from which psychiatric expert said *he* would never emerge. One expert calculated *his* I.Q. at 62....

U proučavanju referencijacije McCoy i Strube uvode pojam *nit diskursa*. Prema njima diskurs se sastoji iz mnoštva niti koji utiču na strukturu diskursa. Uopšteno gledano, svaka pojedinačna nit je karakteristična za određeni dio diskursa. Ovu nit može zamijeniti neka druga nit da bi se ista opet pojavila u nekom drugom dijelu diskursa (Rose 1995). U različitim tipovima diskursa različit je način povezivanja niti.

Oni dalje tvrde da promjena deiktičkog centra može imati uticaj na odabir anaforičkog izraza. Na promjenu deiktičkog centra mogu uticati promjena teme, promjena vremena, promjena prostora ili perspektive (Nahkimovsky 1988). McCoy i Strube se koncentrišu na promjenu vremena i dolaze do zaključka da promjene u vremenu upućuju i na promjenu niti diskursa, odnosno, određeni izrazi se upotrebljavaju kad je trenutna referencijacija na neki entitet diskursa u različitoj niti od posljednje referencijacije koja je upućivala na isti entitet, odnosno zamjenice su prikladnije kada je prethodno spominjanje u istoj niti.

(1a) Questioned about the criminal activities of the football club,

(1b) Mrs Mandela maintained

(1c) that she had never had any control over them.

(2a) This despite testimony from a half dozen members

(2b) that they even had to get permission to go in and out of her yard.

(3a) Mrs Mandela also said

(3b) she had disbanded the club

(3c) after her husband asked her to, despite evidence to the contrary.

(4) Mrs Mandela faced questions from more than 10 lawyers representing various victims and the panel of commissioners and their investigators.

U ovom fragmentu diskursa uočili su dvije niti, jedna se odnosi na sadašnje stanje, a druga upućuje na prošlost. Prva rečenica sastoji se od tri klauze u kojoj se prve dvije odnose na sadašnjost priče, a treća na niz prošlih događaja.

Na početku, referencijacija se uspostavlja uz pomoć imena (1b) i zamjenice (1c). Zamjenica se koristi iako je došlo do promjene u vremenu između (1b) i (1c) i razumljiva je pošto je riječ o vremenski kratko realizovanoj referencijaciji, odnosno drugom pominjanju gospođe Mendela unutar iste rečenice.

Primjer (2a) se vraća na vrijeme procesuiranja, dok se primjer (2b) odnosi na vrijeme u prošlosti iako nije lingvistički obilježeno. Pošto dolazi do promjene u vremenu između (2b) i (3a) lično ime se ponovo koristi iako se javlja nakon zamjenice (2b). Upotreba ličnog imena u primjeru (4) nastaje zbog promjene vremena između (3c) i (4).

U literaturi se navodi nekoliko faktora od kojih zavisi izbor referencijalnog izraza. Zanimljiv odgovor na pitanje kako izabrati referencijalni izraz dolazi iz kompjuterske lingvistike, gdje je označen kao *Centering theory* (Grosz 1995). Prema ovoj teoriji pretpostavlja se generisanje zamjenica u specifičnim slučajevima koji se odnose na istu temu koja se nastavlja u diskursu. Nedostatak ove teorije je taj što se fokusira isključivo na zamjenice i ne pretpostavlja kakva je situacija kad zamjenica uopšte nema.

Teorija *Centering* dobila je ime po centrima koji predstavljaju semantičke jedinice, odnosno dijelove diskursa svakog iskaza u segmentu. Za svaki iskaz ustanovljava se rangiranana lista jedinica koje se pominju ili evociraju, odnosno *forward-looking listu* (Cf). Prvi član te liste je *preferred center* (Cp), a drugi

backward/looking center (Cb), najviše rangirana jedinica iz prethodnog iskaza koja se realizuje u trenutnom iskazu.

Jedna od osnovnih postavki ove teorije leži u interakciji između diskursa i učesnika u diskursu. Referencijalna sredstva su, kao i koherencija samog diskursa, u zavisnoj vezi sa strukturom diskursa. Zagovornici ove teorije tvrde da postoji veza između oblika referencijalnog izraza u nekom iskazu i tranzicije koja povezuje taj iskaz sa prethodnim. Naravno, tip tranzicije nije jedini faktor koji utiče na izbor referentnog izraza.

Gundel (1993) navodi šest kognitivnih statusa i barem sedam različitih referencijalnih izraza koji ih mogu označiti. Iskazi iz sljedećih primjera koje navodi Taboada (2008: 178) čine segment diskursa:

(1a) Harry suppressed a snort with difficulty.

(1b) The Dursleys really were astonishingly stupid about their son, Dudley.

(1c) They had swallowed all his dim-witted lies about having tea with a different member of his gang every night of the summer holidays.

(1d) Harry knew perfectly well that Dudley had not been to tea anywhere;

(1e) he and his gang spent every evening vandalising the play park [...]

Iz primjera je vidljiv sljedeći raspored:

a. Cf: *Harry, snort* Cp: *Harry* – Cb: 0

b. Cf: *Dursleys, Dudley* Cp: *Dursleys* – Cb: 0

c. Cf: *Dursleys, Dudley, lies, tea, member, gang, night, holidays* Cp: *Dursleys* – Cb: *Dursleys*

d. Cf: *Harry, Dudley, tea* Cp: *Harry* – Cb: *Dudley*

e. Cf: *Dudley, gang, evening, park* Cp: *Dudley* – Cb: *Dudley*

U prvom iskazu postoje dva centra *Harry* i *snort*, ali nijedan se ne odnosi na nešto prethodno pomenuto. Pošto je inicijalan u segmentu nema *Cb* i u skladu sa tim nema ni tranzicije.

U sljedećem primjeru pojavljuju se dva nova centra *the Dursleys* and *their son, Dudley*. Ova lista uključuje centre koji se rangiraju na osnovu dva kriterijuma: gramatičke funkcije i linearnog reda. *Cf* lista za (1b) *Dursleys, Dudley*. Centar koji se preferira u tom iskazu je onaj koji najviše kotira na *Cf* listi, a to su *Dursleys*. *Cb* za (1b) je prazan pošto ne postoji zajednička jedinica za (1a) i (1b). U primjeru (1c) uvodi se još nekoliko jedinica. Najvažniji je subjekt koji je isti kao i u primjeru (1b) *Dursleys* i *Dudley* koji je realizovan prisvojnim pridjevom *his*. *Cp* je *his* pošto je najviše rangiran na *Cf* listi, a *Cb* je takođe *Dursleys* pošto je najviše rangiran u (1b) i ponovljen u (1c). Između (1b) i (1c) postoji kontinuirana tranzicija pošto je *Cb* u (1b) prazan a *Cp* i *Cf* u (1c) isti, to jeste *Dursleys*.

Novi iskaz iz (1d) ponovo uvodi *Harija* u diskurs i povezuje ga sa (1c) putem *Dudley* koji je *Cb* u (1d). Iskaz (1d) ima drugačiji *Cb* od onog u (1c), ali drugačije *Cp* i *Cb* i zato je grublji prelaz u tranziciji između (1c) i (1d). Primjeri (1d) i (1e) su vezani kontinuiranom tranzicijom.

Teorija *Centering* predlaže onaj tip tranzicije koji se zasniva na vezi koja postoji između centara, a koji se odnose na prethodno spomenut par iskaza i veze između *Cb* i *Cp* svakog iskaza u paru. Tranzicija je samo jedan od načina za postizanje koherencije teksta, a tekst koji ima iste centre je koherentniji.

Međutim, ponekad je teško utvrditi na šta se pronominalna anafora odnosi. Nema te mašine ili čovjeka koji bio sa sigurnošću mogao utvrditi na šta se odnosi *it* iz sljedeće rečenice:

Jenny put the cup on the plate and broke *it*.

(Mitkov 1999: 6)

Ipak, ukoliko je ova rečenica dio segmenta diskursa, onda je moguće determinisati najprominentiji element i uvidjeti da je to *the cup* koji je ujedno i centar (Mitkov 1999: 6):

Jenny went window shopping yesterday and spotted a nice cup. She wanted to buy it, but she had no money with her. Nevertheless, she knew she would be shopping the following day, so she would be able to buy the cup then. The following day, she went to the shop and bought the coveted cup. However, once back home and in her kitchen, she put *the cup* on a plate and broke it ...

Slijedeći kognitivno-kalkulativan pristup fenomenu referencijacije Kibrik (1996, 1999) je takođe pokušao dati odgovor na pitanje kako teče proces odabira referencijalnog izraza. Prema njemu izbor referencijalnog izraza zavisi od trenutnog stepena aktivacije referenta u radnoj memoriji govornog lica. U bilo kojem momentu diskursa svaki referent ima određeni stepen aktivacije. Ukoliko je taj stepen visok, u diskurs ulaze zamjenice koje su semantički redukovani referencijalni izrazi. U protivnom, ukoliko je stepen aktivacije nizak, njihovo mjesto zauzimaju semantički potpune imenske fraze.

Givon (1983) je linearnu distancu između anafore i antecedenta izračunavao pomoću klauza i tvrdio da od nje zavisi izbor referencijalnog izraza.

Fox (1987a) odbacuje Givonovu linearnu strukturu te vodeći se *Teorijom retoričke strukture* (Mann i dr. 1992), tvrdi da je retorička, hijerarhijska struktura diskursa to što utiče na odabir referencijalnog sredstva. Prema ovoj teoriji svaki tekst se može grafički predstaviti u vidu čvorova (jedinica diskursa) i veza (retoričkih odnosa). Retorička udaljenost između čvora A i B je broj horizontalnih koraka koji treba da se pređu da bi se idući od čvora B došlo do čvora A.

Na izbor referentnog tijela, prema Ariel (1988: 65/6), prvenstveno utiču sljedeći faktori:

- a) distanca između anafore i antecedenta,
- b) broj mogućih antecedenata,
- c) topikalnost,
- d) uloga okvira u identifikovanju antecedenata.

U pomenutom tekstu Ariel se fokusira na onaj faktor koji se najlakše kvantifikuje, a to je distanca. Pod distancom Ariel podrazumijeva udaljenost između anafore i posljednjeg pominjanja antecedenta, bez obzira da li je riječ o istoj ili prethodnoj rečenici, o istom paragrafu ili više njih.

3. REFERENCIJALNI KONTINUITET U PISANOM DISKURSU KOD UPUĆIVANJA NA ŽIVE I NEŽIVE REFERENTE

Jezik je moćno sredstvo komunikacije i u toku svog razvoja podliježe mnogim promjenama, leksički se bogati, strukturalno usavršava, a po postizanju maksimuma razvoja, funkcionalnostilski se raslojava i na taj način dolazi do vrhunca razvoja i svrstava se u red razvijenih jezika sa sveobuhvatnom komunikacionom ulogom.

Dakle, jezik je u prvom redu sredstvo opštenja među ljudima. Lingvisti su uočili da se opštenje redovno može svesti na tri uporišne tačke: govori redovno neko nekome o nečemu. Gramatičkim kategorijama bi se to iskazalo tako da prvo lice (ja ili mi) govori drugom licu (ti ili vi) o trećem licu (on/one/oni). Lice koje govori istovremeno se izražava; ono o čemu, odnosno o kome, ono govori predmet je saopštenja, a primalac poruke dobija utiske, misli, naloge (Tartalja, 1998: 71).

Jedna od karakteristika jezika je da govornom licu dozvoljava da kombinovanjem specifičnih izraza uputi na neki referent koji može biti osoba, stvar ili događaj. Upotrebom imenske fraze *the Queen of The United Kingdom* nedvosmisleno upućujemo na jedinu osobu koja nosi titulu *Kraljice Ujedinjenog kraljevstva*. Referent iz našeg primjera ima i jedinstveno ime koje takođe nedvosmisleno upućuje na kraljicu Engleske Elizabetu II. Međutim, od govornog lica zavisi na koji će način u govornom ili pisanom diskursu uputiti na neku osobu koja mu je manje ili više poznata, pa umjesto ovih nedvosmislenih imenskih fraza može da koristi lične zamjenice (ona) ili demonstrative (ta/ova). Jedino pravilo koje se mora poštovati odnosi se na prvo pominjanje referenta, odnosno njegovo uvođenje u diskurs. Za prvo pominjanje neophodno je upotrijebiti onaj referencijalni izraz koji će sagovorniku omogućiti da prepozna o kojem je referentu riječ. Od toga trenutka referencijalni kontinuitet može teći pronominalno ili repeticijom imenske sintagme.

Kontinuitet koji se realizuje pronominalno je ekonomičan, štedi vrijeme i prostor i omogućava da sa manje riječi izrazimo istu stvar, ali zahtijeva poznavanje konteksta u kojem se javlja.

Upotreba ponovljene imenske sintagme pri ostvarivanju referencijalnog kontinuiteta omogućava lakše poimanje rečenog, a bez dubljeg ulaženja u kontekst.

U poglavljima koja slijede pratili smo tok referencijalnog kontinuiteta u narativima. Korpus smo, kao što je već ranije navedeno, sačinili tako da u oba jezika, engleskom i srpskom analiza obuhvati pisani i govorni diskurs.

U jednom dijelu prilikom odabira korpusa namijenjenog predočenoj analizi rukovodili smo se i načelom razlikovanja književnih djela prema namjeni imajući u vidu raznolikost jezičkih oblika koji, kada se javljaju u različitim jezicima, daju jedinstvenu sliku postojećeg svijeta jezika.

Pretpostavili smo da se referencijacija razlikuje kada je u pitanju upućivanje na živi, odnosno neživi referent. Takođe smo pretpostavili da se tok referencijacije u govornom diskursu razlikuje od onog u pisanom, te smo našu pažnju usmjerili upravo na ove razlike.

Osim toga, pratili smo referencijalnu kontinuitet prilikom upućivanja na jedan entitet diskursa, ali i tok referencijalne kontinuitet u diskursu u kojima se pojavljivala dva ili više referenta istog i dva ili više referenata suprotnog pola.

Tekstovi koje smo koristili kao korpus u okviru našeg istraživanja su uglavnom pisani na britanskom engleskom jeziku. Kako bismo imali što veći dijapazon raznolikosti, pisane tekstove birali smo iz četiri oblika narativne proze, imajući u vidu da svaka vrsta ima svoje tekstualne karakteristike i predstavlja primjere raznovrsnog načina raspoređivanja teksta, poput dužine,

ili pak različitog načina raspoređivanja teksta. Dataljniji podaci o izvorima dati su u poglavlju 1 (1.4).

Analiza navedenog korpusa je obuhvatila dva dijela. U prvom dijelu analize smo pokušali dati zakonitosti prema kojima dolazi do ostvarivanja referencijalne kontinuitete, pa smo unutar svake narativne forme određivali manje cjeline kao misaone jedinice povezane vremenskom perspektivom. One su nam pomogle da jasnije uočimo zakonitosti referencijalnog toka prilikom upućivanja na jednoga ili dva referenta istog pola i na dva ili više referenata bez obzira na njihov pol.

Pojam aktuelizacije preuzeli smo od Pipera (2005: 27). Aktuelizacija prema Piperu podrazumijeva povezivanje semantičke strukture rečenice s njenom pragmatičkom strukturom, a tim putem i govornom situacijom. Kako bismo lakše pratili tok referencijalnog kontinuiteta, aktuelizaciju smo posmatrali kroz sredstva kojima se ostvaruje, njihov međusobni odnos i načine pomoću kojih se ostvaruje. Analizirajući korpus uočili smo dva plana aktuelizacije vezana za vrijeme, odnosno vremenski kontinuitet zbivanja: prvi koji je bliži i drugi koji je dalji.

Takođe smo, unutar manjih analiziranih cjelina, misaonih jedinica, markirali njihovu strukturu i uočili da se sastoje od centra i iskaza.

Strukturu manjih smislenih jedinica, kako smo već naveli, sačinjavaju dva dijela, centar i iskazi. Dok je u centru sadržan osnovni cilj pisca, tema od koje sve potiče, u iskazima su sadržana sredstva aktuelizacije koja sa centrom mogu biti u bližoj ili daljoj korelaciji. Prateći sva navedena sredstva aktuelizacije povezivali smo semantičku i pragmatičku strukturu rečenice i načine na koje se ona ostvaruje. Prvi dio analize, izvođenje zakonitosti na osnovu primjera ekscerpiranih in našeg korpusa, obradili smo u poglavljima od (3.1) do (3.5).

U drugom dijelu analize bavili smo se kvantitativnom analizom problema referencijalnog kontinuiteta prateći pojedinačne referente diskursa,

bilo da su živi ili neživi, utvrdili referencijalne izraze kojima je dolazilo do ostvarivanja referencijalnog kontinuiteta i kao ishod prikazali kvantitativnu analizu u pisanom diskursu. Unutar kvantitativne analize problema referencijalnog kontinuiteta bavili smo se i uočavanjem toka referencijalnog kontinuiteta u tradicionalnom smislu i pokušali da utvrdimo da li prelaz u pasus uvijek označava prekid pronominalne kontinuacije, s obzirom da početak pasusa može, a i ne mora biti mjesto gdje počinje nova tema. Okvir u kojem je vršena ova vrsta analize su bile iste narativne forme korištene i u prvom dijelu analize u kojima smo, kako je već rečeno izdvojili manje misaone cjeline. Postupak u drugom dijelu analize je tekao tako da smo odabrane referente, žive i nežive, pratili u cijelom izvornom obliku teksta. Rezultat kvantitativne analize obradili smo u poglavljima od (3.5) do (3.5.5).

3.1 PRONOMINALNA ANAFORA KOD UPUĆIVANJA NA ŽIVE REFERENTE

Na osnovu analize primjera zaključili smo da je osnovni obrazac anafore u našem korpusu sljedeći:

Ako je imenska fraza u centru, u aktuelizaciji može doći do pronominalizacije.

Drugim riječima, pronominalizovati se mogu samo referenti koji su već pomenuti u propoziciji. Ako je referent u propoziciji, pronominalna anafora se može ostvariti u aktuelizaciji na dva plana: u prvom i drugom planu aktuelizacije, i u prostoj i u složenoj propoziciji.

Prvi plan aktuelizacije u prostoj propoziciji:

- (1) The next evening Mr. Pirzada arrived, as usual, at six o'clock.
- (2) He stepped into the foyer, impeccably suited and scarved, with a sliktie knotted at his collar.

(IoM, p. 33)

U navedenom primjeru centar je u propoziciji (Mr. Pirzada arrived), a do pronominalizacije dolazi u prvom planu, odnosno u iskazu koji se nastavlja na rečeno u centru.

Drugi plan aktuelizacije u prostoj propoziciji:

- (1) James Joyce was born in Dublin on 2 February 1882.
- (2) He was one of a large family described by his father as 'sixteen or seventeen children.

(The preface to Dubliners, 1971)

U navedenom primjeru centar je u propoziciji, a do pronominalizacije dolazi u drugom planu aktuelizacije pri čemu je zamjenica u funkciji davanja dodatne informacije o centru.

Međutim, do pronominalizacije može doći i ukoliko je centar u složenoj propoziciji i to oba plana, prvom i drugom. U primjeru koji slijedi živi referent se spominje u centru složene propozicije, a sljedeće pominjanje je zamjeničko i to u prvom planu aktuelizacije:

- (1) When Mr. Pirzada removed his shoes
- (2) he did not place them there as he normally did...
- (3) He began to unbutton his coat.

(IoM, str. 42)

U sljedećem primjeru živi referent se takođe spominje u centru složene propozicije, ali u drugom planu aktuelizacije:

- (1) Doktorirao je na sveučilištu u Zagrebu 1966 ... jer mu u Beogradu, Sarajevu i Ljubljani nisu hteli prihvatiti prijavu za odbranu doktorske disertacije.
- (2) Godine 1958. zapošljava se u književnoj redakciji Radio Beograda.

(biografija M.Pavića)

3.1.1 DVA REFERENTA ISTOG POLA

Posmatrajući dva referenta istog pola uočili smo da postoje situacije u kojima se na oba referenta istog pola upućuje pronominalno, a uslov za to je da održava kontinuitet subjekta. Subjekat klauze u kojoj se javljaju obje zamjenice mora biti isti kao i subjekat glavne propozicije:

- (1) Smesta je ustala,
- (2) sišla u donji deo prostorije
- (3) i prišla jednoj devojci u zelenom džemperu koja je sama pila čaj.
- (4) Rekla joj je sedajući za njen sto ...

(CR, str. 8)

Postoje situacije u kojima se na oba referenta istog pola upućuje zamjenički i to ukoliko se održava kontinuitet subjekta, čak i u specifičnim slučajevima u kojima se upravni govor miješa sa narativnom pričom. S obzirom da je upravni govor podređena objekatska rečenica, subjekat rečenice je u dijelu kojim se upućuje na njega. Stoga, pronominalna anafora u aktuelizaciji, što se vidi iz navedenog primjera, upućuje na subjekat propozicije, dakle na majku, a ne na onaj drugi referent istog pola, na Liliju:

- (1) 'Lilia has plenty to learn at school,' my mother said.
- (2) 'We live here now, she was born here.'
- (3) She seemed genuinely proud of the fact, as if it were a reflection of my character.
- (4) In her estimation, I knew, I was assured a safe life ...

(IoM, str. 32)

Do pronominalizacije može doći i u slučajevima kada se u diskursu nađu dva referenta istog pola, A i B, pri čemu je referent A subjekat propozicije i prvi put se spominje. Nakon uvođenja drugog, B referenta, može doći do pronominalizacije prvog, A referenta:

- (1) ... little girl began to play with the lock on her side, clicking it with some effort forward and backward,
- (2) but Mrs. Das said nothing to stop her.

(IoM, str. 49)

3.1.2 DVA REFERENTA RAZLIČITOG POLA

U sljedećem tekstu imamo primjer dva referenta različitog pola na koje se u istoj propoziciji upućuje ličnim imenima, a u aktuelizaciji se na oba može upućivati pronominalno:

- 1) These days Shoba was always gone by the time Shukumar woke up.
- 2) He would open his eyes and see the long black hairs she shed on her pillow and think of her ...

(IoM, str.10)

U primjeru koji slijedi, u diskursu se nalaze dva referenta različitog pola i na jednog se upućuje ličnim imenom, a na drugog određenom imenskom sintagmom. U procesu aktuelizacije, u ovakvim slučajevima, oba mogu biti pronominalizovana:

- (1) Na ove reči Galata gurnu prst u oko neznacu...
- (2) Gurala je sve dublje,
- (3) a on ju je gledao i smejao se kroz brkove kao kroz seno.
- (4) Tada on odmahnu rukom i prođe kroz nju kao kroz maglu silazeći niz stepenice niz ulicu.

(CR, str. 13)

Ukoliko se u iskazu nalaze dva referenta različitog pola, od kojih se na jednog upućuje pronominalno, a na drugog imenskom sintagmom, u procesu aktuelizacije se na oba može uputiti pronominalno:

- 1) Toga dana kod prodavnice novina na uglu uočila je otmenog gospodina...
- 2) Stala je uz njega...

(SP, str. 129)

Ukoliko su u propoziciji prisutna dva referenta različitog pola, i na jednog se upućuje pronominalno, a na drugog ličnim imenom, onda je na njih, u procesu aktuelizacije moguće uputiti pronominalno, istom zamjenicom i to u broju koji odgovara množini u prvom planu aktuelizacije:

- 1) He hoped that Mrs. Das understood Surya's beauty, his power.
- 2) Perhaps they would discuss it further in their letters.

(IoM, str. 61)

Ukoliko su u propoziciji prisutna dva referenta različitog pola, a oba su uvedena imenskim sintagmama, u aktuelizaciji se na oba može upućivati pronominalno:

- (1) Ciganka koja je sjedila uz vatru, nešto promrsi dječaku.
- (2) Po izrazu njena lica primijetio sam da je on nešto učinio što njoj nije bilo po volji.

(PiS, str. 31)

Analizom diskursa uočili smo interesantne slučajeve u kojima je kontekst bio relevantan faktor za određivanje upotrebe zamjeničkog oblika za navedenog referenta. Naime, zamjenica se može pojaviti čak i onda kada se referent ne javlja u neposrednoj aktuelizaciji, kao što je to slučaj u iskazu (2). Očit primjer rečenog je treći navedeni iskaz u kojem bismo očekivali ponovo uvođenje referenta imenom, a on se uvodi pronominalno:

- 1) Victoria was potty about her husband, Albert.
- 2) Then Albert died.
- 3) She was so miserable that she refused to be seen in public for years.

(VV, str. 43)

Analizirajući manje cjeline unutar narativne forme uočili smo primjere u kojima se zamjenica upotrebljava na početku nove narativne cjeline (4) iako bi čitalac, po logici stvari, a zbog udaljenosti koja dijeli posljednje pominjanje referenta, tu očekivao ponovnu upotrebu imenske sintagme:

- 1) Victoria photographed every part of the room where Albert died...– so she could pretend he hadn't died.
- 2) His dressing gown was laid on his bed each night.
- 3) She even had a cast made of his hand and kept a copy so she could hold hand with him.
- 4) The doctors couldn't make her happy – so they gave her drugs.
- 5) Before long, Queen Vic was a drug addict.
- 6) While sad Vic swallowed her happy drugs the poor people in Britain had no pill for their sickness.

(VV, str. 43)

3.1.3 VIŠE REFERENATA RAZLIČITOG POLA

Ukoliko su u centru tri referenata različitog pola, dva ista i jedan suprotan, a na sva tri se u iskazu upućuje ličnim imenom, u aktuelizaciji može doći do pronominalizacije na način što će se referenti istog pola smatrati kao jedan i upućivanje na njih će se vršiti odgovarajućim licem plurala:

- (1) I Mirko i Matija voljeli su djevojčicu Ivanku.
- (2) Za svaki njen dolazak pripremili bi joj poneko iznenađenje.

(PiS, str. 109)

3.2 PREKID PRONOMINALNE ANAFORE, UPUĆIVANJE NA ŽIVE REFERENTE

U prethodnom poglavlju naveli smo primjere kod kojih do upućivanja u procesu aktuelizacije dolazi pronominalizacijom, a u poglavlju koje slijedi

daćemo primjere u kojima kod upućivanja na žive referente dolazi do prekida upućivanja pronominalnom anaforom.

3.2.1 DVA REFERENTA ISTOG POLA

Do prekida upućivanja pronominalnom anaforom dolazi ako se u diskurs uvede drugi referent istog pola:

- (1) Onda sam počeo moliti mog školskog druga Vasu da mi posudi na čitanje neku svoju knjigu.
- (2) A on ih je imao mnogo.
- (3) Njegov otac bio je bogat,
- (4) pa mu je u gradu često kupovao lijepe knjige.
- (5) Svaku kupljenu knjigu Vaso je donosio u školu, hvalio se njome, pokazivao nam je ...

(PiS, str. 5)

U navedenom primjeru prisutni referent Vaso je centar propozicije i na njega se upućuje pronominalno sve do momenta dok u diskurs ne uđe drugi referent, njegov otac. Tada se ponovo koristi imenska sintagma sa ličnim imenom, čime se izbjegava dvosmisleno tumačenje. Dvosmislenost tumačenja bi mogla proizaći iz istospolnosti oba referenta, tim više što se oba referenta vezuju pojmom knjiga (jedan kao kupac, drugi kao čitalac). Prekidom pronominalne anafore rješava se potencijalna dilema.

Sličan slučaj je u sljedećem primjeru. Na referenta označenog kao vojnik, u aktuelizaciji se upućuje pronominalnom anaforom do pojave drugog referenta, koji je u našem primjeru pas. Iako se se na psa upućuje zamjenicom za treće lice *it*, specifičnost konteksta u kojem se javlja (bajka) određuje zamjenicu kojom se vrši upućivanje na psa, a to je *he*, a ne *it*:

- 1) One evening the soldier was sitting alone in the dark,
- 2) and he wished that he had a light.

- 3) Then he suddenly remembered the witch's tinderbox
- 4) and took it out of his knapsack.
- 5) As soon as he struck the tinderbox once, the door to his little room
- 6) flew open.
- 7) There stood the dog with eyes as big as teacups and said, "What would you like me to do my lord?"
- 8) What is this? – said the soldier.

(FT, str. 47)

3.2.2 DVA REFERENTA RAZLIČITOG POLA

U centru propozicije su dva referenta različitog pola. Iskazi u drugom planu aktuelizacije zamjenički upućuju na centar dajući mu potporu. Do prekida upućivanja pronominalnom anaforom dolazi završetkom smisaone cjeline (5) i prelazom u novu koja je označena ponovnom upotrebom imenske fraze sa ličnim imenom:

- 1) These days Shoba was always gone by the time Shukumar woke up.
- 2) He would open his eyes and see the long black hairs she shed on her pillow and think of her, dressed, sipping her third cup of coffee already, in her office downtown, where she searched for typological errors in textbooks and marked them, in a code she had once explained to him, with an assortment of colored pencils.
- 3) She would do the same for his dissertation, she promised, when it was ready.
- 4) He envied her the specificity of her task, so unlike the elusive nature of his.
- 5) He was a mediocre student who had a facility for absorbing details without curiosity.

- 6) But now he would lie in their bed until he grew bored, gazing at his side of the closet which Shoba always left partly open ...

(IoM, str.11)

3.2.3 VIŠE REFERENATA RAZLIČITOG POLA

Do prekida upućivanja pronominalnom anaforom može doći i kada je centar ostvaren u složenoj propoziciji koja sadrži više referenata suprotnog pola. U primjeru koji slijedi zamjenica je u centru složene propozicije, a sljedeće pominjanje je u prvom planu aktuelizacije imenske sintagme :

- (1) Her confession depressed him,
- (2) when he thought of Mr. Das at the top of the path...
- (3) Mr. Kapasi felt insulted...

(IoM, str. 66)

Iz primjera koji slijedi vidno je da prekid pronominalnog upućivanja i ponovo uvođenje imenske sintagme može biti uzrokovano i promjenom situacije u diskursu:

- 1) Kad djevojka odraste, jedno večer zamoli oca da joj dopusti da izađe s braćom malo pred dvor u šetnju
- 2) i otac joj dopusti
- 3) Ali tek što izađe pred dvor,
- 4) u jedan mah doleti iz neba zmaj,
- 5) ščepa devojku između braće
- 6) i odnese je u oblake.

(SNB, str. 67)

U propoziciji navedenog primjera je prisutno nekoliko referenata različitog pola, a centar propozicije je iskazan u dijelu *jedno večer zamoli oca da joj dopusti...*

U prvoj situaciji prikazana je šetnja djevojke sa braćom, a u drugoj tu mirnu šetnju djevojke i njene braće prekida dolazak zmaja koji djevojku odnosi u oblake. Poslije uvođenja zmaja u diskurs (4) nastupa nova situacija, što uzrokuje ponovljenu upotrebu imenske sintagme – braća, djevojka (5).

3.3 REPETICIJA IMENSKE SINTAGME KOD ŽIVIH REFERENATA

Prilikom analize pisanog diskursa percipirali smo manji broj primjera u kojima se potpuna imenska sintagma, u slučajevima kada je referent udaljen od centra na početku manje narativne jedinice, ne mora koristiti za upućivanje na neposredno pomenuti referent. S obzirom da se radi o manjem broju takvih primjera, oni se ne mogu posmatrati kao pravilo.

U istoj poziciji je i upotreba zamjenice koja se ne mora koristiti za upućivanje na neposredno pomenuti referent, već se u tom slučaju koristi potpuna imenska sintagma.

- (1) ... Robert Cocking jumped from under a hot-air balloon to test a parachute.
 - (2) Robert was 61 years old in 1837...
 - (3) His parachute looked like an umbrella when it's blown inside out.
 - (4) It was made to carry his weight– 90 kilos.
 - (5) Sadly Robert forgot to add on the weight of the parachute itself.
 - (6) Robert had a drink of wine, took off his coat and climbed into the basket.
- (VV, str. 7)

Repeticija imenske sintagme javlja se češće u specifičnim žanrovima poput bajki i to uz referente koji su u diskurs već uvedeni imenskom sintagmom. Navedeni primjer je uzet iz bajke u kojoj je do ostvarivanja referencijalne kontinuirane repeticijom potpune imenske sintagme dolazilo u onim slučajevima kada je postojalo nabranje radnji koje vremenski dolaze neposredno jedna iza druge, a svaka predstavlja cjelinu za sebe. Ovdje je takođe primjenljivo pravilo da je

početak cjeline označen ponovnim uvođenjem imenske fraze, bez obzira što su u ovoj vrsti narativne forme cjeline kraće kao bi se prilagodile ciljnoj grupi kojoj je žanr namijenjen.

Osim toga, u propoziciji je pomenuto nekoliko referenata okupljenih oko iste aktivnosti. U navedenom primjeru centar je referent označen kao *majka-patka* i on bi se u aktuelizaciji mogao pronominalizovati, ali do pronominalne anafore u primjeru ove vrste ne dolazi iz dva razloga:

- a) zamjениčko upućivanje na referent *majka-patka* bi kod čitalaca moglo unijeti zabunu u identifikovanju referenta,
 - b) upotrebom imenske sintagme *majka-patka* se izdvaja kao *role model* i to ne samo pačićima, već i čitalačkoj publici, upućujući na to da je majka osoba čije postupke treba slijediti:
- (1) (The next morning the sun shone on the old farm again). The mother duck decided to take her ducklings down to the lake and teach them how to swim.
 - (2) Splash! The mother duck jumped into the water. Quack, quack... One by one the little ducklings jumped into the water and swam after their mother.
 - (3) The ugly grey duckling followed them.
 - (4) Afterwards, the mother duck took her children back to the farmyard.

(FT, str. 6)

Ukoliko se dva referenta iz istog diskursa porede, bilo po sličnosti ili kontrastu, referencijacija se ostvaruje upotrebom imenske fraze:

- (1) It's time someone wrote about the real people in Victoria's world. A world full of wacky wonderful people like Robert Cocking as well as vile, vicious and villainous people like Jack the Ripper. (VV, str. 9)

(2) Like my parents, Mr. Pirzada took off his shoes before entering the room.

(IoM, str. 31)

3.4 REPETICIJA IMENSKE SINTAGME KOD NEŽIVIH REFERENATA

Ukoliko je referent na kojeg se upućuje predstavlja nešto neživo, referencijalni kontinuitet se ostvaruje repeticijom imenske sintagme:

- (1) I wonder how far they have got with the cloth, said the emperor after a few days...
- (2) What if he was not able to see the cloth they were weaving.
- (3) Everyone in the city had heard about the cloth...
- (4) How could he be sure that he was clever enough to see the cloth?

(FT, str. 21)

S obzirom na učestalost primjera koji se javljaju u analiziranom korpusu može se reći da imenska sintagma koja upućuje na neživi referent, u najvećem broju slučajeva može biti zamijenjena demonstrativima:

Oh, yes, said the minister and pretend to feel the cloth. Yes, this really is very fine...

(FT, str. 23)

U korpusu koji smo analizirali nailazili smo i na primjere u kojima su se javljali toponimi, pa smo u analizu praćenja toka referencijalnog kontinuiteta kod neživih referenata uvrstili i toponime:

- 1) His name was Mr. Pirzada, and he came from Dacca, now the capital of Bangladesh, but then a part of Pakistan.
- 2) The eastern frontier, where Dacca was located, was fighting for autonomy from ruling regime in the west.

3) In March, Dacca had been invade, torched and shelled by the
Pakistani army...

4) In Dacca Mr. Pirzada had a three-story home....

(IoM, str. 29)

Iz navedenih primjera je vidno da se, kao i na ostale nežive referente na njih upućuje oblikom imenske sintagme, a gotovo nikada pronominalno.

3.5 KVANTITATIVNA ANALIZA U TIPOVIMA NARATIVNIH DISKURSA U ENGLISKOM JEZIKU

U ovom dijelu našeg istraživanja bavili smo se kvantitativnom analizom problema referencijalne kontinuiranosti u narativima pisanim na engleskom jeziku i pratili pojedinačne referente diskursa, bilo da su živi ili neživi, te utvrdili sljedeće referencijalne izraze kojima je dolazilo do ostvarivanja referencijalne kontinuiranosti: imenske sintagme sa ličnim imenom u sastavu sintagme, ostale imenske sintagme, lične zamjenice i demonstrative. Osim toga, bavili smo se i uočavanjem toka referencijalne kontinuiranosti pri prelasku u novi pasus pokušavajući da utvrdimo da li prelaz u pasus uvijek označava prekid kontinuiranosti realizovan pronominalnim sredstvima.

1) Imenska sintagma sa ličnim imenom u sastavu sintagme

Analizirajući imenske izraze koji u svom nazivu imaju lično ime, obratili smo pažnju na ona imena koja su se u korpusu javljala i samostalno, a i u okviru premodifikovanih sintagmi u oba jezika.

Imenski izrazi s ličnim imenima prema stepenu složenosti javljali su se u prostom obliku, proširenom obliku uz modifikator, složenom obliku uz ekstenzivni modifikator i u okviru imenske sintagme u kojoj je lična imenica u

genitivu. U nastavku dajemo primjere imenskih izraza koji po složenosti spadaju u prosti oblik ili su upotrebljeni samostalno:

Sadly *Robert* forgot to add on the weight ...

Robert Cocking jumped from under a hot-air balloon ...

(VV, str. 7)

I *Babaja* počeo sam sebe da okrivljuje i prekorava kako on baš o mom ocu, svom najboljem prijatelju, nikada ranije nije mislio.

(PiS, str. 18)

U narednim primjerima imenski izrazi po stepenu složenosti imaju proširen oblik i javljaju se uz modifikator:

Brave Bob pulled a rope and let the parachute go.

(VV, str. 8)

Kada i gdje su se upoznali njih dvojica, *lovac Babaja* i moj otac, nije mi bilo poznato.

(PiS, str. 14)

Sljedeći primjer predstavlja složen oblik sa ekstendiranim modifikatorom:

Otac čučnu pored nje i, šapatom, da se ne bi čulo u sobu, reče: Slušaj, ženo, *ovaj moj prijatelj Babaja* je dobar čovjek.

(PiS, str. 18)

Naredni primjer je oblik imenske sintagme u kojoj je lična imenica u obliku genitiva:

Boori Ma's ears started to burn.

(IoM, str. 71)

Oba navedena primjera se odnose na imenske izraze koji u svom nazivu sadrže lična imena. Ostale koreferencijalne izraze koji u sebi ne sadrže lično ime, a upućuju na isti entitet diskursa, analizali smo u okviru druge imenske

sintagme. Na primjer, lično ime Babaja iz našeg korpusa na srpskom jeziku je u toku naracije zamjenjivano imenskim frazama: *došljak i ljudina*:

I kad ponovo sjede, *Babaja* upita oca: –A kako sa hranom deveraš, starino? – Zaradim koju paru, pa kupim... *Došljak* se tada malo zamisli...

(PiS, str. 17)

2) *Ostale imenske sintagme*

Iako smo prvobitno imali namjeru da pratimo referencijalnu kontinuitet ličnim imenom i pronominalnom anaforom, u toku istraživanja nam se nametnulo i praćenje neke druge imenske sintagme, naročito u diskursima u kojima je postojalo više referenata istog pola i to kada se na neke od njih upućivalo isključivo određenom imenskom sintagmom.

Pod određenim imenskim sintagmama podrazumijevali smo sintagme koje su i pored toga što su se ponavljale prolazile kroz neznatnu modifikaciju. Ilustrovani primjeri preuzeti su iz bajke, a odnose se na princip kojeg smo se držali u okviru analize korpusa.

Analizirani primjeri javljali su kao samostalna imenska sintagma (član + imenica), imenska sintagma sa modifikatorom (član+modifikator+imenica), imenska sintagma sa promijenjenim determinatorom i modifikatorom i koreferencijalni imenski izrazi.

Samostalna određena imenska sintagma:

The nightingale sang so beautifully...

(FT, str. 52)

Imenska sintagma sa modifikatorom

...and here the little nightingale lived.

(FT, str. 52)

Imenska sintagma sa promijenjenim determinatorom i modifikatorom:

Here we have another book about *our wonderful nightingale*.

(FT, str. 56)

Koreferencijalni imenski izrazi:

A little grey bird sitting in a tree ...

(FT, str. 54)

3) *Lične zamjenice*

Prilikom praćenja referencijalnog kontinuiteta pronominalnom anaforom, analizirali smo vrstu anafore koja se ostvarivala ličnim i prisvojnim zamjenicama, ali i odsustvom lične zamjenice u nominativu, te je upoređivali sa referencijalnim izrazima koji upućuju na isti referent, ali u formi imenskih fraza.

4) *Demonstrativi*

Demonstrative smo analizirali kao zasebnu cijelinu s obzirom da smo pratili njihovu upotrebu kada su se javljali zavisno, odnosno u funkciji determinatora u okviru imenskih ili prepozicionih sintagmi:

These clothes fit me so well.

(FT, str. 24)

In *this house* ...

(FT, str. 24)

Kostić je u *tim prevodima* oduzeo Šekspiru sve njegove vrline...

(INSK, str. 279)

Analizirali smo i nezavisnu funkciju demonstrativa u slučajevima kada su se javljali samostalno u funkciji pokaznih zamjenica i kada su uglavnom upućivali na niz ranije pomenutih stvari, događaja ili lica u anaforskoj referencijaciji:

When she heard *this* ...

(FT, str. 31)

To nije niz poređanih slabo vezanih slika ...

(INSK, str. 400)

Pokušali smo da istražimo kojim se to referencijalnim sredstvima najčešće ostvaruje referencijalni kontinuitet i da utvrdimo koja su dominantnija u pomenutim žanrovima i to prilikom upućivanja i na žive i na nežive referente.

Osim toga, namjera nam je bila da istražimo zakonitosti prema kojima teče referencijalni kontinuitet. S tim u vezi posmatrali smo prelaz u novi pasus s obzirom da neki autori (Marslen-Wilson 1982) i Tomlin (1987) tvrde da je početak pasusa signal da treba prekinuti pronominalnu kontinuitet i ponovo uvesti imensku sintagmu.

Takođe nam je bilo zanimljivo upućivanje na tuđe riječi u okviru direktnog govora pa smo analizu fokusirali na iznalaženje primjera sa navođenjem tuđih riječi i uspostavljanjem referencijacije u dijelu kojim se upućuje. Unutar direktnog govora interesovalo nas je i da li je u dijelu kojim se upućuje češća upotreba lične zamjenice ili imenske sintagme.

3.5.1 NARATIVNA PRIPOVIJETKA

1) Živi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

U ovom poglavlju biće riječi o ostvarivanju referencijalne kontinuitetije repeticijom imenske sintagme i pronominalnom anaforam. Poseban osvrt daćemo na ostvarivanje toka referencijalne kontinuitetije kada je tok uspostavljen korištenjem demonstrativa.

Prilikom upućivanja na žive referente u ovoj vrsti narativne forme pisane na engleskom jeziku korišteni su sljedeći referencijalni izrazi: lična imena, lične i prisvojne zamjenice, kao i imenske fraze koje koreferencijalno upućuju na neki entitet diskursa, a ilustrovani su primjerima datim u tabeli 3.1.

Tabela 3.1 Referencijalni izrazi korišteni u narativnim pripovijetkama (živi referenti)

lično ime	<i>Mr Pirzada</i> won't be coming today.
lično ime u genitivu	<i>Shukumar's</i> long fingers linked with hers ...
lična zamjenica	Worried that <i>he</i> might disturb her, Mr. Kapasi ...
prisvojna zamjenica	Mrs. Das said blowing on <i>her</i> nail ...
kratka imenska fraza	<i>the Indian man</i>

U najvećem broju slučajeva referencijalni kontinuitet u pripovijetkama je tekao pronominalno. Kod referenata na koje se upućivalo imenskom sintagmom sa ličnim imenom, imenska sintagma je gotovo u svim primjerima sadržavala lično ime. Napominjemo da smo pod imenskom sintagmom podrazumijevali one sintagme koje su u svom nazivu imale lično ime, prezime i ime i prezime. Pod drugom sintagmom smatrali smo određene imenske sintagme koje su koreferencijalno upućivale na isti entitet diskursa, a u analizi korpusa smo zabilježili samo jedan primjer.

Pronominalna anafora, uglavnom je ostvarivana ličnom zamjenicom, a u nešto manjem broju primjera i prisvojnomo zamjenicom, dok u analiziranom korpusu nismo naišli na primjere odsustva lične zamjenice u nominativu. Numerički podaci analize predstavljeni su u tabeli 3.2.

Tabela 3.2 Referencijalni kontinuitet u narativnim pripovijetkama (živi referenti)

Repeticija imenske sintagme		Pronominalna anafora		
ličnim imenom	drugom sintagmom	ličnom zamjenicom	prisvojnomo zamjenicom	odustvom l.z.
131	1	278	97	0

Analizirajući tok referencijalne kontinuitete prilikom prelaska u novi pasus i u upravnom govoru u onom dijelu koji upućuje na tuđe riječi, uočili smo da je kontinuitet u oba slučaja, i kod prelaza u novi pasus i u upravnom govoru, obilježila repeticija imenske sintagme, a u manjem broju slučajeva i

pronominalizacija. U upravnom govoru repeticija imenske sintagme se javljala u dijelu iza zareza kojim se upućivalo na tuđe riječi. U tabeli 3.3 dati su numerički podaci izvršene analize toka referencijalne kontinuirane prilikom prelaza u novi pasus i u upravnom govoru.

Tabela 3.3 *Prelaz u pasus i upravni govor narativnim pripovijetkama (živi referenti)*

Prelaz u pasus		Upravni govor	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom	repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
72	31	61	17

2) Neživi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Analizirajući tok referencijalne kontinuirane u ovoj vrsti narativne forme posebnu pažnju obratili smo na praćenje toka referencijalne kontinuirane kod upućivanja na nežive referente – predmete, stvari, pojave i toponime, a pratili smo i tok kontinuiteta pri prelasku u novi pasus kod toponima i ostalih neživih referenata. Poseban osvrt dali smo na ostvarivanje toka referencijalne kontinuirane kada je tok uspostavljen korištenjem demonstrativa.

Kada su u pitanju neživi referenti uočili smo da su oni u diskurs uvedeni zajedničkom imenicom koja ih označava, a na njih se upućivalo ličnim, prisvojnim i povratnim zamjenicama, kao i kratkim imenskim frazama. U tabeli 3.4 dajemo primjere referencijalnih izraza korištenih kod upućivanja na nežive referente.

Tabela 3.4 *Referencijalni izrazi korišteni u narativnim pripovijetkama (neživi referenti)*

lična zamjenica	... he wound <i>it</i> and arranged <i>it</i> ...
prisvojna zamjenica	Mr. Pirzada leaned over the pumpkin ... and inhale <i>its</i> contents
povratna zamjenica	... Dacca was repairing <i>itself</i> slowly...
kratka imenska fraza	<i>plain silver watch</i>

Kod upućivanja na druge nežive referente, predmete, stvari i pojave referencijacija je tekla repeticijom imenske sintagme, ali i pronominalno, gotovo u podjednakom broju primjera. U tabeli 3.5 prikazani su numerički podaci toka referencijalnog kontinuiteta repeticijom imenske sintagme i pronominalnom anaforom.

Tabela 3.5 Referencijalna kontinuitet u narativnim pripovijetkama (neživi referenti)

Repeticija imenske sintagme	Pronominalna anafora		
9	ličnom zamjenicom	prisvojnomo zamjenicom	odustvom l.z.
	8	1	0

U okviru upućivanja na nežive referente zasebno smo pratili tok referencijalnog kontinuiteta kod toponima i uočili da je upućivanje na njih uglavnom teklo repeticijom ličnog imena, a u veoma malom broju primjera i zamjenicama. U tabeli 3.6 dati su numerički podaci izvršene analize referencijalnog toka kod toponima.

Tabela 3.6 Referencijalni kontinuitet u narativnim pripovijetkama (toponimi)

Repeticija imenske sintagme		Pronominalna anafora		
ličnim imenom	drugom sintagmom	ličnom zamjenicom	prisvojnomo zamjenicom	povratnom zamjenicom
14	0	0	2	1

Prelaz u pasus kod upućivanja na nežive referente u najvećem broju primjera ostvarivan je repeticijom imenske sintagme. U tabeli 3.7 dati su numerički podaci o prelazu u pasus kod toponima i ostalih neživih referenata.

Tabela 3.7 Prelaz u pasus u narativnim pripovijetkama (neživi referenti)

Prelaz u pasus kod toponima		Prelaz u pasus kod ostalih neživih referenata	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom	repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
7	0	4	1

3) Živi i neživi referenti – referencijacija demonstrativima

S obzirom da su demonstrativi zasebna referencijalna sredstva koja upućuju na neki entitet diskursa, zadržali smo se na analizi njihove upotrebe u narativnim pripovijetkama i uočili dva načina na koje su demonstrativi uticali na uspostavljanje referencijacije, te ćemo iste obrazložiti uz konstataciju da su oni u analiziranom korpusu narativne pripovijetke korišteni gotovo isključivo za upućivanje na nežive referente.

Referencijacija demonstrativima, kako smo već konstatovali, ostvarivala se na dva načina: samostalno, u zamjениčkoj funkciji i nesamostalno, kada je pokazni determinator bio u funkciji determinisanja imenske fraze. Demonstrativima su uspostavljeni sljedeći tipovi referencijacije: vremenska, anaforska i asocijativna referencijacija.

a) *Vremenska referencijacija*

Kod ove vrste referencijacije demonstrativi su kao dio imenske fraze upućivali na vremensku distancu:

... even though Shoba and Shukumar hadn't celebrated Christmas *that year*.

(IoM, str. 10)

b) *Anaforska referencijacija*

Kod ovog tipa referencijalne upotrebe demonstrativa, demonstrativ se javljao u sklopu imenske fraze i upućivao je na objekat ili stvar, odnosno niz stvari koje su već bile pomenute u tekstu:

The baby had been born dead... Her placenta had weakened and she'd had a cesarean ...The doctor explained that these things happen (IoM, str. 11)

c) *Asocijativna referencijacija*

Ovaj tip referencijacije pretpostavlja da će sagovornik/slušalac moći da uspostavi asocijativnu vezu između antecedenta i onoga što dolazi iza njega. U našem primjeru ovaj tip je ilustrovan upotrebom glagola *imagine* kao antecedenta i imenske fraze sa demonstrativnim determinatorom *these images*:

... *he imagined* a day when he and Shoba might need to buy a station wagon of their own, to cart their children. He *imagined himself* gripping the wheel, as Shoba turned around to hand the children juice boxes. Once *these images* of parenthood had troubled Shukumar.

(IoM, str.11)

Kao što smo već naveli upotreba demonstrativa u korpusu kojeg smo analizirali bila je svedena samo na upućivanje na nežive referente i to u najvećem broju primjera samostalnom upotrebom oblika za jedninu blizine *this* i oblika za jedninu daljine *that*, dok su oblici za množinu korišteni u manjem broju slučajeva. U samostalnoj upotrebi, ova dva demonstrativa su anaforski upućivala na prethodno rečeno.

U funkciji determinatora u sklopu imenske fraze najčešće korišten oblik demonstrativa je oblik za jedninu blizine *this* i to kod upućivanja na nežive referente, a po učestalosti pojavljivanja slijedi ga oblik za jedninu daljine *that*.

U tabeli 3.8 navodimo distribuciju demonstrativa u narativnim pripovijetkama.

Tabela 3.8 *Distribucija demonstrativa u narativnim pripovijetkama*

Determinatori				Pokazne zamjenice	
živo		neživo			
this	these	this	these	this	these
1	1	20	5	12	0
that	those	that	those	that	those
0	1	21	10	7	1

3.5.2 NARATIVNA PRIČA ZA DJECU

1) Živi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Prilikom upućivanja na žive referente u ovoj vrsti narativne forme pisane na engleskom, korišteni su sljedeći referencijalni izrazi: ime i prezime, prezime, zatim lične i prisvojne zamjenice, demonstrativi, kratke i dugačke imenske fraze, a ilustrovani su primjerima iz tabele 3.9:

Tabela 3.9 Referencijalni izrazi korišteni u narativnim pričama za djecu

ime i prezime	<i>Michael Barrett was led out of the prison</i>
prezime	<i>Barrett said at his trial.</i>
lična zamjenica	<i>He killed twenty people</i>
prisvojna zamjenica	<i>...his hands tied.</i>
demonstrativ	<i>What are they doing with that man?</i>
dugačka imenska fraza	<i>The prisoner in his dark red coat and striped grey trousers</i>
kratka imenska fraza	<i>The man on the platform</i>

Referencijani kontinuitet u narativnim pričama za djecu ostvarivan je i repeticijom imenske sintagme i pronominalno. Uočili smo da je broj primjera u kojima je dolazilo do repeticije imenske sintagme veći od broja primjera u kojima se referencijalni kontinuitet ostvarivao pronominalno. U najvećem broju primjera pronominalna anafora je ostvarivana upotrebom ličnih zamjenica, dok primjere odsustva lične zamjenice nismo zabilježili. Numerički podaci analize predstavljeni su u tabeli 3.10.

Tabela 3.10 Referencijalni kontinuitet u narativnim pričama za djecu (živi referenti)

Repeticija imenske sintagme		Pronominalna anafora		
ličnim imenom	drugom sintagmom	ličnom zamjenicom	prisvojnom zamjenicom	odustvom l.z.
51	10	32	0	8

Referencijalni kontinuitet ostvarivan prilikom prelaska u naredni pasus u velikom broju primjera odvijao se uz pomoć repeticije imenske sintagme, a samo u malom broju primjera pronominalno. Takođe smo uočili da je repeticija imenske sintagme u upravnom govoru obilježila onaj dio kojim se upućuje na tuđe riječi. U tabeli 3.11 dati su numerički podaci prelaza u pasus i upravnog govora.

Tabela 3.11 *Prelaz u pasus i upravni govor u narationim pričama za djecu*

Prelaz u pasus		Upravni govor	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom	repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
26	8	10	4

2) Neživi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Prilikom upućivanja na nežive referente u pričama namijenjenim djeci pisanim na engleskom jeziku korišteni su sljedeći referencijalni izrazi: lične i pokazne zamjenice, pokazni determinatori i imenske fraze kao što je ilustrirano u tabeli 3.12.

Tabela 3.12 *Referencijalni izrazi korišteni u narationim pričama za djecu (neživi referenti)*

lična zamjenica	<i>It took four or five months in a rickety sailing ship.</i>
pokazna zamjenica	<i>These were old ships ...</i>
pokazni determinatori	<i>We don't know what happened to <i>this</i> boy.</i>
imenska fraza	<i>horrible hulks</i>

Prema podacima do kojih smo došli analizom navedenog korpusa zaključili smo da je kontinuitet kod upućivanja na nežive referente tekao uglavnom repeticijom imenske sintagme, a u nešto manjem broju primjera i pronominalno.

Kod upućivanja na nežive referente u ovoj vrsti narativne proze pronominalna anafora je kontinuirano tekla najčešće upotrebom ličnih zamjenica. Interesantno je da u pronominalnoj anafori nismo zabilježili nijedan primjer upotrebe prisvojnih zamjenica. U tabeli 3.13 dati su numerički podaci o upotrebi repeticije imenske sintagme i pronominalne anafore ličnom zamjenicom.

Tabela 3.13 *Referencijalni kontinuitet u narativnim pričama za djecu*

Repeticija imenske sintagme	Pronominalna anafora ličnom zamjenicom
15	7

Kada je u pitanju prelaz u novi pasus uočili smo da se prelaz ostvarivao upotrebom imenske sintagme, a vrlo rijetko upotrebom pronominalne anafore. Nećemo pogriješiti ako konstatujemo da razlog za ovakav tok referencijalnog kontinuiteta leži u činjenici da je pasus u najvećem broju slučajeva znak uvođenja nove tematske cjeline. Odnos upotrebe repeticije imenske sintagme i pronominalne anafore prilikom prelaska u novi pasus dat je u tabeli 3.14.

Tabela 3.14 *Prelaz u pasus u narativnim pričama za djecu*

Prelaz u pasus	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforam
5	1

3) Živi i neživi referenti –referencijacija demonstrativima

Analizirajući korpus narativne priče za djecu pisane na engleskom jeziku uočili smo da se referencijacija koja se uspostavlja demonstrativima može klasifikovati kao anaforska i vremenska referencijacija, a primjere ovih tipova predstavljamo u tekstu koji slijedi.

1) *Anaforska referencijacija*

When the prisons filled up, the courts had to send criminals to *hulks*.

These were old ships that were to ancient and rotten to sail.

(VV, str. 34)

2) Vremenska referencijacija

Robert was only 61 years old in 1837 – quite wrinklie at *that time*.

(VV, str. 7)

Osim toga, u ovoj vrsti narativne forme distribucija demonstrativa se realizuje u vidu pokaznih determinatora za daljinu i blizinu koji oblicima jednine i množine upućuju i na žive i na nežive referente:

Because *this year* he writes the best-selling blockbuster ...

(VV, str. 11)

These costers were often violent people...

(VV, str. 66)

Ukoliko su se javljali u obliku jednine, demonstrativi su bili u funkciji zamjenica koje anaforički upućuju na prethodno rečeno u diskursu.

Pokazna zamjenica za oblike jednine *this/that* imala je podjednaku distribuciju u ovoj vrsti narativne proze i u većem broju slučajeva je anaforski upućivala na nešto što je već bilo pomenuto u diskursu:

I never liked him much. Thank you Frederick, I think we might have guessed *that*.

(VV, str. 43)

... *This* happened to one boy called Lloyd Thomas three days in a row.

(VV, str. 23)

Distribucija demonstrativa u narativnoj priča za djecu ilustrovana je u tabeli 3.15.

Tabela 3.15 Distribucija demonstrativa u narativnoj priči za djecu

Determinatori				Pokazne zamjenice	
živo		neživo			
this	these	this	these	this	these
2	3	2	3	9	1
that	those	that	those	that	those
1	2	1	2	7	1

3.5.3 BAJKA

S obzirom na kompoziciju, stil, složenost jezika i čitalačku publiku kojoj su namijenjene, bajke su specifičan žanr. Prilikom analize ovoga žanra obratili smo pažnju na korištene referencijalne izraze i njihovu učestalost u upotrebi, te sredstva kojima se referencijacija najčešće ostvarivala pri prelasku u novi pasus i u upravnom govoru, kao i upotrebu demonstrativa. Pod pretpostavkom da je referencijalni kontinuitet različito tekao u bajkama u čijem nazivu je lično ime i u bajkama koje imaju uopšten naziv, i naša analiza je išla u skladu sa ovom pretpostavkom i prvo smo analizirali bajke koje u svom nazivu imaju lično ime, a potom one koje u svom nazivu nemaju lično ime.

Bajka u čijem nazivu je lično ime

1) Živi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Prilikom upućivanja na žive referente u bajkama koje u svom nazivu imaju lično ime od referencijalnih izraza korištena su lična imena, lične zamjenice, pokazne i prisvojene zamjenice, kao i imenske fraze, a prikaz njihove upotrebe dat je u tabeli 3.16.

Tabela 3.16 Referencijalni izrazi korišteni u bajkama sa ličnim imenom (živi referenti)

lično ime	<i>the ugly duckling</i>
lična zamjenica	The mermaid swam to the shore where <i>she</i> left the prince
pokazna zamjenica	<i>That</i> big one...

prisvojna zamjenica	A duck was sitting on <i>her</i> nest...
imenska fraza	<i>poor little duckling</i>

Referencijalni kontinuitet u ovom žanru je velikom broju primjera ostvarivan pronominalnom anaforom, i to ličnim zamjenicama, a u jednom broju primjera i prisvojnim zamjenicama. Takođe smo uočili da je referencijalni kontinuitet, osim pronominalnom anaforom ostvarivan i repeticijom imenske sintagme.

Prilikom analize nismo naišli na primjere ostvarivanja referencijalnog kontinuiteta drugim sintagmama, a ni primjere ostvarivanja odsustvom lične zamjenice. Rezultate analize predstavili smo u tabeli 3.17.

Tabela 3.17 Referencijalni kontinuitet u bajkama sa ličnim imenom (živi referenti)

Repeticija imenske sintagme		Pronominalna anafora		
ličnim imenom	drugom sintagmom	ličnom zamjenicom	prisvojnomo zamjenicom	odustvom l.z.
56	0	104	19	0

Analizirajući referencijalna sredstva koja su korištena pri prelazu u novi pasus i u upravnom govoru (u dijelu kojim se upućuje na tuđe riječi), uočili smo da se pri prelazu u novi pasus u većem broju primjera koristila repeticija imenske sintagme, a u manjem broju primjera referencijacija se ostvarivala upotrebom pronominalne anafore. U sljedećoj tabeli 3.18 numerički je predstavljeno korištenje imenske sintagme i pronominalne anafore u prelazu u pasus i u upravnom govoru.

Tabela 3.18 Prelaz u pasus i upravni govor

Prelaz u pasus		Upravni govor	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom	repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
30	7	22	7

2) Neživi referenti, repeticija imenske sitagme i pronominalna anafora

Kad je u pitanju upućivanje na nežive referente u ovoj vrsti bajke korištene su imenske fraze i pokazni determinatori, a primjere njihove upotrebe dali smo u tabeli 3.19.

Tabela 3.19 Referencijalni izrazi korišteni u bajkama sa ličnim imenom (neživi referenti)

pokazni determinator	... sit on <i>this egg</i>
imenska fraza	<i>the farmyard</i>

Kod upućivanja na nežive referente referencijalni kontinuitet je tekao ponavljanjem imenske fraze ili koreferencijalno, a na primjere u kojima se tok ostvarivao pronominalizacijom, ličnim zamjenicama, prisvojnim pridjevima i nultom anaforam nismo naišli. Numerički prikaz upotrebe repeticije imenske sintagme dat je u tabeli 3.20.

Tabela 3.20 Referencijalni kontinuitet u bajkama sa ličnim imenom (neživi referenti)

Repeticija imenske sintagme	Pronominalna anafora
11	0

Analogno činjenici da je kod neživih referenata referencijalni kontinuitet ograničen na mali broj primjera ponovljene upotrebe imenske sintagme, i kod prelaza u pasus se javlja manji broj primjera u kojima se koristi repeticija imenske sintagme. Napominjemo da u toku analize korpusa nismo naišli na primjere pronominalne anafore. Numerički podaci do kojih smo došli dati su u tabeli 3.21.

Tabela 3.21 Prelaz u pasus u bajkama sa ličnim imenom (neživi referenti)

Prelaz u pasus	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforam
4	0

3) Živi i neživi referenti – referencijacija demonstrativima

Referencijalno upućivanje demonstrativima u ovoj vrsti narativne forme prikazaćemo u redovima koji slijede. Uprkos stanovištu tradicionalne gramatike da navedene zamjenice *that/those* označavaju nešto što je udaljenije od govornog lica, u ovoj vrsti narativne proze pronašli smo primjere u kojima je upotreba demonstrativnih zamjenica *that/those* bila češća za označavanje nečega što je bliže govornom licu:

Those are really very nice-looking ducklings you have there, an old duck said to her.

(FT, str. 7)

Kod ovog tipa narativne proze je rijetka upotreba demonstrativnih determinatora. U toku analize naišli smo na svega jedan primjer u kojem se pokaznim determinatorom *that* upućivalo na živi referent:

All except *that big one* there.

(FT, str. 7)

Analizom korpusa uočili smo da su se pokazni determinatori u bajkama koristili uglavnom u sintagmama kojima se upućivalo na nežive referente i to najčešće oblikom *this* u jednini za označavanje blizine, što smo predstavili u tabeli 3.22.

Analiza našeg korpusa je pokazala da je upotreba pokaznih zamjenica u ovoj vrsti narativne forme rijetka, a ukoliko je dolazilo do njihove upotrebe najčešći korišteni oblik bio je oblik *this*, a slijedili su ga oblici *that* i *those*. Prikaz upotrebe demonstrativa koji se koriste u engleskom jeziku u ovoj vrsti narativne forme dat je u tabeli 3.22.

Tabela 3.22 *Distribucija demonstrativa u bajkama*

Determinatori				Pokazne zamjenice	
živo		neživo			
this	these	this	these	this	these
0	0	3	1	5	0
that	those	that	those	that	those
0	1	0	1	2	2

Bajka koja u svom nazivu ne sadrži lično ime

1) Živi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Upućivanje na žive referente u bajkama koje u svom nazivu ne sadrže lično ime vršilo se sljedećim referencijalnim sredstvima: titulama, ličnim i prisvojnim zamjenicama i imenskim frazama, a njihova upotreba predstavljena je u tabeli 3.23.

Tabela 3.23 *Referencijalni izrazi korišteni u bajkama koje ne sadrže lično ime*

titula	<i>Emperor</i>
lična zamjenica	The next morning the queen asked the princess how <i>she</i> has slept ...
prisvojna zamjenica	... he asked <i>his</i> servants ...
imenska fraza	<i>artificial nightingale</i>

Analizom korpusa uočili smo da je referencijalni kontinuitet u bajkama tekao ili repeticijom imenskih sintagmi ili pronominalno, i to u gotovo jednakom omjeru. Pronominalna anafora je u najvećem broju slučajeva ostvarivana ličnom zamjenicom, a u nešto manjem broju primjera prisvojnim zamjenicama. Prilikom analize nije uočen nijedan primjer odsustva lične zamjenice u nominativu.

Analiza korpusa je pokazala i specifičnu upotrebu prisvojne zamjenice umjesto imenice u genitivu. Kako bi se izbjegla semantička zamjena i promjena smisla rečenog, prisvojna zamjenica se u determinativnoj funkciji unutar

rečenice upotrebljavala umjesto imenice u genitivu. Navedena tvrdnja očituje se u primjerima:

The emperor asked his servants.

(FT, str. 23)

The emperor asked the emperor's servants

Ukoliko bi stajalo *the emperor's servants* umjesto *his servants*, onda bi se upotrebom imenice u genitivu uputilo na sluge nekog drugog cara, a ne cara o kome je riječ u kontekstu. Rezultate analize predstavili smo u tabeli 3.24.

Tabela 3.24 Referencijalni kontinuitet u bajkama koje ne sadrže lično ime (živi referenti)

Repeticija imenske sintagme	Pronominalna anafora		
28	ličnom zamjenicom	prisvojnom zamjenicom	odustvom l.z.
	21	15	0

U ovoj vrsti žanra, referencijalni kontinuitet se pri prelasku u novi pasus ostvarivao ponovljenom upotrebom imenske sintagme. Napominjemo da prilikom analize nismo uočili nijedan primjer pronominalne anafore. Kao i u prelazu u pasus i u upravnom govoru repeticija imenske sintagme je bila učestalija u upotrebi. Rezultati analize pri prelazu u pasus i u upravnom govoru dati su u tabeli 3.25.

Tabela 3.25 Prelaz u pasus i upravni govor u bajkama koje ne sadrže lično ime

Prelaz u pasus		Upravni govor	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom	repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
16	0	9	2

2) Neživi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Kada je u pitanju upućivanje na nežive referente u ovoj vrsti bajke korištene su lične, pokazne i prisvojne zamjenice, kao i imenske fraze, a primjeri njihove upotrebe dati su u tabeli 3.26.

Tabela 3.26 Referencijalni izrazi korišteni u bajkama koje ne sadrže lično ime

lična zamjenica	The soldier took out his tinderbox and struck <i>it</i> ...
pokazna zamjenica	<i>Those colours</i> are just right for me!
prisvojna zamjenica	Do you like the colours ... of <i>our cloth</i> ?
imenska fraza	<i>very fine cloth</i>

Prilikom analize konstatovali smo da je referencijalni kontinuitet uglavnom tekao repeticijom imenske sintagme, a u manjem broju primjera referencijalni kontinuitet se ostvarivao i pronominalno što smo predstavili u tabeli 3.27.

Tabela 3.27 Referencijalna kontinuitet u bajkama koje ne sadrže lično ime

Repeticija imenske sintagme	Pronominalna anafora ličnom zamjenicom
27	7

Takođe smo prilikom analize korpusa uočili da se prelaz u drugi pasus vrši ponovnom upotrebom imenske sintagme, a nismo našli nijedan primjer u kojem je referencijalni kontinuitet ostvaren pronominalno. Prikaz istraženog dat je u tabeli 3.28.

Tabela 3.28 Prelaz u pasus u bajkama koje ne sadrže lično ime

Prelaz u pasus	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
6	0

3) Živi i neživi referenti – referencijacija demonstrativima

Kao i u prethodnim poglavljima analiza navedenog korpusa obuhvatala je upotrebu demonstrativa u funkciji pokaznih determinatora i pokaznih zamjenica, uglavnom uz nežive referente, s obzirom da su se demonstrativi veoma rijetko koristili za upućivanje na žive referente.

Demonstrativima se upućivalo na žive referente jedino u slučajevima u kojima je novi referent uvođen u diskurs predstavljanjem:

This is the girl I told you about.

(FT, str. 47)

Osim gore navedenog primjera u kojem pokazna zamjenica ima funkciju upućivanja na živog referenta, u primjerima koji slijede njom se upućuje na niz već ranije pomenutih neživih objekata:

She put twenty mattresses on top of the pea, and then twenty blankets on top of the mattresses. *This* was where the princess was going to spend the night.

(FT, str. 15)

You should learn how to do something important like stretching your back, purring or laying eggs. *Those* are the only things that matter in the world.

(FT str. 10)

Analiza teksta je pokazala da se oblici pokaznih determinatora *these/those* u ovoj vrsti žanra podjednako koriste. Primjeri koji slijede predstavljaju ilustraciju navedenog:

These clothes fit me so well! And *these colours* look so good on me!

(FT, str. 24)

Those colours! And *those patterns!*

(FT, str. 22)

U narednom primjeru pokazni determinator *those* upotrijebljen je za uspostavljanje indirektna anafore:

This is the only farmyard! The world goes on beyond *those fields* and those trees you see over there.

(FT, str. 5)

Distribucija determinatora i pokaznih zamjenica data je u tabeli 3.29.

Tabela 3.29 *Distribucija demonstrativa u bajkama*

Determinatori				Pokazne zamjenice	
živo		neživo			
this	these	this	these	this	these
0	0	2	3	9	0
that	those	that	those	that	those
1	0	0	3	2	0

3.5.4 BIOGRAFIJA

U redovima koji slijede predstavimo rezultate analize biografija pisanih na engleskom jeziku, a prethodno ćemo se ukratko osvrnuti na sam žanr koji smo analizirali – biografiju. Biografija kao narativna forma u najelementarnijem obliku sadrži osnovne podatke o životu i radu neke ličnosti. Ona je logički i hronološki – deo istoriografije (Velek, Voren 1974). Hronologija života, kao i popis važnijih datuma iz nečije prošlosti, može biti vrlo iscrpna, ali je lišena subjektivnog viđenja (Tartalja 1998: 227). Imajući u vidu kratkoću navedenog žanra naša analiza obuhvatila je i biografije u užem smislu i biografske kritike. Jedan od razloga zbog kojeg smo odabrali ovaj žanr za analizu je i taj što biografija, za razliku od ostalih narativnih formi u kojima je najčešće prisutno više referenata, upućuje na jednu osobu. Iz tog razloga bilo je zanimljivo da istražimo tok referencijalne kontinuiteta u ovoj vrsti žanra pod pretpostavkom da se ona ostvaruje različito u poređenju sa ostalim narativnim formama. Iako

biografija, kao što smo već rekli, predstavlja hronologiju života nečije prošlosti te je logičan slijed stvari praćenje živih referenata, prilikom analize smo se bavili i praćenjem referencijalne kontinuiteta pri upućivanju na nežive referente, kao i analizom prelaska u novi pasus i upotrebom demonstrativa.

1) Živi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Prilikom upućivanja na žive referente korišteni su sljedeći referencijalni izrazi: lično ime, lična zamjenica, odsustvo lične zamjenice u nominativu, prisvojna zamjenica, imenica u genitivu i dugačke imenske fraze. Primjeri korištenja navedenih izraza dati su u tabeli 3.30.

Tabela 3.30 Referencijalni izrazi korišteni u biografijama (živi referenti)

lično ime	Born in Edinburgh 1850, <i>Robert Louis Balfour Stevenson</i> was the son...
lična zamjenica	<i>He</i> spent the first World War in Zurich
odsustvo lične zamjenice	... but <i>was helped</i> by a grant...
prisvojna zamjenica	<i>His</i> early publishes works recount his experiences
imenica u genitivu	<i>Hawthorne's</i> fortunes were greatly improved
dugačka imenska fraza	<i>sombre and quite solitary child</i>

Analizirajući korpus utvrdili smo da je referencijalni kontinuitet u biografijama tekao pronominalno i repeticijom imenske sintagme uz konstataciju da je upotreba pronominalne anafore pronađena u znatno većem broju primjera od upotrebe ponovljene imenske sintagme. Imenska sintagma koja se javljala u ovoj vrsti žanra je uglavnom sadržavala ili ime i prezime ili prezime osobe na koju se upućuje. Procenat određenih sintagmi koje su koreferencijalno upućivale na isti entitet diskursa u ovoj vrsti narativne proze je jako mali.

Što se tiče upotrebe pronominalne anafore, ona je u najvećem broju primjera ostvarivana ličnom zamjenicom, u nešto manjem broju i prisvojnomo

zamjenicom, a u najmanjem broju primjera odsustvom lične zamjenice u nominativu. Rezultati analize prikazani su u tabeli 3.31.

Tabela 3.31 Referencijalni kontinuitet u biografijama (živi referenti)

Repeticija imenske sintagme		Pronominalna anafora		
ličnim imenom	drugom sintagmom	ličnom zamjenicom	prisvojnom zamjenicom	odustvom l.z.
79	2	73	45	3

Analizom korpusa utvrdili smo da se referencijalni kontinuitet u prelazu u pasus uglavnom ostvarivao repeticijom imenske sintagme, a u manjem broju primjera i pronominalno. Numerički prikaz rezultata dat je u tabeli 3.32.

Tabela 3.32 Prelaz u pasus u biografijama (živi referenti)

Prelaz u pasus	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
23	3

2) Neživi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Prilikom upućivanja na nežive referente korišteni su sljedeći referencijalni izrazi: lično ime, odsustvo lične zamjenice, demonstrativ i imenska fraza. Primjere upotrebe navedenih izraza dali smo u tabeli 3.33.

Tabela 3.33 Referencijalni izrazi u biografijama (neživi referenti)

lično ime	...he began writing <i>Fanshawe</i> ...
odsustvo lične zamjenice	The piece accused ... and <i>predicted</i> ...
demonstrativ	<i>This article</i> subsequently became cited...
imenska fraza	Describing <i>the article</i> as extremely irresponsible

Analizom korpusa biografija uočili smo da se kod upućivanja na nežive referente referencijalni kontinuitet najčešće ostvarivao repeticijom imenske sintagme, a naišli smo i na neznatan broj primjera kod kojih se referencijalni

kontinuitet ostvarivao pronominalnom anaforom i to najčešće odsustvom lične zamjenice u nominativu. Rezultati analize dati su u tabeli 3.34.

Tabela 3.34 Referencijalni kontinuitet u biografijama (neživi referenti)

Repeticija imenske sintagme		Pronominalna anafora		
ličnim imenom	drugom sintagmom	ličnom zamjenicom	prisvojnom zamjenicom	odsustvom l.z
7	9	0	0	3

3) Živi i neživi referenti – referencijacija demonstrativima

Prilikom analize upotrebe demonstrativa u ovoj vrsti narativne forme uočili smo da je demonstrativ *this*, kao dio imenske sintagme, pri upućivanju na nežive referente u jednini najčešće korišten u funkciji asocijativne referencijacije:

... he was dismissed in 1849 on account of political changes. *This dismissal* led to a period of hardship...

(biografija N. Hawthornea)

Osim toga, pomenuti demonstrativ takođe je korišten zamjenički, to jeste samostalno, u funkciji anaforske referencijacije:

In recent years he has applied his work to the realm of politics, exploring *this* in his book.

(biografija G. Lakoffa)

Specifičnost upotrebe navedenog demonstrativa pri upućivanju na žive referente leži u činjenici da prilikom analize korpusa nismo zabilježili nijedan primjer njegove upotrebe, ni u jednini, ni u množini. Distribucija demonstrativa u samostalnoj i nesamostalnoj upotrebi data je u tabeli 3.35.

Tabela 3.35 Distribucija demonstrativima u biografijama

Determinatori				Pokazne zamjenice	
živo		neživo			
this	these	this	these	this	these
0	0	4	0	5	0
that	those	that	those	that	those
0	0	0	0	0	0

3.6 KVANTITATIVNA ANALIZA U TIPOVIMA NARATIVNIH DISKURSA U SRPSKOM JEZIKU

U ovom dijelu našeg istraživanja bavili smo se kvantitativnom analizom problema referencijalne kontinuiteta u narativima pisanim na engleskom jeziku i pratili pojedinačne referente diskursa, bilo da su živi ili neživi, te utvrdili referencijalne izraze kojima je dolazilo do ostvarivanja referencijalne kontinuiteta.

3.6.1 NARATIVNA PRIPOVIJETKA

1) Živi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

U ovom poglavlju govorićemo o uspostavljanju i održavanju referencijalnog kontinuiteta u narativnim pripovijetkama pisanim na srpskom jeziku. Pokazaćemo kojim referencijalnim sredstvima je uspostavljena i održavana referencijacija, te ćemo analizirati upotrebu repeticije imenske sintagme i pronominalne anafore sa posebnim osvrtom na upotrebu demonstrativa.

Prilikom upućivanja na žive referente u ovoj vrsti proze pisane na srpskom jeziku, referencijacija je uspostavljena sljedećim referencijalnim izrazima: ličnim imenom, titulom, ličnom, pokaznom i prisvojnom zamjenicom, odsustvom lične zamjenice i ostalim imenskim frazama. Pomenuti referencijalni izrazi ilustrovani su u tabeli 3.36.

Tabela 3.36 Referencijalni izrazi u narativnim pripovijetkama (živi referenti)

lično ime	<i>Anđelar</i> je dolazio na predavanje bez kaiša.
titula	<i>Monah</i> je premro od straha
lična zamjenica	Posadila <i>ga</i> je za sto...
odsustvo lične zamjenice	... <i>zastao je</i> na pola puta i <i>osetio</i> da <i>ga</i> gledamo
pokazna zamjenica	Vidi ti <i>njega</i> , <i>taj</i> hoće da preskoči sopstvenu senku!
prisvojna zamjenica	Umesto vrata <i>njegovi</i> ključari morali su čuvati <i>njegovo</i> ime.
imenska fraza	<i>ljudi s praporcima na uhu</i>

Kvantitativni podaci naše analize pokazuju da je upućivanje na žive referente u ovoj vrsti narativne forme uglavnom teklo pronominalno. Pronominalna anafora u najvećem broju primjera ostvarivana je odsustvom lične zamjenice u nominativu, te ličnom zamjenicom, a u nešto manjem broju primjera prisvojnomo zamjenicom.

Prisvojne zamjenice za treće lice su se javljale u formi *svoj/njen*. Oblikom *svoj* upućivano je na blizinu, bilo da je riječ o emotivnoj ili fizičkoj blizini, a u ostalim slučajevima označavanja pripadnosti korišten je oblik *njen*:

... reče ona i poljubi svog arhitektu Davida Senmuta ... (SP, str. 155)

Uveče njen dečko je došao prvi put u posetu, osetio je na sebi sva tri njena prstena.

(CR, str. 6)

Numerički podaci analize predstavljeni su u tabeli 3. 37.

Tabela 3.37 Referencijalni kontinuitet u narationim pripovijetkama (živi referenti)

Repeticija imenske sintagme		Pronominalna anafora		
ličnim imenom	drugom sintagmom	ličnom zamjenicom	prisvojnomo zamjenicom	odsustvom l.z.
120	18	98	37	161

Analizirajući tok referencijalnog kontinuiteta vezanog za prelaz u novi pasus uočili smo da je prelaz u novi pasus u podjednakom broju primjera vršen i repeticijom imenske sintagme i pronominalno, a u upravnom govoru zabilježili smo veći broj primjera pronominalne anafore u onom dijelu kojim se upućuje na tuđe riječi. U tabeli 3.38 prikazani su numerički podaci izvršene analize toka referencijalnog kontinuiteta prilikom prelaska u novi pasus i u upravnom govoru.

Tabela 3.38 *Prelaz u pasus i upravni govor u narationim pripovijetkama (živi referenti)*

Prelaz u pasus		Upravni govor	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom	repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
41	42	27	32

2) Neživi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Pri analizi toka referencijalnog kontinuiteta u ovoj vrsti narativne forme posebnu pažnju obratili smo na praćenje toka referencijacije kod upućivanja na nežive referente u koje smo uključili i toponime. Takođe smo pratili i tok referencijalnog kontinuiteta pri prelazu u novi pasus kod svih neživih bića. Poseban osvrt dajemo na ostvarivanje toka referencijalne kontinucije demonstrativima.

Kada su u pitanju neživi referenti, oni su, kao i u engleskom jeziku, u diskurs uvedeni zajedničkom imenicom koja ih označava, a na njih se upućivalo ličnim imenima, ličnim i pokaznim zamjenicama, odsustvom lične zamjenice u nominativu i drugim imenskim frazama. U tabeli 3.39 dajemo primjer referencijalnih izraza korištenih za upućivanje na nežive referente u pripovijetkama za djecu pisanim na srpskom jeziku.

Tabela 3.39 *Referencijalni izrazi u narationim pripovijetkama (neživi referenti)*

lično ime	..na <i>Žiči</i> se i danas mogu nazreti tragovi drevnih vratanica.
lična zamjenica	..izvadio upaljač i stavio <i>ga</i> ...
pokazna zamjenica	..ko će <i>to ime</i> pročitati...
odsustvo lične zamjenice	... <i>ne sme se</i> zapisati..
prisvojna zamjenica	<i>Njena</i> četiri zuba imaju određeno značenje
imenska fraza	četverozuba viljuška

Kada su u pitanju neživi entiteti diskursa koji u svom nazivu imaju lično ime referencijalni kontinuitet je tekao repeticijom imena, a na primjere

pronominalnog upućivanja na ove referente nismo naišli. U tabeli 3.40 prikazani su numerički podaci toka referencijalnog kontinuiteta repeticijom imenske sintagme i toka referencijalnog kontinuiteta ostvarivanog prilikom prelaska u novi pasus.

Tabela 3.40 Referencijalni kontinuitet u pripovijetkama (neživi referenti sa ličnim imenom)

Repeticija imenske sintagme		Prelaz u pasus	
ličnim imenom	drugom sintagmom	repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
6	1	6	0

Kod referenata koje su u svom nazivu imali zajedničko ime, referencijalni kontinuitet je takođe tekao repeticijom imenske sintagme, mada su zabilježeni i primjeri pronominalne anafore. U tabeli 3.41 dat je prikaz toka referencijalnog kontinuiteta u pripovijetkama prilikom upućivanja na ostale nežive referente diskursa.

Tabela 3.41 Referencijalni kontinuitet u pripovijetkama (neživi referenti)

Repeticija imenske sintagme	Pronominalna anafora		
	ličnom zamjenicom	prisvojnom zamjenicom	odsustvom l.z.
34	7	1	2

Prelaz u pasus kod upućivanja na nežive referente u korpusu narativne pripovijetke uvijek je ostvarivan repeticijom imenske sintagme. U tabeli 3.42 prikazujemo numeričke podatke o prelazu u novi pasus prilikom upućivanja na nežive referente diskursa.

Tabela 3.42 Prelaz u pasus u narativnim pripovijetkama (neživi referenti)

Prelaz u pasus	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
7	0

3) Živi i neživi referenti – referencijacija demonstrativima

Prije nego što počnemo sa analizom pokaznih zamjenica ekscerpiranih iz našeg korpusa nužno je istaći razlike i sličnosti između ovih pojmova u engleskom i srpskom. Pokazne pridjevske zamjenice u rečenici imaju službu pridjeva i upotrebljavaju se kao zavisne uz samostalne riječi, uglavnom imenice. One poblizje određuju referencijaciju imenske fraze uz koju se nađu, odnosno mogu označiti blizinu ili udaljenost referenta. Engleski jezik poznaje oblike pokaznih determinatora i pokaznih zamjenica, a srpski jezik razlikuje nekoliko vrsta pokaznih pridjevskih zamjenica koje imaju mociju roda: ovaj/ova/ovo; taj/ta/to; onaj/ona/ono; ovakav/ovakva/ovakvo; ovoliki/ovolika/ovoliko; onoliki/toliki. Njima se upućuje na lice ili predmet koji se nalazi u prostornoj ili vremenskoj blizini govornog lica (ovaj, ovoliki), ili lica kojemu se govori (taj, toliki), ili trećeg neprisutnog lica (onaj, onoliki). Na blizinu se uglavnom upućuje pokaznim pridjevom ovaj/ova/ovo, dok se udaljenost označava pokaznim pridjevom onaj/ona/ono:

A sada, slatki bratac, – obrati se on dječaku – s onog bunara donesi nam ovu tikvu vode.

(PiS, str. 58)

Pored upućivanja na predmet (biće), ove zamenice upućuju i na osobinu određujući pojmove uz čija imena stoje po kakvoći, dimenziji ili sl. koji su izvan tih pojmova:

Vaši očevi su bili hrabri, a i vi ćete biti takvi.

(Stanojčić, Popović 1997: 91)

U analizi korpusa pratili smo frekvenciju tri pokazne zamjenice i načine na koji demonstrativi utiču na uspostavljanje referencijalne kontinuirane u ovoj vrsti pisane forme. Analizirajući korpus zaključili smo da je od sve tri praćene pokazne zamjenice najfrekventnija upotreba zamjenice *taj* i *to* pri upućivanju na

singular neživog, a za njom slijedi pokazna zamjenica *onaj* takođe kod upućivanja na nežive referente. Najmanje frekventna je zamjenica *ovaj* i to pri upućivanju na žive referente singulara i plurala. U tabeli 3.43 dat je prikaz distribucije demonstrativa u narativnim pripovijetkama pisanim na srpskom jeziku. Skraćenice *s* i *p* iz tabele odnose se na singular i plural.

Tabela 3.43 *Distribucija demonstrativa u pripovijetkama*

Ovaj/ova/ovo				Taj/ta/to				Onaj/ona/ono			
živo		neživo		živo		neživo		živo		neživo	
s	p	s	p	s	p	s	p	s	p	s	p
1	1	8	0	3	0	49	6	8	1	11	1

Što se tiče načina na koji demonstrativi utiču na uspostavljanje referencijacije u ovoj vrsti pisane forme, demonstrativi iz našeg korpusa upućivali su na situacionu, mjesnu, vremensku, anaforsku i kataforsku referencijaciju.

1) *Situaciona referencijacija*

Iako je karakteristična za govorni diskurs, situaciona upotreba pokaznih pridjeva javlja se i u narativima, u dijaloškoj formi u kojoj izbor pokaznog pridjeva odražava percepciju blizine govornog lica (Biber 1999: 273):

Ti dobro znaš šta hoću. Anđelar je na to besno bacio ubrus.

(KSM, str. 11)

2) *Mjesna referencijacija*

U primjeru koji slijedi pokazna zamjenica u ovom tipu referencijacije upotrijebljena je u funkciji označavanja mjesta na kojem se radnja odvija:

A na toj pučini sedeo je đavo.

(CR, str. 83)

3) Vremenska referencijacija

U tipu vremenske referencijacije upotrijebljeni demonstrativi upućuju na vremensku distancu:

Ta zima 1973. počela ja naglo s mrazovima ...

(KSM, str. 17)

4) Anaforska referencijacija

Kod ovog tipa referencijacije demonstrativi su korišteni za upućivanje na objekat ili stvar, odnosno niz stvari koje su u diskursu već ranije pomenute:

Vladar se morao još jednom vratiti natrag i pokušati sa trećim vratima ...

Ta vrata su ga odvela drugim hodnikom ...

(CR, str. 79)

Od pokaznih zamjenica koje su upotrijebljene samostalno najčešća je anaforska upotreba zamjenice *to* :

Ali djevojka se već spustila s robom u ruci, u tesnoj radnji malo ga gurnula sklapajući merdevine i zapahnula mirisom na uvozna opojna ulja. To ga je omelo u pokušaju krađe.

(SP, str. 140)

5) Kataforska referencijacija

Kod ovog tipa referencijalne upotrebe demonstrativa, demonstrativ se javljao samostalno i upućivao je na objekat ili stvar, odnosno niz stvari koje tek treba da se spomenu:

Kako se to zove? uboj, pečat, žig, ožiljak.

(CR, str. 11)

Uporedimo li statističke podatke do kojih smo došli analizom našeg korpusa uočićemo da su u oba jezika demonstrativi uglavnom korišteni kod upućivanja

na nežive referente u jednini, a da su samostalno upotrebljeni anaforski za upućivanje na prethodno pomenute stvari, događaje i predmete.

3.6.2 NARATIVNA PRIČA ZA DJECU

1) Živi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

U ovom poglavlju analiziraćemo tok referencijalnog kontinuiteta ostvarenog u narativnoj priči pisanoj za djecu na srpskom jeziku. Bavićemo se pitanjem koja referencijalna sredstva utiču na tok referencijalnog kontinuiteta u smislu da li je češće referencijalni kontinuitet ostvarivan repeticijom imenske sintagme ili pronominalno i analiziraćemo referencijalnu upotrebu demonstrativima.

Prilikom upućivanja na žive referente u ovoj vrsti narativne forme referencijalni kontinuitet se ostvarivao sljedećim referencijalnim izrazima: ličnim imenom, ličnom i prisvojnomo zamjenicom, odsustvom lične zamjenice, prisvojnomo pridjevom, dužim i kraćim imenskim frazama. Korišteni referencijalni izrazi su prikazani u tabeli 3.44.

Tabela 3.44 Referencijalni izrazi korišteni u narativnoj priči za djecu (živi referenti)

lično ime	Tada <i>Babaja</i> baci pogled na nas....
lična zamjenica	Počeo sam da ga salijećem...
odsustvo lične zamjenice	..a u kaput je bio zadjenuo lijep crveni cvijet
prisvojna zamjenica	<i>Njegov stric</i> mi reče...
prisvojni pridjev	<i>Babajino mljaskanje</i>
dugačka imenska fraza	...moga školskog druga <i>Vasu</i> ...
kratka imenska fraza	<i>stari Petar</i>

Kvantitativnom analizom našeg korpusa utvrdili smo da je referencijalni kontinuitet u ovoj vrsti narativne forme u većem broju primjera tekao pronominalno. Pronominalna anafora u najvećem broju primjera ostvarivana je uz pomoć lične zamjenice, a po frekventnosti upotrebe slijede je pronominalna

anafora prisvojnim zamjenicama i odsustvo lične zamjenice u nominativu. U tabeli 3.45 dajemo numeričke podatke vezane za tok uspostavljanja referencijalne kontinuitete u narativnoj priči za djecu.

Tabela 3.45 Referencijalni kontinuitet u narativnoj priči za djecu (živi referenti)

Repeticija imenske sintagme		Pronominalna anafora		
ličnim imenom	drugom sintagmom	ličnom zamjenicom	prisvojnomo zamjenicom	odsustvom l.z.
30	19	32	12	11

Analizirajući tok referencijalne kontinuitete prilikom prelaska u novi pasus uočili smo da je on uglavnom realizovan ponovnom upotrebom imenske sintagme. U upravnom govoru, u dijelu kojim se upućuje na tuđe riječi broj primjera sa repeticijom imenske sintagme bio je veći od broja primjera pronominalne upotrebe. U tabeli 3.46 dati su numerički podaci izvršene analize toka referencijalne kontinuitete prilikom prelaza u novi pasus i u upravnom govoru.

Tabela 3.46 Prelaz u pasus i upravni govor u narativnoj priči za djecu (živi referenti)

Prelaz u pasus		Upravni govor	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom	repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
23	4	7	4

2) Neživi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Prilikom upućivanja na nežive referente u narativnim pričama pisanim za djecu korišteni su sljedeći referencijalni izrazi: lične i prisvojne zamjenice i imenske fraze, kao što je ilustrovano u tabeli 3. 47.

Tabela 3.47 Referencijalni izrazi korišteni u narativnoj priči za djecu (neživi referenti)

lična zamjenica	...kiselili su <i>ih</i> za rakiju.
prisvojna zamjenica	Njeni plodovi...
imenska fraza	Oni su imali <i>rane kruške</i> .

Prema podacima do kojih smo došli analizom navedenog korpusa zaključili smo da je kod upućivanja na nežive referente kontinuitet referencijacije uglavnom tekao repeticijom imenske sintagme, a u manjem broju primjera i pronominalnom anaforom. Pronominalnu anaforu ostvarivale su lične zamjenice, a u nešto manjem broju primjera i prisvojne zamjenice. Primjere upotrebe odsustva lične zamjenice u nominativu pri ostvarivanju toka referencijalnog kontinuiteta nismo zabilježili. U tabeli 3.48 dati su numerički podaci o upotrebi repeticije imenske sintagme i pronominalne anafore prilikom upostavljanja referencijalnog kontinuiteta.

Tabela 3.48 *Referencijalni kontinuitet u narativnoj priči za djecu (neživi referenti)*

Repeticija imenske sintagme		Pronominalna anafora		
ličnim imenom	drugom sintagmom	ličnom zamjenicom	prisvojnom zamjenicom	odsustvom l.z.
38	11	7	3	0

Prilikom analize korpusa uočili smo da se prelaz u naredni pasus u svim primjerima odvijao uz pomoć repeticije imenske sintagme, a na primjere prelaza u novi pasus pronominalnom anaforom nismo naišli. Odnos upotrebe repeticije imenske sintagme i pronominalne anafore prilikom prelaska u novi pasus dat je u tabeli 3.49.

Tabela 3.49 *Prelaz u pasus u narativnoj priči za djecu (neživi referenti)*

Prelaz u pasus	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
18	0

3) Živi i neživi referenti – referencijacija demonstrativima

Postoji nekoliko načina na koje pokazne zamjenice utiču na uspostavljanje referencijacije. Kao i u prethodnom poglavlju, u kojem je bilo riječi o istom

žanru na engleskom jeziku, i u narativnoj priči pisanoj na srpskom jeziku uočili smo da se pokazne zamjenice kao sredstva koja utiču na uspostavljanje referencijacije mogu javiti samostalno ili u sklopu imenske fraze.

Primjeri koje navodimo ilustruju obje pomenute funkcije, a prema načinu na koji utiču na referencijaciju svrstali smo ih u sljedeće kategorije: situacionu, vremensku i anaforsku referencijaciju.

1) *Situaciona referencijacija*

Iako je karakteristična za govorni diskurs, situaciona upotreba pokaznih zamjenica javlja se i u narativima, u dijaloškoj formi, gdje izbor pokazne zamjenice odražava percepciju blizine govornog lica (Biber 1999: 273):

- *Knjigu* mi je oteo! – zabrza Vaso.
- Kakvu *knjigu*?
- Evo *ovu*! – reče Vaso. Zatim izvadi knjigu iz moje torbe i pokaza je učitelju.

(PiS, str. 6)

2) *Vremenska referencijacija*

Pored fizičke distance, pokazne zamjenice mogu da upute i na vremensku distancu:

Te godine šljive su dobro rodile u našem kraju...U našem kraju, *te godine* šljive su brane za korpu, sušene...

(PiS, str.53)

U engleskom jeziku je uočljivija vremenska distanca zahvaljujući upotrebi pokaznih determinatora *this/that*, gdje *this* označava sadašnjost i budućnost, a *that* prošlost:

He is coming of age *this summer*.⁵

He came of age *that summer*.

U srpskom jeziku je ta distanca manje uočljiva s obzirom na to da prisvojna zamjenica *taj/ta/to* može imati i prošlu i buduću referencu:

Te godine šljive su dobro rodile u našem kraju.

(PiS, str. 55)

Te će godine biti velika poplava.

3) Anaforska referencijacija

Kod ovog tipa referencijalne upotrebe pokaznih zamjenica, zamjenica upućuje na objekat koji je u diskursu već ranije pomenut:

Na glavi je imao šešir sa opuštenim obodom. On je *dječaku* toliko pokrивao oči da je *ovaj* morao dobro da iskrivi vrat da bi vidio svog sagovornika ...

(PiS, str. 55)

Prilikom analize našeg korpusa naišli smo na primjere koje smo identifikovali kao podtipove anafore i to:

3') *Sa redukovanom imenskom frazom*

Pravo da kažem, ja sam se radovao *tome odlasku*... *Tome* sam se istinski radovao.

(PiS, str. 54)

3'') *Sa repetacijom pokazne zamjenice*

Sve je *to* moj novi poznanik požudno upijao svojim očima. Za njega je *to*, kao i za mene, sve bilo novo.

(PiS, str. 56)

⁵ Svi nepotpisani primjeri pripisuju se autoru ovog rada

U ovoj vrsti narativne proze pisane za djecu distribucija pokaznih zamjenica se različito realizuje. Najčešći oblik pokazne zamjenice u ovoj vrsti narativne proze je oblik *taj*, a slijede ga oblici *ovaj* i *onaj*. Oblici singulara su češći u upotrebi, ali se sreću i oblici plurala koje ćemo navesti u primjeru koji slijedi:

Sve narodne pjesmice u selu, svi kalendari, počev od običnih pa do *onih* sa sanovnikom i roždanikom, brzo su prošli kroz moje ruke.

(PiS, str. 5)

Iako su pokazne zamjenice češće upućivale na nežive referente, zabilježili smo i njihovu upotrebu kod upućivanja na žive referente. Primjere upotrebe upućivanja na nežive i žive referente navodimo u primjerima:

Taj zalogaj me pekao u grlu.

(PiS, str. 13)

Oprostio sam se od *te dobre* starice crveneći se.

(PiS, str. 29)

Za označavanje vremena se uglavnom koristila pokazna zamjenica *taj/ta/to* (tog jutra, te godine, tog dana):

Pa i *tog jutra* pažnja mog djeda Ivana, kako sam ga ja zvao, nije me iznenadila.

(PiS, str. 28)

Osim za označavanje vremena, gdje je zamjenica *taj* korištena nesamostalno, uočili smo primjere samostalne upotrebe zamjenice *taj/ta/to* u funkciji upućivanja na niz prethodno pomenutih radnji:

Činilo mi se kao da su se tog časa na mene navalile sve školske klupe... svi predmeti, a zidovi i učionice kao da se sklapaju nada mnom, pa me *to* sve gnječi, hoće da uguši, uništi...

(PiS, str. 6)

Numerički izraženi rezultati analize upotrebe pokaznih zamjenica iz našeg korpusa dati su u tabeli 3.50.

Tabela 3.50 Distribucija demonstrativa u narativnoj priči za djecu

Ovaj/ova/ovo				Taj/ta/to				Onaj/ona/ono			
živo		neživo		živo		neživo		živo		neživo	
s	p	s	p	s	p	s	p	s	p	s	P
1	0	9	0	4	0	29	6	0	0	4	0

3.6.3 BAJKA

Bajka u čijem naslovu je lično ime

1) Živi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Prilikom upućivanja na žive referente u ovoj vrsti narativne forme korišteni su sljedeći referencijalni izrazi: lično ime i titula, lično ime, titula, lične, pokazne i prisvojne zamjenice, odsustvo lične zamjenice, dugačke i kraće imenske fraze, a primjere upotrebe ilustrovaćemo u tabeli 3.51.

Tabela 3.51 Referencijalni izrazi korišteni u bajkama sa ličnim imenom (živi referenti)

lično ime + titula	Onda <i>car Trojan</i> sede...
lično ime	Kad prođe nekoliko dana, eto ti <i>Biberčeta</i> .
titula	Kad ovaj iziđe pred <i>cara</i> , zapita ga <i>car</i> ...
lična zamjenica	... <i>on</i> odgovori da nije video ništa
odsustvo lične zamjenice	Onda <i>okrene</i> u plač i jauk...
pokazna zamjenica	<i>tolišno</i> dete.
prisvojna zamjenica	onda <i>car</i> ...venča <i>voju</i> kćer ...
dugačka imenska fraza	te rodi <i>muško dete kao biberovo zrno</i>
kratka imenska fraza	... malo po tom dođe joj <i>sin</i>

Prilikom analize korpusa utvrdili smo da je referencijalni kontinuitet u bajkama koje u svom nazivu sadrže lično ime tekao i repeticijom imenske sintagme i pronominalnom anaforam, te da su primjeri referencijalne kontinuirane u kojima je korištena pronominalna anafora bili češći u upotrebi od upotrebe imenske sintagme. Numerički prikaz analize dajemo u tabeli 3.52.

Tabela 3.52 Referencijalni kontinuitet u bajkama sa ličnim imenom (živi referenti)

Repeticija imenske sintagme		Pronominalna anafora		
ličnim imenom	drugom sintagmom	ličnom zamjenicom	prisvojnom zamjenicom	odsustvom l.z.
23	18	138	6	12

Analizirajući korpus uočili smo da je kod upućivanja na žive referente prelaz u novi pasus uglavnom zahtijevao prekid pronominalne anafore i ponovnu upotrebu imenske sintagme. Kod upućivanja na tuđe riječi u upravnom govoru upotreba pronominalne anafore je bila učestalija od ponavljanja imenske sintagme. Rezultate analize smo prikazali u tabeli 3.53.

Tabela 3.53 Prelaz u pasus i upravni govor u bajkama sa ličnim imenom (živi referenti)

Prelaz u pasus		Upravni govor	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom	repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
6	1	4	9

2) Neživi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Analizom referencijalnog kontinuiteta kod upućivanja na nežive referente u ovoj vrsti narativne forme uočili smo da je referencijalni kontinuitet, u najvećem broju slučajeva, tekao kontinuiranom upotrebom imenske sintagme, dok se pronominalna anafora realizovala u neznatnom broju slučajeva, što je predstavljeno u tabeli 3.54.

Tabela 3.54 Referencijalni kontinuitet u bajkama sa ličnim imenom (neživi referenti)

Repeticija imenske sintagme	Pronominalna anafora
7	1

3) Živi i neživi referenti – referencijacija demonstrativima

Analizirajući upućivanje na žive referente u korpusu bajki na srpskom jeziku koje u svom nazivu imaju lično ime, uočili smo da se referencijalni kontinuitet

realizovao demonstrativima i to u malom broju primjera u okviru imenskih sintagmi ili samostalno, a u funkciji bližeg upućivanja na pomenuti referent:

U *toga cara* bile su uši kozije...

Kad *ovaj* iziđe pred cara, zapita ga car što nije majstor došao ...

(SNB, str. 165)

Ukoliko se radilo o upućivanju na neživi referent, demonstrativi su se, u ovoj narativnoj prozi, javljali u anaforskoj funkciji:

... carska kći sedi pod jednim drvetom i plače... a ona mu odgovori da je to drvo pod kojim seđaše, rodilo tri zlatne jabuke...

(SNB, str.117)

Takođe smo uočili da je u ovoj vrsti narativne proze najčešća upotreba pokazne zamjenice *onaj/ona/ono* i to kod upućivanja na jedninu živih i neživih referenata, dok nismo zabilježili nijedan primjer u kojem pokazna zamjenica upućuje na množinu:

Onda car sedne s njim ... i pođe na *ono mesto* da vidi ...

(SNB, str. 167)

Devojka ne sme da kaže, *onaj* preti da će je ubiti.

(SNB, str. 119)

Osim što se koristila da uputi na prethodno pomenutu imenicu, pokazna zamjenica se koristila i da uputi i na niz prethodno pomenutih događaja:

... otide iza grada u polje, pa iskopa jamu, te u nju zavuče glavu i tri puta rekne ... pa onda zgrne zemlju i tako se smiri i otide kući. Kada posle *toga* prođe neko vreme ...

(SNB, str. 167)

Prethodno smo iznijeli naše zapažanje da se pokazne zamjenice javljaju rijetko kod upućivanja na žive referente, ali sada tvrdimo da se takođe javljaju rijetko i kod upućivanja na nežive referente. Prikaz rečenog dali smo u tabeli 3.55.

Tabela 3.55 *Distribucija pokaznih zamjenica*

Ovaj/ova/ovo				Taj/ta/to				Onaj/ona/ono			
živo		neživo		živo		neživo		živo		neživo	
s	p	s	p	s	p	s	p	s	p	s	p
2	0	0	0	2	0	0	0	4	0	3	0

Bajka koja u svom nazivu ne sadrže lično ime

1) Živi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Analiza korpusa u navedenoj narativnoj formi pokazala je da su prilikom upućivanja na žive referente u ovoj vrsti narativne forme korišteni sljedeći referencijalni izrazi: lične, prisvojne i pokazne zamjenice, odsustvo lične zamjenice, kratke i duge imenske fraze, a navedeno je ilustrovano u tabeli 3.56.

Tabela 3.56 *Referencijalni izrazi u bajkama koje ne sadrže lično ime (živi referenti)*

lične zamjenice	...a on sa materom zanoći...
prisvojne zamjenice	njihova sestra
pokazne zamjenice	Opazi je onaj bivši siromašak ...
odsustvo lične zamjenice	Najposle ga odvede ...
kratka imenska fraza	Djevojka stane na biljegu ...
duga imenska fraza	Djevojka koja nije rođena od oca i majke...

Kao i kod bajki koje imaju lično ime u nazivu, i u bajkama uopštenog naziva pisanim na srpskom jeziku, referencijalni kontinuitet češće je ostvarivan pronominalnom anaforam. Prilikom analize uočili smo manji broj primjera u kojima se referencijalni kontinuitet kod upućivanja na žive referente ostvarivao ponovljenom upotrebom imenske sintagme. Ukoliko se referencijalni

kontinuitet kod živih referenata realizovao pronominalnom anaforom, ostvarivale su ga lične zamjenice u najvećem broju slučajeva, a po broju primjera upotrebe slijedile su ih prisvojne zamjenice i odsustvo nominativa lične zamjenice. Prikaz navedenog dajemo u tabeli 3.57.

Tabela 3.57 Referencijalni kontinuitet u bajkama koje ne sadrže lično ime (živi referenti)

Repeticija imenske sintagme	Pronominalna anafora		
	ličnom zamjenicom	prisvojnom zamjenicom	odsustvom l.z.
69	514	66	33

U ovoj vrsti narativne forme prelaz u novi pasus se ostvarivao i pronominalnom anaforom i repeticijom imenske sintagme.

Prilikom analize korpusa u upravnom govoru smo zabilježili interesantne primjere u kojima se, u podjednakom broju, referencijalni kontinuitet ostvarivao putem upotrebe imenske sintagme i pronominalne anafore. Numerički prikaz analize dajemo u tabeli 3.58.

Tabela 3.58 Prelaz u pasus i upravni govor u bajkama koje ne sadrže lično ime

Prelaz u pasus		Upravni govor	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom	repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
16	22	39	32

2) Neživi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Kad je u pitanju upućivanje na nežive referente u ovoj vrsti narativne forme korištene su lične i pokazne zamjenice, odsustvo lične zamjenice i imenska fraza što smo ilustrovali primjerima u tabeli 3.59.

Tabela 3.59 Referencijalni izrazi korišteni u bajkama koje ne sadrže lično ime

lična zamjenica	...do sedam dana bilo je već grožđe zrelo u <i>njemu</i>
pokazna zamjenica	...isprati do <i>onoga mjesta</i>
odsustvo lične zamjenice	...drugo jutro– <i>listao (vinograd)</i>
imenska fraza	<i>čudotvorni prsten</i>

Analizom korpusa utvrdili smo da se referencijalni kontinuitet u ovoj vrsti žanra prilikom upućivanja na nežive referente ostvarivao repeticijom imenske sintagme. Broj ovakvih primjera bio je neznatno veći od broja primjera u kojem je referencijalna kontinucija realizovana pronominalnom anaforom.

Analizirani korpus pokazuje da se pronominalna anafora u svim primjerima ostvarivala ličnom zamjenicom, kao i to da u ovoj vrsti žanra nismo naišli na upotrebu ostvarivanja referencijalne kontinucije koreferencijalnim sredstvima, odnosno drugim imenskim sintagmama. Rezultate analize prikazujemo u tabeli 3.60.

Tabela 3.60 Referencijalni kontinuitet u bajkama koje ne sadrže lično ime

Repeticija imenske sintagme	Pronominalna anafora		
	ličnom zamjenicom	prisvojnom zamjenicom	odustvom l.z.
47	34	0	0

Prilikom prelaza u novi pasus referencijalni kontinuitet je ostvarivan repeticijom imenske sintagme, dok smo zabilježili svega jedan primjer realizacije pronominalnom anaforom. Numerički prikaz podataka dajemo u tabeli 3.61.

Tabela 3.61 Prelaz u pasus u bajkama koje ne sadrže lično ime (neživi referenti)

Prelaz u pasus	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
11	1

3) Živi i neživi referenti – referencijacija demonstrativima

Kao i u bajkama koje u svom nazivu imaju lično ime demonstrativi su se kao referencijalno sredstvo javljali i u bajkama koje u svom nazivu ne sadrže lično ime. Zabilježili smo mali broj takvih primjera kod upućivanja i na žive i na nežive referente:

Kada je bila blizu dvoru, opazi je *onaj bivši siromašak*.

(NB, str. 46)

Upućujući na nežive referente demonstrativi se javljaju u funkciji onoga što Piper (2005: 939) zove citatska referencijacija, koja, prema istom autoru može poslužiti ... da se izbegne ponavljanje već rečenog, kada ima anaforsku funkciju ili služi da se izbegne određena referencijalnost bilo zbog toga što:

govornik to smatra komunikativno nevažnim (indiferativ),

bilo zbog toga što govornik ne može bliže da odredi ono na što se takav zamenički izraz odnosi (ignorativ).

(ibid.)

Imajući u vidu širi kontekst iz koje je uzeta, očigledno je da citatska referencijalnost iz našeg primjera predstavlja primjer ignorativa:

Ona pusti glas po svijetu da će u *taj i taj dan*, na *tome i na tome mjestu* biti trkija ...

(SnB, str. 31)

U ovoj vrsti narativne proze najčešća je upotreba pokazne zamjenice *onaj/ona/ono* i to pri upućivanju na jedninu neživih referenata i u manjem broju primjera pri upućivanju na jedninu živih referenata:

... pa onda izvališe *onu veliku stijenu* ...

(SNB, str. 52)

... mesto gde je pre *onu devojku* našao...

(SNB, str. 73)

Broj primjera kojima se demonstrativima upućivalo na žive i nežive referente je zanemarljiv.

Osim funkcije upućivanja na prethodno pomenutu imenicu, pokazna zamjenica se koristila i za upućivanje na niz prethodno pomenutih događaja:

Zapovijedam da podosta donesete ... *svake zaire, i punu avliju drova, sve suovine* ... Ne bi štono se reče dlanom o dlan udario, a *to* se sve ispuni.

(SNB, str. 44)

Distribucija demonstrativa kod upućivanja na žive i nežive referente data je u tabeli 3.62.

Tabela 3.62 *Distribucija demonstrativa u bajkama*

Ovaj/ova/ovo				Taj/ta/to				Onaj/ona/ono			
živo		neživo		živo		neživo		živo		neživo	
s	p	s	p	s	p	s	p	s	p	s	p
1	0	5	0	2	0	9	1	7	1	15	1

3.6.4 BIOGRAFIJA

1) Živi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Prilikom analize ostvarivanja referencijalne kontinuirane kod upućivanja na žive referente u biografijama pisanim na srpskom jeziku korišteni su sljedeći izrazi: lično ime, lična zamjenica, odsustvo lične zamjenice, prisvojna zamjenica, prisvojni pridjev, dugačke i kratke imenske fraze. Primjeri upotrebe pomenutih referencijalnih izraza ilustrovani su u tabeli 3.63.

Tabela 3.63 Referencijalni izrazi korišteni u biografijama (živi referenti)

lično ime	<i>Milorad Pavić je član srpskog ogranka PEN-a.</i>
lična zamjenica	<i>On opisuje ono što je video i osetio...</i>
odustvo lične zamjenice	<i>Bio je predsjednik English Speaking Union za Jugoslaviju.</i>
prisvojna zamjenica	<i>U njegovim opisima vranjskog života...</i>
prisvojni pridjev	<i>Kostićevo drama postala je sasvim mutna</i>
dugačka imenska fraza	<i>...budući pesnik Luče Mikrokozma i Gorskog vijenca</i>
kratka imenska fraza sa titulom	<i>mladi cetinjski vladika</i>

Analizom navedenog korpusa, a na osnovu broja primjera utvrdili smo da je referencijalni kontinuitet u biografijama uglavnom tekao pronominalnom anaforam. Prilikom ostvarivanja referencijalne kontinuitete u biografijama koristila se i repeticija imenskih sintagmi koje su u svom nazivu imale lično ime, a u neznatnom broju primjera referencijalni kontinuitet je realizovan i nekom drugom imenskom sintagmom. Pod imenskom sintagmom smo podrazumijevali one sintagme koje su u svom nazivu imale ime, prezime, ili samo prezime, ali i određene sintagme koje su koreferencijalno upućivale na isti entitet diskursa.

Analizom korpusa utvrdili smo da je pronominalna anafora u najvećem broju slučajeva ostvarivana upotrebom odsustva lične zamjenice u nominativu, u nešto manjem broju primjera ličnim zamjenicama, a najmanji broj primjera je bio onaj u kojima je pronominalna anafora realizovana upotrebom prisvojnih zamjenica. Numerički rezultati analize dati su u tabeli 3.64.

Tabela 3.64 Referencijalni kontinuitet u biografijama (živi referenti)

Repeticija imenske sintagme		Pronominalna anafora		
ličnim imenom	drugom sintagmom	ličnom zamjenicom	prisvojnom zamjenicom	odustvom l.z.
97	20	68	35	74

Analizirajući tok referencijalne kontinuitete prilikom prelaza u novi pasus u ovoj vrsti narativne forme uočili smo da je prelaz u naredni pasus u većini

slučajeva ostvarivan repeticijom imenske sintagme, a u manjem broju primjera i pronominalno. Rezultati analize su prikazani u tabeli 3.65.

Tabela 3.65 *Prelaz u pasus u biografijama (živi referenti)*

Prelaz u pasus	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
33	11

2) Neživi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Prilikom upućivanja na nežive referente korišteni su sljedeći referencijalni izrazi: lično ime, lična zamjenica, odsustvo lične zamjenice, prisvojna zamjenica, demonstrativi i imenska fraza. Ilustraciju primjera dajemo u tabeli 3.66.

Tabela 3.66 *Referencijalni izrazi u biografijama (neživi referenti)*

lično ime	<i>Gorski vijenac</i> je sinteza ...
lična zamjenica	Njgoš je znao narodne pesme, voleo ih, skupljao <i>ih</i> ...
odsustvo lične zamjenice	<i>Nosi</i> utiske piščevog boravka u Carigradu...
prisvojna zamjenica	<i>Njegov</i> (roman) <i>prvi kritičar</i> , Raša Livada ...
demonstrativ	Kostić je u <i>tim prevodima</i> ...
imenska fraza	<i>potpun prevod Hamleta</i>

Analizirajući korpus biografija uočili smo da je upućivanje na nežive referente u biografijama najčešće teklo repeticijom imenske sintagme, a da je pronominalna anafora ostvarena samo u malom broju primjera. Najčešće korištene zamjenice u pronominalnoj anafori su lične, a iza njih slijede primjeri upotrebe odsustva lične zamjenice u nominativu. Takođe smo uočili i neznatan broj primjera u kojima je referencijalni kontinuitet realizovan upotrebom prisvojne zamjenice. Numeričke rezultate analize dajemo u tabeli 3.67.

Tabela 3.67 Referencijalni kontinuitet u biografijama (neživi referenti)

Repeticija imenske sintagme		Pronominalna anafora		
ličnim imenom	drugom sintagmom	ličnom zamjenicom	prisvojnomo zamjenicom	odusustvom l.z.
91	26	11	2	10

Bez obzira na to što je je analiza toka referencijalnog kontinuiteta u biografijama kod upućivanja na nežive referente prilikom prelaza u naredni pasus ostvarena u malom broju primjera i repeticijom imenske sintagme i upotrebom pronominalnih referencijalnih sredstava, rezultate analize numerički predstavljamo u tabeli 3.68.

Tabela 3.68 Prelaz u pasus u biografijama (neživi referenti)

Prelaz u pasus	
repeticijom imenske sintagme	pronominalnom anaforom
3	3

3) Živi i neživi referenti – referencijacija demonstrativima

U biografijama se referencijalni kontinuitet demonstrativima ostvarivao kao anaforska, kataforska, vremenska i asocijativna referencijacija, a primjere istih dajemo u tekstu koji slijedi.

1) Anaforska referencijacija

On opisuje ono što je video i osjetio... prelivajući sve *to* velikom poezijim svoga srca ...

(INSK, str. 399)

2) Kataforska referencijacija

... nije video onaj silni realitam... no *ono* što je najniže i najslabije kod njega: *emfazu, kalambure, titranje rečima ...*

(INSK, str. 277)

3) Vremenska referencijacija

U to vreme jedan novinar ga je u Francuskoj pitao da li on komunista.

(biografija M.Pavića)

4) Asocijativna referencijacija

Kod asocijativne referencijacije antecedent je u formi glagola, a anafora sadrži imensku frazu sa demonstrativom:

U to vreme jedan novinar ga je u Francuskoj *pitao* da li on komunista.–

Ne, ja sam Vizantinac! – uzvratio je Pavić. Novinar *ovaj odgovor* nije

objavio.

(biografija M. Pavića)

Ono što smo u biografijama uočili u vezi sa distribucijom pokaznih zamjenica je da je najčešći oblik pokazne zamjenice u ovoj vrsti narativne proze kod upućivanja na nežive referente bio oblik *taj*, a po učestalosti upotrebe slijedio ga je oblik *ovaj*:

Kralja Ričarda preveo je u društvu sa dr Jovanom Andrejevićem, i *taj prevod* štampan je 1864 ...

(INSK, str. 279)

Iako je u ovoj vrsti narativne forme upotreba demonstrativa rijetka kod upućivanja na žive referente, uočili smo i dva primjera takve upotrebe. Radi ilustracije rečenog navodimo sljedeći primjer:

... stan koji je opisan u romanu *Unutrašnja strana vetra* poptuno odgovara stanu ... u kojem *ovaj čovek* živi godinama.

(biografija M. Pavića)

Distribucija demonstrativa u ostvarivanju referencijalne kontinuirane data je u tabeli 3.69.

Tabela 3.69 *Distribucija demonstrativa u biografijama*

Ovaj/ova/ovo				Taj/ta/to				Onaj/ona/ono			
živo		neživo		živo		neživo		živo		neživo	
s	p	s	p	s	p	s	p	s	p	s	p
1	0	4	2	1	0	22	7	0	0	3	0

3.7 ZAKLJUČNA RAZMATRANJA O POGLAVLJU 3

1) Narativna pripovijetka

Na osnovu brojnih primjera na koje smo nailazili u okviru analize korpusa, a kod upućivanja na žive referente, zaključujemo da je u ovoj vrsti žanra pisanog i na engleskom i na srpskom jeziku novi referent u diskurs uvođen imenskom sintagmom, bilo da je ta sintagma u sastavu imala lično ime ili opšti naziv, dok se tok referencijalne kontinuirane, u najvećem broju slučajeva, odvijao upotrebom pronominalnih referencijalnih sredstava.

Karakteristično je da pronominalna anafora u korpusu pisanom na engleskom jeziku najčešće ostvarivala ličnim zamjenicama, a po učestalosti upotrebe u engleskom jeziku slijedile su je prisvojne zamjenice, dok primjere upotrebe odsustva lične zamjenice u nominativu nismo zabilježili. Za razliku od engleskog jezika, u srpskom jeziku je bio obrnut slučaj, odsustvo lične zamjenice po učestalosti upotrebe je na prvom mjestu, a po broju primjera kojima je pronominalno upućivano na neki entitet diskursa slijedi je lična zamjenica.

S obzirom da su dio analiziranog korpusa u okviru analize upućivanja na nežive referente bili i toponimi, uočili smo da je tok referencijalne kontinuirane vezan za upućivanje na toponime u engleskom jeziku uglavnom tekao repetitivom imenske sintagme. U slučajevima u kojima se upućivalo na druge nežive referente u upotrebi je podjednako korištena i repetitivna imenske

sintagme i pronominalna anafora. Takođe smo uočili da prilikom pronominalnog upućivanja na toponime nema upotrebe ličnih zamjenica, dok su lične zamjenice kod upućivanja na ostale nežive referente korištene u većem broju slučajeva.

Analiza korpusa pisanog na srpskom jeziku je pokazala da se upućivanje na neživo, ako su u pitanju nazivi u kojima je sadržano lično ime, takođe ostvarivalo repeticijom imenske sintagme. Primjeri zamjениčkog upućivanja na toponime su jako rijetki i javljali su se u svega 2% primjera. Kod upućivanja na druge nežive referente tok referencijalne kontinuiteta je u većem broju slučajeva tekao repeticijom imenske sintagme, ali smo uočili i tok referencijalne kontinuiteta ostvaren pronominalno, upotrebom ličnih i prisvojnih zamjenica kao i odustvom ličnih zamjenica u nominativu.

Prilikom analize referencijalnog kontinuiteta pri prelazu u novi pasus u ovoj vrsti žanra pisanog na engleskom jeziku, uočili smo da se on češće ostvarivao repeticijom imenske sintagme, dok je u istom žanru pisanom na srpskom jeziku podjednak broj primjera u kojima se referencijalni kontinuitet ostvarivao i repeticijom imenske sintagme i upotrebom pronominalne anafore.

Dakle, u oba jezika, pri prelazu u novi pasus kod upućivanja na neživi referent referencijalni kontinuitet se češće ostvarivao repeticijom imenske sintagme.

Što se tiče upravnog govora, dijela kojim se upućuje na tuđe riječi, analiza korpusa je pokazala da se u engleskom jeziku referencijalni kontinuitet u najvećem broju primjera ostvarivao upotrebom imenske sintagme, a u manjem broju i upotrebom pronominalnih referencijalnih sredstava. Za razliku od engleskog jezika, referencijalni kontinuitet u korpusu srpskog jezika se pri upućivanju na tuđe riječi odvijao upotrebom imenske sintagme i pronominalnim referencijalnim sredstvima i to u podjednakom broju primjera.

Kada su u pitanju demonstrativi napominjemo da je osnovna systemska razlika između engleskog i srpskog jezika mocija roda u srpskom, dok engleski jezik nema ovu karakteristiku. Pored konstatacije da su u oba jezika demonstrativi korišteni uglavnom kod upućivanja na nežive referente u jednini, a da su samostalno upotrebljavani uglavnom anaforički i da su upućivali na prethodno pomenute stvari, događaje i predmete, ističemo da su, takođe u oba jezika demonstrativi upućivali na vremensku distancu i anaforski na objekat ili stvar, odnosno niz stvari koje su već ranije pomenute u okviru imenske sintagme ili samostalno.

Demonstrativima se, takođe, u oba jezika, upućivalo na blizinu i daljinu referenta oblicima jednine i množine *this/that, these/those, ovaj/onaj/taj, ove/one/te*, a najčešće korišteni su *this* i *that* u funkciji determinatora i pokazne zamjenice, a u srpskom jeziku najčešće korišten oblik je *taj*.

U analiziranom srpskom korpusu osim primjera u kojima pokazne zamjenice ostvaruju funkciju vremenske i anaforske referencijacije uočili smo i primjere u kojima ostvaruju funkciju situacione, mjesne i kataforske referencijacije, a na primjere upotrebe asocijativne referencijacije nismo naišli. Navedena konstatacija čini razliku u upotrebi demonstrativa u engleskom i srpskom jeziku.

2) Narativna priča za djecu

Za razliku od engleskog jezika u kojem se u ovoj vrsti žanra kod upućivanja na žive referente referencijalni kontinuitet realizovao upotrebom ponovljene imenske sintagme, u srpskom jeziku smo analizom korpusa uočili da se referencijalni kontinuitet u većem broju primjera ostvarivao pronominalno.

Takođe smo uočili da se u oba jezika pronominalna anafora u najvećem broju primjera ostvarivala ličnim zamjenicama, a po učestalosti primjera

upotrebe u oba jezika slijedile su ih prisvojne zamjenice i odsustvo lične zamjenice u nominativu.

Analizirajući tok referencijalnog kontinuiteta pri upućivanju na nežive referente došli smo do zaključka da se u oba jezika, engleskom i srpskom, ostvarivao i imenskom sintagmom i pronominalnim referencijalnim sredstvima, te da je upotreba imenske sintagme bila češća od pronominalne upotrebe. Navedeni odnos upotrebe imenske sintagme i zamjenica pri realizaciji referencijalnog kontinuiteta se može iskazati omjerom 5:1 u korist imenske sintagme u srpskom jeziku, a u engleskom jeziku je taj omjer 2:1, što potkrepljuje gore navedenu konstataciju da se referencijalni kontinuitet u oba jezika najvećim dijelom realizovao imenskom sintagmom, a manjim dijelom i pronominalno.

Prilikom analize ostvarivanja referencijalnog kontinuiteta pri prelasku u novi pasus, a za upućivanje na žive referente možemo zaključiti da u oba jezika imamo identičnu situaciju pošto se prelaz u većini primjera realizovao repetacijom imenske sintagme, a u manjem broju primjera i pronominalnim referencijalnim sredstvima.

Pri prelasku u novi pasus referencijalna kontinucija se u oba jezika, a kod upućivanja na neživi referent, uglavnom ostvarivala repetacijom imenske sintagme, s tim što smo u engleskom jeziku zabilježili i jedan slučaj upotrebe pronominalnog referencijalnog sredstva pri prelazu u novi pasus, a u srpskom jeziku nismo naišli ni na jedan sličan primjer.

Prateći tok referencijalne kontinucije kod upućivanja na tuđe riječi zaključujemo da se referencijalni kontinuitet u većem broju primjera, u oba jezika ostvarivao imenskom sintagmom.

U oba jezika demonstrativi su korišteni i samostalno i u sklopu imenske fraze. U engleskom jeziku u funkciji detereminatora javljali su se i prilikom upućivanja na žive i na nežive referente, a u srpskom jeziku je, pored

upućivanja na nežive referente zabilježen neznatan broj primjera u kojima se demonstrativima upućivalo i na žive referente. I u srpskom i u engleskom jeziku demonstrativima se uspostavljala vremenska i anaforska referencijacija.

Ono u čemu se upotreba demonstrativa u engleskom i srpskom jeziku razlikuje je situaciona referencijacija koju smo zabilježili u srpskom korpusu, dok na primjere iste u engleskom korpusu nismo naišli.

Za razliku od engleskog jezika u kojem je uočljivija vremenska distanca zahvaljujući upotrebi pokaznih determinatora *this/that*, gdje *this* označava sadašnjost i budućnost, a *that* prošlost, u srpskom jeziku je ta distanca manje uočljiva s obzirom na to da prisvojna zamjenica *taj/ta/to* može imati i prošlu i buduću referencu.

Najčešće korišteni oblik demonstrativa u engleskom jeziku je oblik *this* kojim se samostalno upućivalo ne neki referent diskursa. U srpskom jeziku najčešće korišteni oblik pokazne zamjenice u ovoj vrsti narativne proze je oblik *taj*, koji je upotrebljavan za upućivanje na prethodno pomenuti referent i na niz prethodno pomenutih radnji.

3) Bajka

Bajke koje u svom nazivu sadrže lično ime

Kako bismo upotrebom komparativne metode došli do najboljih rezultata pri analizi našeg korpusa i pravilno izveli zaključke vezane za tok referencijalne kontinuitete u ovoj vrsti žanra, naša analiza je obuhvatila bajke koje u nazivu sadrže lično ime i bajke koje u svom nazivu ne sadrže lične ime.

U bajkama sa ličnim imenom, u oba jezika, a kod upućivanja na žive referente, referencijalni kontinuitet se u velikom broju primjera odvijao upotrebom pronominalnih referencijalnih sredstava. Najčešće korišteno sredstvo pronominalne upotrebe bile su lične zamjenice, a po učestalosti upotrebe slijede je prisvojne zamjenice. Za razliku od srpskog jezika u kojem

smo pronašli određen broj primjera pronominalne anafore ostvarene odsustvom lične zamjenice u nominativu, u engleskom jeziku nismo zabilježili nijedan sličan primjer.

Kada je u pitanju upućivanje na neživi referent, ono je u oba jezika teklo upotrebom imenske sintagme.

Prelaz u pasus prilikom upućivanja na žive referente se u najvećem broju primjera u oba jezika realizovao imenskom sintagmom, dok se upućivanje na nežive referente prilikom prelaza u pasus u engleskom jeziku realizovalo imenskom sintagmom. U srpskom jeziku se upućivanje na nežive referente realizovalo u okviru istog pasusa, to jest nije bilo prelaza ovakve vrste.

Pri upućivanju na tuđe riječi karakteristična je bila ponovljena upotreba imenske sintagme u engleskom, a pronominalne anafore u srpskom jeziku.

Referencijacija demonstrativima se javlja u malom broju primjera u oba jezika. U engleskom jeziku nismo zabilježili nijedan slučaj upućivanja demonstrativom na žive referente, dok je u korpusu srpskog jezika na žive referente upućivano osam puta, a na nežive tri puta. U srpskom jeziku nije zabilježen nijedan primjer pokazne zamjenice za množinu.

U korpusu srpskog jezika, ukoliko se radilo o upućivanju na neživi referent, demonstrativi su se javljali u anaforskoj funkciji kod upućivanja na ranije pomenuti referent diskursa ili na niz prethodno pomenutih događaja.

Bajke koje u svom nazivu ne sadrže lično ime

U bajkama koje u svom nazivu ne sadrže lično ime, za razliku od onih koji ga sadrže, referencijalni kontinuitet u engleskom jeziku je tekao i pronominalno i repetitivom imenske sintagme. Specifično za upotrebu pronominalne anafore u srpskom jeziku je da je njena upotreba daleko frekventnija u odnosu na

repeticiju imenske sintagme. Rezultati kvantitativne analize pokazuju da je taj odnos 10:1 u korist upotrebe pronominalnih referencijalnih sredstava.

Suprotno primjerima iz korpusa na srpskom jeziku, upućivanje na nežive referente u korpusu na engleskom jeziku je ostvarivano repetacijom imenske sintagme, dok je broj primjera upotrebe pronominalne anafore neznan. U srpskom jeziku upućivanje na nežive referente vršilo se i repetacijom imenske sintagme i pronominalno, a broj primjera realizacije navedenim referencijalnim sredstvima je podjednak.

Takođe između engleskog i srpskog jezika postoji razlika u upotrebi sredstava kojima se vrši prelaz u novi pasus pri upućivanju na žive referente. Dok su u engleskom jeziku u novi pasus prelazile samo potpune imenske fraze, u srpskom jeziku prelaz u novi pasus karakteriše češća upotreba zamjenica, a rjeđa upotreba imenske sintagme.

Takođe možemo konstatovati da je pri upućivanju na nežive referente, u oba jezika, prelaz u novi pasus uglavnom ostvarivan ponovljenom upotrebom imenske sintagme, a u zanemarljivom broju slučajeva (zabilježili smo jedan primjer na srpskom jeziku) i pronominalnim referencijalnim sredstvima.

Kada je u pitanju tok referencijalne kontinuirane prilike upućivanja na tuđe riječi, u engleskom jeziku je taj kontinuitet realizovan upotrebom imenske sintagme, a u korpusu na srpskom jeziku podjednako su korištena oba referencijalna sredstva, i repetacija imenske sintagme i upotreba zamjenica.

U engleskom jeziku demonstrativi su se veoma rijetko koristili za upućivanje na žive referente. Kod upućivanja na žive referente pronašli smo svega jedan primjer u kojem pokazna zamjenica upućuje na ljudsko biće i to kada se novi referent uvodi u diskurs predstavljanjem. U engleskom jeziku zabilježili smo primjer demonstrativa u obliku množine kojim je ostvarena indirektna anafora. U samostalnoj funkciji najčešće korišteni demonstrativ je oblik za jedninu blizine *this*.

U srpskom jeziku najčešće korišteni oblik pokazne zamjenice je oblik *onaj/ona/ono* pri upućivanju na jedninu neživih referenata. I ostale pokazne zamjenice uglavnom su korištene za upućivanje na nežive referente u funkciji označavanja jednine, a veoma je mali broj primjera u funkciji označavanja množine (svega tri primjera). Osim toga, demonstrativima se anaforski upućivalo na prethodno pomenuti referent, ali i na niz prethodno pomenutih događaja.

U srpskom jeziku nailazimo na primjere citatske referencijacije koju karakteriše ponavljanje pokazne zamjenice radi posetizanja određenog cilja.

U navedenoj analizi korpusa bajki vezanoj za imenske sintagme i pronominalnu referencijalnu kontinuitet uočeno je da je referencijalni kontinuitet navedenih jezičkih kategorija u direktnoj vezi sa složenošću jezika upotrebljenog u bajkama, odnosno stilom i kompozicijom bajke koje prema Vukoviću (1989: 139) karakteriše epsko ponavljanje, povećana frekvencija dijaloga kao i karakterizacija likova ... koji su pretežno šablonizovani; čak često i nemaju vlastitog imena, nego se samo navode njihova zanimanja ili socijalno porijeklo (carev sin, čobanin ili siromašni šegrt ...).

4) Biografija

U ovoj vrsti narativne forme referencijalni kontinuitet je ostvarivan repeticijom imenske sintagme koja je sadržavala ili ime i prezime ili samo prezime i putem pronominalne anafore. Interesantno je da u oba jezika uočen mali broj imenskih sintagmi koje ne sadrže ime, ali koje koreferencijalno upućuju na prvopomeniti referat. I u srpskom i u engleskom jeziku broj primjera upotrebe pronominalne anafore je veći od broja primjera u kojima je dolazilo do repeticije imenske sintagme. Pronominalna anafora je ostvarivana ličnim zamjenicama u najvećem broju primjera, ali i velikim brojem prisvojnih zamjenica. Za srpski jezik je bila karakteristična upotreba odsustva lične zamjenice i to u najvećem broju primjera, a slijede je lična i prisvojna zamjenica.

Kod upućivanja na neživi referent u ovoj vrsti književnog žanra, referencijani kontinuitet je u oba jezika, u najvećem broju slučajeva ostvarivan repeticijom imenske sintagme, a u neznatnom broju i pronominalno (u srpskom jeziku smo u odnosu na engleski naišli na veći broj primjera pronominalne upotrebe referencijalnih sredstava pri ostvarivanju toka referencijacije).

Pri prelazu u pasus, a za upućivanje na žive referente, u oba jezika je bila dominantnija upotreba repeticije imenske sintagme.

Prilikom prelaza u pasus u srpskom jeziku se na nežive referente upućivalo i repeticijom imenske sintagme i pronominalno i to u podjednakom broju slučajeva. U engleskom jeziku nismo zabilježili slučajeve prelaza u pasus nijednim od ova dva referencijalna sredstva.

Referencijalni kontinuitet demonstrativima u biografijama pisanim na srpskom jeziku ostvarivao se kao anaforska, kataforska, vremenska i asocijativna referencijacija.

Najčešće korišteni oblik demonstrativa u srpskom jeziku je oblik *taj* korišten pri upućivanju na nežive referente, a pronašli smo svega jedan primjer upućivanja na žive referente. Uočili smo da se oblicima množine demonstrativa nije upućivalo na žive referente, a na nežive referente upućivano je devet puta.

Prilikom analize demonstrativa u ovoj vrsti narativne forme na engleskom jeziku najčešće je korišten oblik demonstrativa *this* u anaforskoj funkciji. Specifično za ovu vrstu narativnog diskursa je da se demonstrativima nije upućivalo na žive referente.

4. REFERENCIJALNI KONTINUITET U GOVORNOM DISKURSU KOD UPUĆIVANJA NA ŽIVE I NEŽIVE REFERENTE

„Opšte je poznato da ljudi suviše govore, pa čak i o onome o čemu bi trebalo da ćute. Isto tako opšte je poznato da ljudi mnogo gube i neuspeavaju samo zbog toga što u odlučnom momentu ne umeju da govore, a sasvim ih je malo koji umeju lepo da razgovaraju (Ignjatović, 1966 : 39).“

Imajući u vidu navedenu specifičnost govornog diskursa, odlučili smo se da ga uvrstimo u jedan dio našeg korpusa i analiziramo kako bismo ustanovili sličnosti i razlike između pisanog i govornog diskursa.

U poglavljima koja su prethodila ovome izvršili smo analizu pisanog diskursa koja će nam kao referentno tijelo poslužiti da izvršimo analizu govornog diskursa u engleskom i srpskom jeziku. Ono što vezuje pisani i govorni stil je težnja da se sagovornicima informacija prenese na što ekonomičniji i razumljiviji način.

Korpus govornog diskursa smo sačinili tako da analiza u oba jezika obuhvati pripremljene i nepripremljene govore.

Pod pripremljenim govorima analizirali smo duže i kraće govore koji se u vidu monologa obraćaju manjoj ili većoj skupini slušalaca i tako ostvaruju svoju komunikativnu funkciju, a po strukturi sadrže elemente sa kojima smo se susretali i u pisanom diskursu.

U engleskom jeziku smo analizirali izjave političkih funkcionera i transkripte sa suđenja sa posebnim osvrtom na završne riječi advokata. I u srpskom jeziku smo takođe izvršili analizu sudskog diskursa.

„Iako se čini da su sudske besede na prvi pogled, važne za konkretne individualne slučajeve, one imaju opšti značaj u društvu. Često je sudska odbrana uticala na zakonodavca da donese nove pravne propise ukidajući stare

(Ignjatović, 1966: 74)“, pa je i to bio jedan od razloga zbog kojih smo ovaj diskurs uvrstili u našu analizu.

Takođe smo izvršili analizu i drugog dijela govornog diskursa, nepripremljene govore, a pod pretpostavkom da se ova vrsta govorne forme po svojim leksičkim, sintaksičkim i fonološkim karakteristikama razlikuje od ostalih. Takođe smo pretpostavili da sve navedene karakteristike utiču na tok referencijalnog kontinuiteta.

Odlika nepripremljenog, spontanog govora je dijaloška forma sa često većim brojem učesnika, čestim prelaskom sa jedne na drugu temu, ispuštanjem glasova i dijelova riječi pri izgovoru, obiljem žargona i gramatičkih nepravilnih oblika, kao i upotreba uzrečica, pauza u govoru i neleksičkih glasovnih elemenata, a sve u funkciji uspostavljanja i produživanja dijaloga, a time i toka referencijalnog kontinuiteta.

Pod nepripremljenim govorima analizirali smo tekstove razgovornog jezika realizovanog između dva ili više sagovornika pri konverzaciji koja se odvijala licem u lice.

U govornom diskursu monolog i dijalog se međusobno razlikuju po strukturi koja čini osnovu govorne situacije i po načinu oblikovanja teksta. Razlika u strukturi govorne situacije određuje se raspodjelom uloga među učesnicima govornog akta.

„Monološki tekst bi se najjednostavnije mogao definisati kao usmeni i pisani govor jednog lica, dok drugi učesnik govornog akta – se ili podrazumeva ili ne reaguje na govor prvog lica. S psihološkog stanovišta osnovu takvog govornog akta čini jednosmeran odnos: odašiljanje informacije – prijem informacije. Monološki tekst predstavlja linijski ulančane rečenice (Čović, 2007: 63).“

„Dijaloški, pak strukturiran tekst predstavlja, za razliku od monološkog, alternativni ulančan niz rečenica koje čine smenjivanje iskaza dva ili više učesnika u govornom aktu, kada svaki od učesnika učestvuje u procesu govornog akta, čas u ulozi govornog lica, čas u ulozi slušaoca. Sa psihološkog stanovišta u osnovi dijaloga se nalazi dvostran odnos (stimulus – reakcija) koji dopušta raznovrsne kombinacije (Čović 2007: 63).“

Kao i do sada, posebno smo razmatrali upućivanje na žive i nežive referente u pomenutim tipovima govornog diskursa. Tekstovi koje smo koristili kao korpus u okviru našeg istraživanja na engleskom jeziku su transkripti govora koji realizuju govorna lica sa britanskog i američkog govornog područja. Koristeći transkripte analizom smo obuhvatili sve potencijalne situacije i razlike između učesnika komunikacije koji mogu uticati na tok referencijalnog kontinuiteta: pol učesnika, socijalni status, dob, odnos među sagovornicima i slično što će nam pomoći da izvedemo opštevažeće zaključke. Opširniji detalji o korištenim izvorima dati su u poglavlju 1 (1.4).

Analiza navedenog korpusa obuhvatiće dva dijela. U prvom dijelu analize pokušaćemo dati zakonitosti prema kojima dolazi do ostvarivanja referencijalnog kontinuiteta u govornom diskursu.

U drugom dijelu analize bavićemo se kvantitativnom analizom problema referencijalnog kontinuiteta prateći pojedinačne referente diskursa, bilo da su živi ili neživi, utvrdićemo referencijalne izraze kojima dolazi do ostvarivanja referencijalnog kontinuiteta i kao ishod analize daćemo deskriptivni opis i tabelarni prikaz rezultata do kojih smo došli.

4.1 PRIPREMLJENI GOVORI – UPUĆIVANJE NA ŽIVE REFERENTE

Po svojoj strukturi pripremljeni govori su djelimično slični pisanom diskursu s obzirom da su i oni, u toku pripreme, takođe pisani, a kasnije iznošeni ili čitanjem ili usmenim izlaganjem. Zbog navedenog smo analizu ovog poglavlja

vršili po tipu analize prethodno obrađenih poglavlja koja se odnose na pisani tekst.

Pripremljeni govori su karakteristični po tome što osim upućivanja repetitivom imenske sintagme koja u svom sastavu ima lično ime koriste i druge imenske sintagme, pa se tako na jedan te isti entitet diskursa (Matthewa/Matta) u engleskom jeziku može uputiti sljedećim imenskim sintagmama: *my son, my first-born son, my hero, Wyoming country boy, the little star* itd.

Isto zapažanje se odnosi i na govorni diskurs u srpskom jeziku. Na primjer, na referenta diskursa označenog kao prof. Đurić može se uputiti i nekim drugim imenskim sintagmama kao što su *redovni profesor univerziteta, ugledni naučnik, pisac, filozof, moj branjenik* i slično.

4.1.1 UPUĆIVANJE IMENSKOM SINTAGMOM

Osnovni obrazac upotrebe imenske sintagme kod upućivanja na žive referente je da se imenska sintagma upotrebljava prilikom prvog uvođenja referenata u govorni diskurs, kako u engleskom, tako i u srpskom jeziku:

- (1) My son Matthew paid a terrible price to open the eyes of all of us who live in Wyoming, the United States ...

(DS, str. 1)

- (2) Ko je Dragan Opačić, svedok u predmetu Dušana Tadića osuđenog pred Haškim Tribunalom za genocid?

(AO, str. 399)

Imenska sintagma koja u svom sastavu ima lično ime i prezime, ili ona koja je proširena, odnosno izmijenjena nekom drugom odrednicom kao što je zvanje, zanimanje ili titula kojom se upućuje na isti referent upotrebljava se ukoliko dolazi do promjene situacije, radnje ili kada je u pitanju nova misaona cjelina.

U sljedećem primjeru imenska sintagma Matt se koristi pri uvođenju u novu misaonu cjelinu, da bi se ponovo, u istom obliku, obliku imenske sintagme pojavila u novoj situaciji (8) koja je od prethodne odvojena i vremenskom distancom:

- (1) Because my job involved lots of travel, I never had the same give-and-take with Matt that Judy had.
- (2) ... But, whenever he had problems we talked.
- (3) For example, he was unsure about revealing to me that he was gay.
- (4) He was afraid that I would reject him immediately, so it took him a while to tell me.
- (5) By that time, his mother and brother had already been told.
- (6) One day he said that he had something to say.
- (7) I could see that he was nervous, so I asked him if everything was all right.
- (8) Matt took a deep breath and told me that he was gay.

(DS, str. 3)

Ponovljena imenska sintagma se, kao sredstvo održavanja referencijalnog kontinuiteta, u našem analiziranom korpusu češće javljala od pronominalne anafore kao sredstva za ostvarivanje toka referencijalnog kontinuiteta iz razloga što je, u najvećem broju slučajeva, imensku sintagmu bilo nemoguće zamijeniti pronominalnim referencijalnim sredstvima.

U primjeru kojeg ćemo navesti, preuzetom iz postupka izjašnjavanja Senata o slučaju Klinton-Levinski, upućivanje na referenta koji obavlja funkciju predsjednika vrši se isključivo imenskom sintagmom. Upotreba imenske sintagme ovdje logična je iz dva razloga, iz poštovanja prema funkciji koju Klinton obavlja i zbog profesionalnog odnosa Senata i njihovog tadašnjeg predsjednika. Riječ je o protokolarnim odnosima koji bi upotrebom svakog drugog sredstva, osim imenske sintagme, bili poremećeni:

- (1) I sincerely hope that as we consider the facts of this case, the law in this case, and the impact of removing this President...
- (2) ... this act of choice is to be undone and the chosen President dismissed from office in disgrace.
- (3) The culpability for this damage lies first and foremost with President Clinton ...

(Sen Dodd, str. 2)

U sljedećem primjeru Obaminog govora povodom smrti Roze Parks, upotreba imenske sintagme se javlja u dijelovima govora kada se želi istaći segment iz njenog života bitan za širu društvenu zajednicu u kojoj je djelovala kao Rosa Parks:

- (1) Rosa Parks was appointed secretary of the Montgomery branch of the NAACP...
- (2) Rosa Parks helped lay the foundation for a country that could begin to live up to its creed.

(RP, str. 1)

O pronominalnom upućivanju u ovakvim kontekstima biće riječi u narednom poglavlju.

4.1.2 UPUĆIVANJE PRONOMINALNOM ANAFOROM

Iako su pripremljeni govori oficijelni i u primjerima iz našeg korpusa upućuju na najjemenitnije predstavnike javnog života na koje se uglavnom upućuje imenskom sintagmom, prilikom analize korpusa naišli smo na određeni broj primjera u kojima se vrši pronominalno upućivanje na iste i to kada se želi istaći neoficijelna strana ličnosti na koju se upućuje, njena intima (1) ili pak subjektivni stav govornog lica prema onome o kome se priča kao u primjerima (2) i (3):

- (1) His illicit affair with a young woman ... (Clinton's)
- (2) History will judge his actions and significant lapses of judgments harshly, as it should.
- (3) If he is acquitted by this Senate, he will not, as some have suggested, get off scot-free.

(Sen Dodd, str. 2)

Pronominalnim sredstvima upućuje se na živi referent i u slučajevima kada momenti iz ličnog života referenta na kojeg se upućuje imaju značaj samo za njega i kada nisu bitni za ostvarivanje društvenog cilja:

- (1) In her small hometown in Alabama, she attended a one-room school for African-American children that only went through the sixth grade.
- (2) When she moved to Montgomery, Alabama, to continue her schooling,
- (3) she was forced to clean classrooms after school to pay her tuition.

(RP, str.1)

Prilikom uvođenja živih referenata u kontekst zbivanja govorno lice koristi imensku sintagmu. U daljem toku referencijacija se odvija pronominalno, kao što je to u navedenim primjerima, a uzrok pronominalne upotrebe proističe iz modalnog stava (afirmacija ili negacija) govornog lica prema rečenom:

- 1) Dr. Martin Luther King Jr. was not a president of the United States
- 2) - at no time in his life did he hold public office.
- 3) He was not a hero of foreign wars.
- 4) He never had much money...

(LK, str. 1)

- (1) Optuženi Pavle Vuisić nije vozio pijan,
- (2) nije vozio prebrzo
- (3) i nije kriv za nesreću.

(AO, str. 202)

Do pronominalnog upućivanja dolazilo je i u slučajevima kada se u diskursu javljala dva referenta različitog pola koja su u diskurs prethodno uvedena imenskom sintagmom. U daljem toku referencijalnog kontinuiteta, na oba referenta se moglo upućivati pronominalno:

- (1) And she got off and she takes a seat on this little seat, naturally which is the best place to take a seat ...
- (2) ... Anyway, she is still sitting there after a few minutes, a few minutes and she is making so much noise that
- (3) a man comes out of the pub and he says to her, "What's the matter?"
- (4) Well, see she is so upset that she can't speak, so he says, "Stay there and I'll get you a drop of something to cheer you up a bit." You see?
- (5) So he goes back in the pub and he comes out and he says, "Here you are Missus, I've got you a nice brandy and some nuts for the monkey."

(OCR, str. 10)

Prilikom analize korpusa uočili smo i primjere u kojima je unutar rečenice bilo nemoguće upotrijebiti potpunu imensku sintagmu. Dajemo primjer takve upotrebe gdje se zamjenica *he* odnosi Matthewa, ali se umjesto zamjenice *he*, i pored toga što oba referencijalna sredstva upućuju na isti referent, ne može upotrijebiti imenska sintagma Matthew. Ilustraciju upotrebe dajemo u primjeru:

- (1) He (Matthew) died quietly, surrounded by family and friends
- (2) with his mother and brother holding his hand.

(DS, str.2)

Napominjemo da bi upotreba imenske sintagme sa ličnim imenom Matthew u ovakvim kontekstima doprinijela semantičkoj konfuziji u uspostavljanju referencijacije.

4.1.3 PREKID PRONOMINALNE ANAFORE

Do prekida toka referencijalnog kontinuiteta ostvarenog pronominalno, kao što je već navedeno, dolazi i uslijed promjene situacije. Da bi se tok referencijacije nastavio, neophodna je ponovna upotreba imenske sintagme:

- (1) Kao što je red, advokat je govorio poslednji
- (2) i zamolio je sud da bude blag prema njegovom branjeniku,
- (3) s obzirom da je ovaj bio maloletan u vreme izvršenja dela...
- (4) Zavesa je pala i Dragan Opačić je tog istog dana prebačen u Haški zatvor.

(AO, str. 404)

4.2 PRIPREMLJENI GOVORI–UPUĆIVANJE NA NEŽIVE REFERENTE

Kada je u pitanju upućivanje na nežive referente, analiza korpusa je pokazala da se upućivanje na nežive referente pri ostvarivanju toka referencijalnog kontinuiteta u najvećem broju slučajeva realizovalo repeticijom imenske sintagme:

- (1) Her arrest led a then relatively unknown pastor, Martin Luther King, Jr., to organize *a boycott* of the Montgomery bus system.
- (2) *That boycott* lasted 381 days...

(RP, str. 2)

- (1) *Optužnica* protiv prof. Đurića je neosnovana...
- (2) Stvarni motivi podizanja *optužnice* jesu politički ...

(AO, str. 240)

Uočeno pravilo važi za oba jezika, i za engleski i za srpski jezik, jer upotrijebljene sintagme pripadaju kategoriji pojmova u čijem sastavu su opštepoznati, svezremenski izrazi na koje se, u najvećem broju slučajeva,

procentualno iskazano 99%, nedvosmisleno može uputiti samo izvornim oblikom.

Kako bismo ilustrirali rečeno, analiziraćemo drugi primjer i fokusiraćemo se na sintagmu *optužnica*. Bilo da se radi o prošlom, sadašnjem ili budućem vremenu pojam *optužnice* je uvijek isti – ona nekoga optužuje, tereti za nešto učinjeno ili nečinjeno. Kako bi se nešto dokazalo kao istina, neophodno je koristiti termin čija suština, esencija, ne zavisi od vremena kao opšte kategorije, niti od subjektivnog stava govornog lica prema njemu. Istina, upotreba ovakvih sintagmi može zavisiti od toga da li je govorno lice, konkretno, kada je u pitanju *optužnica*, advokat, prisutan u momentu iščitavanja *optužnice*, jer u slučaju neposrednog izricanja *optužnice*, on može upotrijebiti izraz koji će anaforički označiti isti pojam sadržan sintagmom, ali zamjena mora uslijediti odmah nakon izricanja i tada će biti nedvosmislena iz razloga, što se odmah, vremenski, vezuje za tek pomenuti pojam. Dakle, na kraju izricanja *optužnice*, advokat može za *optužnicu* reći: *to je gomila gluposti*, čime u datom trenutku jasno upućuje na ono što je neposredno pročitano.

Drugi faktor koji utiče na ovakav tok referencijacije je cilj koji se želi postići upotrijebljenim referencijalnim sredstvom, a da bi se on postigao, upotrijebljeni referentni izrazi moraju biti nedvosmisleni. Moramo naglasiti da je ovakvih primjera u našem korpusu malo, te da se na osnovu njih ne može izvesti pravilo, ali smo ih kao primjer naveli zbog njihove specifičnosti.

4.3 O REFERENCIJALNIM SREDSTVIMA U PRIPREMLJENIM GOVORIMA

U ovom dijelu našeg istraživanja, kako smo već ranije rekli bavili smo se analizom problema uspostavljanja i održavanja referencijalnog kontinuiteta u govornom diskursu i pratili pojedinačne referente diskursa, bilo da su živi ili neživi, te utvrdili referencijalne izraze kojima je dolazilo do ostvarivanja

referencijalnog kontinuiteta. Okvir u kome je analiza vršena bili su pripremljeni i nepripremljeni govori na engleskom i srpskom jeziku.

4.3.1 ENGLSKI JEZIK

1) Živi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Prilikom upućivanja na žive referente u govornom diskursu na engleskom jeziku korišteni su sljedeći referencijalni izrazi:

lična imena

While it has not been proven that President *William Jefferson Clinton* committed the high crimes and misdemeanors required for removal from office, he is not above the law.

titule

Mr. Chief Justice, during the questioning phase of this trial, I sought assurances from *the President*

lične zamjenice

The Framers made it clear that the President should only be impeached and removed from office in cases where *he* becomes a threat to the government and the governed.

prisvojne zamjenice

His acquittal in this impeachment trial is not exoneration.

demonstrativi

When *this President* leaves office, he could face sanction or conviction for his actions.

duže i kraće imenske fraze

a genuine American hero

Kao što je prethodno rečeno, u pripremljenim govorima koji su po svojoj prirodi oficijelnog karaktera najčešća je bila upotreba imenske sintagme koja u svom sastavu ima lično ime:

(1) History should – and, I suspect, will – judge that *William Jefferson Clinton* dishonored himself and the highest office in our American democracy.

(Senn G. str. 2)

Osim pomenutih sintagmi, korištene su i one sintagme koje nedvosmisleno upućuju na određeni entitet diskursa pošto u svom sastavu imaju funkciju, zvanje ili zanimanje osobe koja obavlja neku javnu funkciju o kojoj govorno lice i sagovornik, odnosno ciljna grupa imaju predstavu:

(1) After careful objective study of each article presented by the House of Representatives, I have concluded that the charges against the President do not meet the high constitutional standards established by the Framers.

(Senn G. str. 2)

Iako je referencijalni kontinuitet uglavnom uspostavljan i održavan imenskom sintagmom, treba napomenuti da se javljalo i pronominalno upućivanje i to u slučajevima koje smo naveli u prethodnom dijelu analize:

(1) His illicit affair (Clinton's) with a young woman, a subordinate in the west wing of the White House has properly been greeted with universal condemnation.

(Sen Dodd, str.2)

2) Neživi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Analizirajući tok referencijalne kontinuirane u ovoj vrsti govornog diskursa posebnu pažnju obratili smo na praćenje toka referencijalnog kontinuiteta kod upućivanja na nežive referente – predmete, stvari, pojave i toponime.

Kada su u pitanju neživi referenti uočili smo da su oni u diskurs uvedeni zajedničkom imenicom koja ih označava, a na njih se upućivalo repetitivom te iste imenske sintagme:

- (1) Why don't we say it is a fraud and charge the Government with fraud, if this is the case? Well, then let me be explicit and make myself very clear on this point.
- (2) The Government's handling of the investigation of John Kennedy's murder was a fraud, it was the greatest fraud in the history of our country, it was probably the greatest fraud ever perpetrated in the history of humankind.
- (3) ... That does not mean that our Government is entirely black, and I want to emphasize that.
- (4) It doesn't mean that the President is bad, it doesn't mean that the Supreme Court is bad. It does mean that in recent years, through the development of excessive power, because of the cold war, forces have developed in our Government over which there is no control, and these forces have an authoritarian approach to justice, meaning they will let you know what justice is.

(OL, str.2)

Do uspostavljanja referencijalnog toka pronominalnom anaforam dolazilo je samo u rijetkim slučajevima i to ako su se antecedent i anafora našli unutar iste rečenice, što procentualno iznosi 13%:

(1) And, fourth, even if the acts of the president are high Crimes and Misdemeanors, are they of sufficient gravity to warrant his conviction if it allows of no alternative other than his removal from office?

(Sen. Gor. str.1)

3) Živi i neživi referenti – referencijacija demonstrativima

S obzirom da su demonstrativi zasebna referencijalna sredstva koja mogu uputiti na neki entitet diskursa, analizirali smo ih nezavisno od ostalih referencijalnih sredstava. Kao i u pisanom diskursu, analiza korpusa na engleskom jeziku je pokazala da je demonstrativima upućivano i na žive i na nežive referente diskursa, i u jednini i množini.

Demonstrativi su se javljali i samostalno, u zamjениčkoj funkciji i nesamostalno, u sastavu imenske fraze kao pokazni determinatori. Demonstrativima su uspostavljeni sljedeći tipovi referencijacije:

1) *Vremenska referencijacija*

Kod ove vrste referencijacije demonstrativi su kao dio imenske fraze upućivali na vremensku distancu:

(1) To this day I have never figured out how he was able to spend all those hours at the theater, during the school year, and still have good grades.

(DS, str. 3)

2) *Anaforska referencijacija*

Kod ovog tipa referencijacije demonstrativ se javljao samostalno i upućivao je na objekat ili stvar, odnosno niz stvari koje su već ranije bile pomenute u tekstu:

(1) Mr. Chairman, there is no question that we need someone in New York who is unafraid to shake things up and challenge the status quo. But, we also need someone with the credibility, temperament, and diplomatic skill to work with other nations, form coalitions, and advance U.S. interests.

(2) That is why I've invoked the memory of Adlai Stevenson here today: he was tough; he was credible; he was diplomatic.

(JB, str. 2)

3) Kataforska referencijacija

Kod ovog tipa referencijacije demonstrativ se javljao samostalno i upućivao je na objekat ili stvar, odnosno niz stvari na koje tek treba da se uputi:

(1) Anyway, this is what I was coming up to. It was at the reception afterwards that I met this fantastic girl. Beautiful face, fantastic figure.

(OCR, str. 11)

Analizirajući distribuciju demonstrativa u pripremljenim govorima uočili smo da se njima, u najvećem broju primjera, upućivalo na nežive referente diskursa i to oblikom jednine za označavanje blizine –*this*:

(1) Mr. Chairman and Senator Biden, the position of United States Permanent Representative to the United Nations is one of the most important diplomatic positions in the entire U.S. government.

(2) Some of the most distinguished Americans—Democrats and Republicans like Daniel Patrick Moynihan, George H.W. Bush, and Henry Cabot Lodge – have served with honor in this position.

(JB, str. 1)

Po učestalosti korištenja oblik *this* slijedio je oblik *that* kojim se takođe upućivalo na nežive referente diskursa:

(1) Her arrest led a then relatively unknown pastor, Martin Luther King, Jr., to organize a boycott of the Montgomery bus system. That boycott lasted 381 days...

(RP, str. 1)

Osim toga, oblik jednine za blizinu *this* upućivao je i na žive referente, ali u znatnom manjem broju primjera, procentualno izraženo u 25% primjera:

(1) As Dr. King asked to be remembered, I will tell them that *this man* gave his life serving others.

(ML, str. 2)

Oblici za množinu *these* i *those* također su korišteni za upućivanje na nežive referente diskursa:

(1) The damage this President has caused his office can and will be repaired. The damage of the Office of Independent Counsel and court decisions that allow unlimited discovery in civil lawsuits may be far more difficult to repair. That fragile balance between our three coequal branches of Government is being subjected, I would suggest, to unprecedented strains as a result of the events that have occurred over these past several years.

(2) I would urge our two leaders to include an examination of *these issues* as part of the agenda in the 106th Congress.

(JB, str. 2)

Napominjemo da nismo zabilježili nijedan primjer u kojem se na žive referente upućivalo oblicima množine.

Kada je u pitanju samostalna upotreba oblika *this* i *that*, uočili smo da je najčešći korišteni oblik jednine za blizinu *this* (1), a odmah poslije njega, po učestalosti upotrebe slijedi oblik jednine za daljinu *that* (2):

(1) Men have to make it occur, individual human beings have to make it occur, otherwise it doesn't come into existence, and *this* is not always easy.

(OL, str. 1)

(2) I told Matt that he was my hero and that he was the toughest man that I had ever known. When I said that, I bowed down to him out of respect for his ability to continue to smile and keep a positive attitude during all the trials and tribulations that he had gone through.

(DS, str. 2)

I oblici množine *these* i *those* korišteni su samostalno, a njihovu upotrebu ilustrovaćemo primjerima iz našeg korpusa:

(1) Every democracy is tested when it is faced with a serious threat. As a nation, we have to find the right balance between privacy and security, between executive authority to face threats and uncontrolled power. What protects us, and what distinguishes us, are the procedures we put in place to protect that balance, namely judicial warrants and congressional review.

(2) These aren't arbitrary ideas. *These* are the concrete safeguards ...

(GH, str.2)

4.3.2 SRPSKI JEZIK

1) Živi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

U ovom poglavlju analiziraćemo tok referencijalnog kontinuiteta ostvarenog u pripremljenim govorima na srpskom jeziku. Bavićemo se pitanjem koja referencijalna sredstva utiču na tok referencijalnog kontinuiteta i u kojem omjeru, odnosno da li je referencijalni kontinuitet češće ostvarivan repeticijom imenske sintagme ili pronominalno.

Prilikom realizacije toka referencijalne kontinuiteta, a pri upućivanju na žive referente, korišteni su sljedeći referencijalni izrazi: lična imena, prezimena, lične i prisvojne zamjenice, a na žive referente se upućivalo i odsustvom lične zamjenice u nominativu, prisvojnim pridjevom kao i dužim i kraćim imenskim frazama.

ličnim imenom ili prezimenom

Miletić je čovek otvorenog karaktera ...

ličnom zamjenicom

On svom uverenju daje otvorenog izražaja.

prisvojnomo zamjenicom

Tadašnji *njegovi* članci, kada bi se danas preveli na mađarski, bili bi praćeni sa elyenom.

odsustvom lične zamjenice u nominativu

Na srpskom političkom kongresu od 1861. godine Ø znao je štaviše stvoriti među Srbima stranku, koja je bila protiv Bečkog Rajhsrata.

prisvojnim pridjevom

Nema sumnje da je *Miletićeva parnica* politična parnica i još više nego to.

dužim i kraćim imenski frazama

Ima li činjenica, kojima optužuje kr. državno odvetništvo *moga štíćenika*?

U najvećem broju primjera referencijalni kontinuitet kod upućivanja na žive referente u pripremljenim govorima je ostvarivan imenski frazama koje u sastavu imaju lično ime, ime i prezime, prezime ili imensku frazu u izmijenjenom obliku.

Referencijalni tok uspostavljan je i pronominalnom anaforom, ali u dalekom manjem broju primjera. Pronominalna anafora realizovana je ličnim zamjenicama i odsustvom zamjenice u nominativu, a u neznatnom broju primjera i prisvojnim i pokaznim zamjenicama.

Takođe je interesantna i upotreba prisvojnih pridjeva pri upućivanju na žive referente pošto se po broju upotrebe nalaze iza upućivanja ličnim zamjenicama i odsustva lične zamjenice u nominativu.

2) Neživi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Prilikom upućivanja na nežive referente pri uspostavljanu toka referencijalne kontinuitete u pripremljenim govorima je uglavnom korištena repeticija imenske sintagme:

- (1) Ta je stena zakon i organ koji zakon izvršuje: *nezavisno sudstvo*.
- (2) U *nezavisnom sudstvu* nalazi građanin jemstva protiv različitih političkih struja, koje se menjaju.
- (3) *Nezavisno sudstvo* je jemstvo protiv sviju političkih strasti.
- (4) ... Prema tome je *nezavisno sudstvo* korektivum.
- (5) *Nezavisno sudstvo* je ona moralna osoba koja je dužna držati granice objektivnosti ...

(AO, str. 14)

Analizirajući korpus uočili smo da je tok referencijalnog kontinuiteta veoma rijetko uspostavljan upotrebom pronominalnih sredstava, a ako jeste, ona su korištena u primjerima kada je anafora neposredno slijedila antecedent izvan ili u okviru iste rečenice, što je vidno iz prvog i drugog navedenog primjera:

- (1) Ja sam držao, da će *slavno državno odvetništvo* po rezultatu konačne rasprave odustati od optužbe radi veleizdajstva. *Ono* to nije učinilo i time je položaj branioca vrlo olakšan.

(AO, str.14)

(2) Sl.drž.odvetništvo istina veli, da *ta svedočanstva* nemaju vrednosti, jer se u *njima* navodi to, da u ono doba ni Steva Popović nije bio u Beogradu.

(AO, str.29)

3) Živi i neživi referenti – referencijacija demonstrativima

Kao što smo već konstatovali i pokazne zamjenice utiču na ostvarivanje toka referencijalne kontinuirane i to na nekoliko načina, a mogu se javiti i samostalno i u sklopu imenske fraze.

Primjeri koje navodimo ilustruju obje pomenute funkcije, a prema načinu na koji utiču na referencijaciju svrstali smo ih u sljedeće kategorije: vremensku, anaforsku i kataforsku referencijaciju.

1) *Vremenska referencijacija*

Pored fizičke distance, pokazne zamjenice mogu da upute i na vremensku distancu:

U *onom trenutku* pak, kad srpska vojska pređe srpsku granicu Miletić postade zločinac.

(AO, str.16)

2) *Anaforska referencijacija*

Kod ovog tipa referencijacije pokazna zamjenica u sastavu imenske fraze upućuje na objekat koji je već ranije pomenut u tekstu.

(1) Ostaje još poslednji sumnje razlog: *pisma*.

(2) Ja moram priznati... da je utisak sa *tim pismima* kod mađarske publike morao vrlo rđav biti.

(AO, str. 31)

Osim toga, pokazna zamjenica može i samostalno da uputi na nešto što je već prethodno rečeno u diskursu:

(1) Pozvana svetina stane *graditi barikade*: makar to bilo i sa nekoliko kamenja od kaldrme, makar radi građenja barikade svalila i jedna jedina kola. Nadođe oružana sila, ili makar policija i rastera svetinu.

(2) *To je onda kažnjivi pokušaj ...*

(AO, str.19)

Na primjerima iz našeg korpusa identifikovali smo dva podtipa anafore: obrnutu anaforu i anaforu sa repeticijom pokazne zamjenice.

2') *Obrnuta anafora*

Neka mi je dakle dopušteno, da ja kažem g.drž.odvetniku, šta je *ta omladina*. Još pre 1848. god. sastavili su srpski đaci u Požunu jedno društvo, pa su izdali knjigu, koju su označili, da ju je *omladina* izdala.

(AO, str. 32)

Pod obrnutom anaforam podrazumijevamo slučaj u kojem se upućivanje prvo vrši imenskom sintagmom sa demonstrativom, a anafora se ostvaruje frazom u kojoj je izostavljen demonstrativ.

2'') *Anafora sa repeticijom pokazne zamjenice:*

Gde se hoće da je i *to* kažnjivo, *to* onda ovo mora biti u zakonu izrikom kazano.

(AO, str.19)

3) *Kataforska referencijacija*

Kod ovog tipa referencijacije demonstrativ se javljao samostalno i upućivao je na objekat ili stvar, odnosno niz stvari koje tek treba da se spomenu:

Ima li tu traga o *tom*, da je Kornel Jovanović koga vrbovao?

(AO, str.28)

U ovoj vrsti govornog diskursa distribucija pokaznih zamjenica je različito realizovana. Najčešći oblik pokazne zamjenice kod upućivanja na žive referente u pripremljenim govorima je bio oblik *taj* :

- (1) Ili je *seoski beležnik Sabatkaji* naveo kakav sumnje razlog za veleizdajstvo, kad je neku listu imena sudu predao, kao da je time dokazano da su te osobe u Srbiju prešle ...
 - (2) *Taj Sabatkaji*, inače pomoćnik notarošev na selu, razbacivao se kao da on ima misiju da Ugarsku od 'sekte' omladinista izbavi.
- (AO, str.29)

Kada je u pitanju upućivanje na nežive referente na njih se u najvećem broju slučajeva upućivalo pokaznom zamjenicom *taj* i *ovaj*, i u jednini i u množini.

Iako su oblici singulara češći, u upotrebi se sreću i oblici plurala kao u primjeru koji navodimo:

Sl. drž. odvetništvo istina veli, da *ta svedočanstva* nemaju vrednosti, jer se u njima navodi to, da u ono doba ni Steva Popović nije bio u Beogradu.

(AO, str.29)

Pored upućivanja na nežive referente, što je evidentirano većim brojem primjera zabilježili smo i njihovu upotrebu kod upućivanja na žive referente. Primjer upotrebe upućivanja na žive referente je prezentovan u primjeru koji slijedi:

Treba jasno i glasno reći da je osuda *tih ljudi* još jedna uvreda više na račun ubijenih i mučenih u bosanskim i drugim logorima ...

(AO, str. 405)

Za označavanje vremena se uglavnom koristila pokazna zamjenica *taj/ta/to* (tog jutra, te godine, tog dana):

Tog istog dana, istražni sudija je prvi put ispitao okrivljenog i doneo rešenje o pritvoru.

(AO, str. 405)

Osim za označavanje vremena, gdje je zamjenica *taj* korištena nesamostalno, uočili smo i primjere samostalne upotrebe zamjenice *taj/ta/to* u funkciji upućivanja na niz prethodno pomenutih radnji:

No da u južnoj Ugarskoj o kakvoj zaveri ni govora biti nije moglo, da nije ništa učinjeno, što bi bilo upravljeno protiv celokupnosti i protiv unutarnjeg mira Ugarske, da Miletić ne samo da nije počinio nikakav zločin, nego i uopšte ništa, što bi bilo zabranjeno– to se nadam, da ću moći posve jasno dokazati.

(AO, str.15)

Napominjemo da je u ovoj vrsti govornog diskursa po broju primjera najveća frekvencija samostalne upotrebe zamjenice *taj*, a po učestalosti upotrebe prati je zamjenica *onaj*.

4.4 NEPRIPREMLJENI GOVORI – UPUĆIVANJE NA ŽIVE REFERENTE

Pod nepripremljenim govorom smatramo autentičan usmeni govor koji nastaje u trenutku izgovaranja, a pretpostavlja prisustvo jednog ili više sagovornika. „Razgovor se najčešće vodi između dve osobe. Ako ih je više, nikad se skoro taj razgovor ne vodi tako da svi sagovornici (recimo da ih je tri, četiri, pet) učestvuju u istoj meri ili svi nekim redom u razgovoru. U tom slučaju razgovor se svodi najčešće na dijalog dve osobe, ili dvaput po dve osobe koje paralelno razgovaraju ili razgovaraju samo dve osobe ... (Polovina 1987)“. S obzirom da predstavlja živo komunikativno sredstvo, vezu između govornika i sagovornika u vidu spontanog iznošenja misli, zapažanja, prijedloga, osjećanja, nepripremljeni govor podrazumijeva improvizaciju u samom procesu komunikacije, a njena uspješnost će zavisiti od mnogih okolnosti, ali i od psiholingvističkih iskustava i govornika i sagovornika. Kao dio razgovornog stila nepripremljeni govor ima sljedeće karakteristike:

- a) široku zastupljenost kolokvijalne leksike i frazeologije;
- b) upotrebu neverbalnih sredstava komunikacije (intonacija, akcent, pauze, tempo, visina i jačina tona);
- c) dijalošku formu izlaganja, ređe monologa;
- d) veliku zastupljenost rečca, uzvika, umetnutih reči, obraćanja slušaocu;
- e) veću zastupljenost prostih negoli složenih rečenica;
- f) upotrebu umetnutih i dodatnih konstrukcija;
- g) leksička ponavljanja, inverziju.

(Čović, 2007: 53)

Navedene karakteristike, a posebno upotreba neleksičkih sredstava pri ostvarivanju komunikacije, može biti stimulativna i destimulativna za uspostavljanje komunikativnog toka. Ukoliko upotrebom neleksičkih sredstava govornik uspije da navede sagovornika da aktivno učestvuje u razgovoru, bilo afirmativno ili ne, onda su ona nesumnjivo stimulativna. U obrnutom slučaju, ukoliko izostane aktivacija, onda govorimo o destimulativnim neleksičkim sredstvima.

4.4.1 UVOĐENJE NOVIH REFERENATA U DISKURS

Ono što je karakteristično za nepripremljene govore, kada je u pitanju upućivanje na živi referent u engleskom jeziku je postupak uvođenja novih referenata u diskurs. U transkriptima koje smo analizirali minimalan broj učesnika u komunikaciji se svodio na dva, te se komunikacija odvijala u formi dijaloga. Međutim, u analiziranim transkriptima nailazili smo i na primjere u kojima je taj broj bio veći od dva učesnika. S obzirom da je riječ o komunikaciji koja je živa i u kojoj sva lica učestvuju, uspješnost ostvarivanja komunikacije zavisila je od svih učesnika.

Kada je u pitanju uvođenje novih referenata u diskurs, u najvećem broju primjera, procentualno iskazano 60%, upotrijebljen je obrazac kojeg ćemo objasniti na navedenom primjeru:

323.911	324.927	BETH ... <HI Hi [Bill]y HI>.
324.447	324.691	SHERRY: [(H)]
324.927	326.342	ROSEMARY: ... [2Billy who2].
325.551	327.132	SHERRY: [2(H) Was that2] Billy[3=3],
326.950	327.900	BETH: [3Billy3]~Wilson.
327.900	329.465	SHERRY: ... Billy ~Wil- --
329.465	331.036	.. Your old fla=[me]

Kao što se vidi iz primjera koji smo naveli uvođenje novih referenata u diskurs ne teče glatko, odnosno referencijacija se često ne uspostavlja odjednom, nakon prvog uvođenja željenog referenta, već dolazi do ponavljanja imenske sintagme sve dotle dok se ne uspostavi uspješna referencijacija u kojoj će svi učesnici komunikacije interaktivno učestvovati. Jasno je da repeticija imenske sintagme, bilo da u sebi sadrži lično ime ili je upotrijebljena koreferencijalno, upućuje na neki entitet diskursa i da je najčešće korištena za uvođenje novog referenta u diskurs.

Pošto referencijacija nastaje isključivo u komunikaciji kao rezultat djelovanja govornih lica, o uspješnosti referencijacije možemo govoriti tek tada kada govorno lice navede sagovornika, odnosno sagovornike da pomisle na pravu stvar, to jest željeni entitet diskursa. Tek nakon što su svi učesnici komunikacije, a u primjeru koji smo naveli bilo ih je tri, nedvosmisleno utvrdili ko je osoba koja je u diskurs uvedena kao Bill, referencijalni tok se mogao ostvariti pronominalno.

323.911	324.927	... <HI Hi [Bill]y HI>.
324.447	324.691	SHERRY: [(H)]
324.927	326.342	ROSEMARY:... [2Billy who2].
325.551	327.132	SHERRY: [2(H) Was that2] Billy[3=3],
326.950	327.900	BETH: [3Billy3]~Wilson.

327.900 329.465 SHERRY: ... Billy ~Wil- --
329.465 331.036 ... Your old fla=[me],

„Pretpostavka svake upotrebe vlastitog imena je, prema, konverzacionim postulatima, da slušalac poznaje vezu između vlastitog imena i referenta. Inače, govornik je obavezan da dá eksplicitno objašnjenje ako pretpostavlja drugačije (Polovina 1987)“.

Slično pravilo i obrazac koji je korišten u engleskom jeziku, a pri uvođenju novog referenta imenskom sintagmom u razgovorni diskurs, uočava se i u razgovornom stilu srpskoga jezika, kako je to prikazano u primjeru (1) i (2):

(1) Osoba 2 : Ceca koja cita simbol vjere na mikrofoni . Ko je to , kad je to?
Osoba 3 : Ceca Ražnjatović

(2) Bojana: Ja nisam mogla sinoć od miša da spavam.
Nemanja: Od?
Dimitrije: Miša.
Bojana: Miša.

Međutim, šta se dešava ako su u diskursu prisutne dvije osobe istog imena? Ako je tokom konverzacije cijelo vrijeme bilo riječi o jednoj istoj osobi označenoj kao Bill, uočili smo da je sljedeći referencijalni izraz koji upućuje na Billa lična zamjenica za treće lice *he*, osim u slučajevima kada govorno lice želi da ponavljanjem ličnog imena naglasi pomenutog referenta. Ali, ako neka druga osoba, također označena kao Bill, postane predmet konverzacije, onda je to neophodno naglasiti kao u primjeru koji slijedi:

441.430 442.997 ROSEMARY: ... (TSK) What's [Bill] doing now.
442.173 442.432 BETH: [Hm].
442.997 444.553 ROSEMARY: ... What are we in the process of.
444.553 445.154 [% Your] Bill.
444.553 444.923 BETH: [(H)]
445.154 446.058 ROSEMARY: Not Bill ~Wilson.
446.058 446.975 BETH: ... My Bill?

446.975 448.934 ... % U=m=
448.934 451.547 ... [Yes]terday he= .. was a carpenter,

U 35% primjera koje smo analizirali u korpusu srpskog razgovornog stila novi referenti se u diskurs uvode asocijativno, odnosno upućivanjem na nešto što je u bliskoj vezi sa osobom na koju se želi uputiti. Fraze *hrabar* i *vispren* koje se javljaju na početku ove tematske cjeline upućuju na izvjesnog Gandora koji ih je u tom obliku upotrijebio u klipu koji kruži internetom:

Nemanja: Šta je? Za hrabroga, visprenog čoveka.

Dimitrije: Da, da.

Dimitrije: Znaš to?

Nemanja: i lov na moćnu Nirdalu.

Bojana: Ne.

Dimitrije: Ovaj... Gandor.

Nemanja: Gandor.

Dimitrije: Ma, neki čovek koji, ovaj ... je ubeđen u to da ima neku svetu misiju, da se bori protiv zmija Apokalipse, Nirdale.

Ono što ovaj stil razlikuje od ostalih, kako smo već naveli, je da uvođenje referenta u diskurs može biti realizovano i upotrebom neleksičkih sredstava kao u dijelu transkripta kojeg navodimo:

0.000 2.648 LISA: .. (H) [(IMITATING_BABY_BREATHING))]=
1.004 1.965 KEVIN: [<X He's teething X>].
2.648 5.458 LISA: ((IMITATING_BABY_BREATHING))[2=2]
4.823 5.612 MARIE: [2You should have heard2] him,
5.612 7.029 the night we took him to the emergency room.
7.029 7.958 [He sounded worse].

Kao što se vidi iz navedenog primjera, osoba označena kao Lisa neleksičkim sredstvom, oponašanjem bebinog plača, uvodi u diskurs referenta označenog kao beba, nakon čega slijedi pronominalna anafora kojom se nastavlja upućivanje na isti referent, to jest, na bebu.

Razgovorni stil, pored navedenih karakteristika odlikuje i dijalog dvaju ili više osoba koje u toku razgovora 'skaču sa teme na temu', odnosno prave diskontinuitet razmijenjenih govornih tema, a kontinuitet istih se, u određenim slučajevima, može upostaviti asocijativno, pominjanjem jednog ili više pojmova navedenih u prethodnim temama.

U primjeru koji slijedi razgovor se vodi između tri osobe, a teme razgovora su patrijarh Pavle, vladika Amfilohije i majka Tereza. Razgovor počinje razmjenom misli o patrijarhu Pavlu, zatim ide sljedeća tema koja se odnosi na vladiku Amfilohija, a potom slijedi tema koja se odnosi na majku Terezu. Ponovno vraćanje na prvu temu, razgovor o patrijarhu Pavlu, uspostavlja se asocijativno, pominjanjem dva pojma koja su upotrijebljena i u prvom razgovoru o patrijarhu Pavlu (svetac, kuvani krompir). Na taj način, iako se u posljednjem razgovoru vezanom za patrijarha Pavla, patrijarh ne pominje nijednom od upotrijebljenih sintagmi, pojmovi *svetac* i *kuvani krompir* nedvosmisleno ukazuju da se tema razgovora ponovo fokusirala na ličnost patrijarha Pavla. Ilustracija rečenog, zbog dužine transkripta, data je u dijelovima:

Osoba 1: A gledam ovog patrijarha hoće da proglase za sveca Pavla je l' ti to meni reče [...]

Osoba 2: Pa gotivan zato sto cijeli život jede samo kuvani krompir [...]

Osoba 3: Antilofije je valjda ujak Kostuničine žene [...]

Osoba 3: Majka Tereza je Šiptarka [...]

Osoba 1: Nema veze to što je Kaća sad , mislim po čemu nekoga proglasit' za sveca ne možeš zato što je

Osoba 3: Jeo krompir

4.4.2 PRONOMINALNA ANAFORA

Specifično za upotrebu pronominalne anafore u engleskom jeziku je da se, ukoliko je referent uveden u diskurs imenom ili nekom drugom sintagmom, dalji referencijalni tok ostvaruje pronominalno:

655.468	658.576		... (TSK) (H) I just knew I didn't like the other guy.
658.576	658.975		.. Who was --
658.975	659.911		.. <i>Dave Cargo</i> .
659.911	660.759	KEVIN:	... [Ye=],
660.341	660.759	LISA:	[It was like],
660.759	661.134	KEVIN:	oh my,
661.134	661.488		<X <i>he</i> gets a X> --
661.488	661.927		You know.
661.927	662.377	LISA:	.. Yeah.
662.377	663.840	KEVIN:	... [Yeah] <i>he</i> was .. governor for,
662.528	662.713	LISA:	[XX] --
663.840	664.548		<i>He's</i> annoying.
			[...]
665.916	667.202	MARIE:	[W]ell <i>he's</i> done okay for,
667.202	668.684		.. for now that <i>he's</i> been in office,
668.684	669.784		for the time <i>he's</i> [been in office].
668.684	669.714	LISA:	[(H) Yeah <i>he</i>],
			[...]
672.723	673.650	MARIE:	[2(H) <i>He's</i> =2] --
673.268	674.369	LISA:	well but e2]ven before that,
674.369	674.859		<i>he</i> [3was like3],
674.569	676.159	MARIE:	[3 <i>He</i> had like3] an inaugural ball,
676.159	676.403		and <i>he</i> % --
676.403	677.993		And like %anybody could go and,
677.993	678.690		and it was just --
678.690	679.305		What was it?
679.305	681.110		(H) <i>His</i> inaugural ball wasn't that,
681.110	682.294		well <i>he</i> had like um,
			[...]
686.623	688.797	MARIE:	It was] for <i>his</i> ... pre-inaugural ball,
688.797	689.572		or something like that,
			[...]
693.119	693.796	LISA:	[<i>He</i> just (Hx)] --

693.796	695.221	MARIE: (H) um .. canned,
695.221	697.758	LISA: ... Canned [2food2] for like a food drive kind of thing,
696.114	696.416	MARIE: [2food2].
697.758	698.298	LISA: [3(H) or whatever3],
697.758	698.298	MARIE: It wa[3sn't3] --
698.298	699.327	LISA: but <i>he</i> doesn't seem so=,
699.327	699.927	I don't know[=,
699.637	700.543	KEVIN: [It wasn't preachy at all]?
699.927	701.216	LISA: .. (H)] <i>he's</i> like,
701.216	701.796	MARIE: Hm-mm.
701.796	703.166	LISA: ... <i>he's</i> like for gang -- [...]
712.293	714.124	LISA: I could see] <i>him</i> thinking something like that.
714.124	715.949	(H) Where <i>he's</i> just above all those people,[...]
720.025	721.254	(H) But I don't see <i>him</i> ,
721.254	721.552	.. like,
721.552	723.393	... <i>him</i> being so X [XX]?
722.929	723.358	MARIE: [He's done] --
723.358	724.101	<i>He's</i> done like what,
724.101	725.107	two big food drives,
725.107	726.382	even at <i>his</i> inaugural ball,
726.382	727.507	... they had a food drive.

Ostvarivanje referencijalnog toka u nepripremljenim govorima engleskog govornog korpusa je karakteristično i po tome što se jednom uvedena pronominalna anafora u funkciji ostvarivanja referencijalnog toka ne prekida lako, čak ni pri uvođenju nekog drugog referenta istog pola. U drugim komunikativnim stilovima, kao što smo ranije konstatovali, u takvim slučajevima dolazi do prekida pronominalne anafore. Najbolji primjer za rečeno je primjer ekscerpiran iz transkripta u kome tri ženske osobe pričaju o trećoj osobi muškog roda (Billu). Uvođenje još jedne osobe muškog roda u diskurs (označenog kao Mark Taylor) ne uslovljava prekid pronominalne anafore kojom se upućivalo na Billa:

338.127	338.950	BETH: [He apolog]ized,
338.950	339.497	though you know,
339.497	340.379	[so it] [2was al2][3right3].

339.497	340.063	ROSEMARY: [% Did] [2he2]?
339.840	340.063	SHERRY: [2So y-2] --
340.075	341.606	[3You re3][4ally have become good friend4]s?
340.379	341.397	ROSEMARY: [4When did he do that4].
341.606	342.745	BETH: ... Dad called him,
342.745	343.919	and told him he had to.
343.919	344.813	So he called back,
344.813	345.957	.. and apolo[gized].
345.433	346.244	SHERRY:[<@ He called] back @>.
346.244	348.274	(H) Why don't you just do it on the same
		phone @call.
348.274	348.987	@@ [(H)]
348.711	350.162	BETH: [Well he] .. apologized to me.
350.162	350.755	Not to Dad.
350.755	351.363	SHERRY: O-ho oh,
351.363	352.474	he said he had to do that,
352.474	352.814	hunh?
352.814	353.367	BETH: Mhm.
353.367	353.648	SHERRY: Oh.
353.648	354.407	... (H)
354.407	356.474	... [I didn't know you'd become friends
		with him].
355.031	356.814	ROSEMARY: [Was he the one that you were .. up
		all ni]ght with,
356.814	358.929	that night I came up and .. turned the lights on
		[2and2],
358.721	359.459	BETH: [2No2]=,
359.459	363.093	... that was M=ark .. ~Taylor.
363.093	364.483	SHERRY: ... <VOX Oh=,
364.483	365.946	[G=o=][2d=,
364.483	365.296	ROSEMARY: [@Mark @who]?
365.679	366.820	BETH: [2@~T=ay=lor=2].
365.946	367.606	SHERRY:... wh=at a g2]ee=k VOX>.
367.606	369.222	BETH: .. (H) = He was.
369.222	369.495	SHERRY: Well,
369.495	369.615	%
369.615	371.351	.. you've really become f- .. good friends with,
371.319	372.976	BETH: ... Y- him and his wife's (hm =Bill)

Prilikom analize engleskog i srpskog govornog korpusa, uočili smo da je tok referencijalnog kontinuiteta, ako je u pitanju pronominalna anafora, tekao različito. Dok u engleskom jeziku nismo naišli na primjere u kojima je tok tekao upotrebom odsustva lične zamjenice za prvo lice, u srpskom jeziku upotreba

ovog referencijalnog sredstva je veoma česta. Znakom Ø obilježili smo odsustvo zamjenice u nominativu, a upotrebu istog navodimo u primjeru:

Dimitrije: Arandelovca, †ali† je *Voja* bio na mom spratu kad smo bili u †Patrisu†, na mom spratu kad smo bili u †Rifatu† i onda sad...

Bojana: Ø *Stanuje* u tvojoj sobi. (smeh)

Dimitrije: Pa, manje-više onako, ali Ø *nije imao* neko društvo i onda je dolazio kod mene. Sad isto Ø *dolazi* tu. Gledali smo neke filmove zajedno.

Nemanja: Ø *Mene je* oduševio kad sam ga upoznao odmah.

Dimitrije: Ø *Zanimljivo* je na neki način.

Bojana: Ø *Ima* neki piskav glasić kad priča.

Dimitrije: Pa, onako nije baš piskav, ali malo... nije baš ni dubok

Nemanja: Kad Ø *je napravio* bio digitron za čip kartice.

Dimitrije: Daaa, u Patrisu Ø *je bio stavio* na vrata jedan papir A4 formata: „Molimo vas, na ulasku otucajte, ubacite čip karticu i otkucajte šifre i onda stavio †digitron† i kao jednu rupu za čip karticu, znaš, da staviš i otkucaš šifru. I došo portir..

Nemanja: Kad Ø *je pregradio* sobu....

Dimitrije: I u sobi Ø *napravio* predsoblje od ćevapa. Znaš kako je? Uđeš, prvo ➡ imaš...

Bojana: Da, znam. ←

Dimitrije: Znači, ćevapi i samo jedan mali prolaz da uđeš unutra. I tako. Ø *Blesav je*, ceo...

4.5 NEPRIPREMLJENI GOVORI–UPUĆIVANJE NA NEŽIVE REFERENTE

U prethodnom poglavlju bavili smo se praćenjem toka referencijalnog kontinuiteta engleskog i srpskog govornog diskursa prilikom upućivanja na žive referente. U ovom poglavlju pratićemo tok referencijalnog kontinuiteta pri upućivanju na nežive referente, takođe u oba korpusa pretpostavljajući da se različito realizuje. Cilj nam je da uočimo sličnosti i razlike pri realizaciji referencijacije.

Kada je u pitanju upućivanje na nežive referente, analiza korpusa razgovornog stila engleskog jezika je pokazala da se tok referencijalnog kontinuiteta prilikom uvođenja u diskurs realizovao repetitijom imenske sintagme i tekao je sve do momenta dok svi učesnici u razgovoru nisu shvatili na šta se pomenuti, uvedeni pojam odnosi. Kasniji tok referencijalnog kontinuiteta se ostvaruje pronominalnim referencijalnim sredstvima:

10.312 12.499 SHERRY: ... You should get a Philad=elphia cheese steak ~Beth,
 12.499 14.577 how about if I pick for you <@ and you pick for me @>.
 14.577 15.506 @ [@ (H)]
 14.849 15.506 BETH: [@@@ @@@]
 15.506 16.772 SHERRY: It's easier that @way @.
 16.772 17.727 .. (H)[=]
 17.340 18.830 ROSEMARY: [What in the w]orld is a Philadelphia [2s-2] --
 18.736 20.217 SHERRY: [2(TSK)2] .. It's [3r=oast3] beef with,
 19.173 19.594 ROSEMARY: [3(Hx)3]
 20.217 22.735 SHERRY: ... [4melted4] cheese and sauteed onion[5s].

Primjeri ekcerpirani iz korpusa razgovornog stila srpskog jezika govore o sličnosti sa engleskim razgovornim stilom, pošto se i u njima imenska sintagma kojom je referent uveden ponavlja sve dok se, nedosmisleno, od strane svih učesnika ne utvrdi o kojem referentu je riječ:

Osoba 1: Hoćes mi dat' *Klaića* da ponesem?

Osoba 2: A *Klaića*, hoću ...

U navedenom primjeru vidna su neka interesantna značenja ličnih imena i prezimena za koje se smatra da imaju jedinstven referent bez obzira na kontekst u kojem se javljaju. Na primjer, prezimenom Klaić se u navedenom primjeru ne upućuje na poznatog leksikografa Klaića, već na njegova djela, konkretno *Rječnik* čiji je autor. Takođe je interesantna specifična upotreba imenske sintagme Klaić i iz razloga što se prezime, koje se po prirodi stvari odnosi na živi referent, u ovom slučaju upotrebljava za označavanje neživog referenta.

Na istom primjeru objasnićemo da referencijalno upućivanje na nežive referente u govornom diskursu srpskog jezika može da teče naizmjenično upotrebom repetitive imenske sintagme i pronominalnim referencijalnim sredstvima:

- Osoba 1 : Hoćes mi dat' *Klaića* da ponesem ?
Osoba 2 : A *Klaića* , hoću
Osoba 1 : Na kol'ko ?
Osoba 2 : Na kol'ko hoces ?
Osoba 1 : Gdje si kupila ?
Osoba 1 : Ma nije
Osoba 2 : *Klaića* ? Gdje sam kupila , mama mi kupila kad je išla u srednju školu, u antikvarnici
Osoba 1 : A ?
Osoba 2 : Pa da , to je od mame
Osoba 1 : U srednjoj školi ?
Osoba 2 : Da, ona koristila , pa posle Branka, pa sad ja, porodično
Osoba 1 : Porodična tradicija
Osoba 1 : A jest razdrpana sva
Osoba 2 : Pa vidiš kakva je . Ima 50 godina . Dobro nije baš pedeset al' , al' trideset ima sigurno
Osoba 2 : Al' je korisna sjećas se ono?
Osoba 1 : Sjećam se ja ću kupit *taj rječnik* pomozi mi
Osoba 2 : *Stranih riječi i izraza.*

Analiza sljedećeg primjera bazira se na već navedenim karakteristikama govornog korpusa, a posebnu pažnju pri analizi usmjeravamo na socijalni kontekst u kome djeluju učesnici konverzacije. Želimo da pokažemo da tok referencijalnog kontinuiteta u ovoj vrsti stila zavisi i od starosne dobi sagovornika, njihove profesionalne orijentacije, zajedničkih interesovanja i sklonosti, a prvenstveno od toga koliko se međusobno poznaju. Iz primjera je vidno da se učesnici konverzacije, Bojana i Nemanja dobro poznaju, da imaju ista interesovanja i sklonosti, a kao logičan slijed navedenoga je i tok referencijalnog kontinuiteta u kojem se uvođenje novih referenata u diskurs vrši pokaznim zamjenicama, dok dalji tok teče upotrebom imenske sintagme. Dakle, poznavanje sagovornika je dovelo do obrnutog toka referencijalne kontinuiteta

prema sljedećem obrascu: pokazne zamjenice → imenska sintagma, a ne uobičajenog imenska sintagma → pokazna zamjenica:

Bojana: Evo, stvi ➔ ovu.

Nemanja: Još je i slika dobra.

Dimitrije: Da.

Bojana: ➔ Ovu.

Dimitrije: Šta je ➔ to?

Bojana: Pol Voker.

4.6 O REFERENCIJALNIM SREDSTVIMA U NEPRIPREMLJENIM GOVORIMA

U ovom dijelu naše analize bavili smo se problemom uspostavljanja i održavanja referencijalnog kontinuiteta u nepripremljenim tekstovima engleskog i srpskog govornog diskursa, odnosno konverzacijama. Kao i u prethodnim poglavljima pratili smo pojedinačne referente diskursa, bilo da su živi ili neživi, te utvrdili referencijalne izraze kojima je dolazilo do ostvarivanja referencijalnog kontinuiteta.

4.6.1 ENGLESKI JEZIK

1) Živi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Prilikom upućivanja na žive referente u govornom diskursu na engleskom jeziku korišteni su sljedeći referencijalni izrazi: lično ime, titula, lične zamjenice, prisvojne zamjenice, demonstrativi i ostale imenske fraze. Iako bismo s obzirom na prirodu analiziranog korpusa pretpostavili da razgovorni diskurs obiluje ostalim imenskim sintagmama kojima se referencijalno upućuje na neki entitet diskursa, analiza je pokazala da je njihova upotreba rijetka. U tabeli 3.70 ilustrujemo referencijalne izraze koji su korišteni u ovom analiziranom korpusu.

Tabela 3.70 Referencijalni izrazi u nepripremljenim govorima (živi referenti)

lično ime	I just knew I didn't like the other guy who was -- <i>Dave Cargo</i> .
titula	<i>The doctor</i> s]aid
lična zamjenica	... [Yeah] <i>he</i> was .. governor for ...
prisvojna zamjenica	It was] for <i>his</i> ... <i>pre-inaugural ball</i> , or something like that, ...
demonstrativ	... <i>This one</i> .. is mine.
imenska fraza	... There's <i>a</i>] <i>new mayor</i> here right?

Ono što smo zapazili analizirajući korpus, a odnosi se na ostvarivanje toka referencijacije je pojava da se živi referent uvodi u diskurs imenskom sintagmom, a da se na njega u kontinuciji referencijacije upućuje pronominalno.

U najvećem broju primjera pronominalna anafora se ostvarivala upotrebom ličnih i prisvojnih zamjenica i to u odnosu 1: 8 u korist prisvojnih zamjenica. Na osnovu analize primjera možemo konstatovati da engleski razgovorni stil, za razliku od srpskog, za uspostavljanje toka referencijalnog kontinuiteta ne koristi odsustvo lične zamjenice u nominativu.

2) Neživi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Prilikom upućivanja na nežive referente u govornom diskursu na engleskom jeziku korišteni su sljedeći referencijalni izrazi: lično ime, imenske sintagme, lične zamjenice i demonstrativi.

Tabela 3.71 Referencijalni izrazi u nepripremljenim govorima (neživi referenti)

lično ime	Philadelphia (cheese steak)
imenska sintagma	a little cup
lična zamjenica	it's a Christmas cup
demonstrativ	this one

Analizirajući tok referencijalne kontinucije u ovoj vrsti govornog diskursa posebnu pažnju obratili smo na praćenje toka referencijalnog kontinuiteta kod upućivanja na nežive referente – predmete, stvari i pojave.

Kada su u pitanju neživi referenti uočili smo da su oni u diskurs uvođeni zajedničkom imenicom koja ih označava, a na njih se upućivalo repeticijom te iste imenske sintagme:

28.309	28.907	LISA:	[Cause he could have],
29.225	29.913		brain damage[2=2].
29.809	31.402	MARIE:	[2The2] doctor said that .. th- um,
31.402	33.404		.. (TSK) his pediatrician cause I asked him about it,
33.404	37.147		(H) and he said that they don't hospitalize until they go up to like a hundred and seven.
37.147	38.230		.. And that's where it's fatal.
38.230	39.221		(H) And I was like,
39.221	39.514		well,
39.514	40.129		.. you [know],
39.830	41.074	LISA:	[What a]bout brain damage.
41.074	42.725		... That doesn't matter or,
42.725	43.934	MARIE:	... M=m=m[=].
43.586	45.316	LISA:	[Excuse] me brain damage is important <VOX to me VOX>.

Repeticija imenske sintagme bila je na snazi i prilikom upućivanja na toponime:

53.729	55.133	KEN:	(H) it's] not like going to Cuba.
			[...]
57.146	58.584		[3I knew someone who went to Cuba3],
57.969	58.451	KEN:	(H)3]
58.584	59.263	JOANNE:	and had to go,
59.263	59.466	KEN:	[yeah].
59.263	60.748	JOANNE:	[make] connections [2through Mexico2].
60.063	62.801	KEN:	[2(H) That's because2] it's il[3legal for3] Americans to travel [4to Cuba4].
			[...]
78.718	80.191	LENORE:	[How long has it been illegal for Americans to] --
78.718	80.191	KEN:	(H)=(Hx)]
80.313	81.090	LENORE:	[2go to Cuba2].
123.451	124.385		.. supposedly,
124.385	126.693		n=ot able to use your passport to go to.
126.693	127.192		.. but,
127.192	128.729		(TSK) (H) .. you really.
128.729	130.086		I mean you ca=n,
130.086	131.235	JOANNE:..	(H) [They know.

130.452	131.235	KEN:	[you know,
131.235	132.088	JOANNE:	(H) the thing is,
132.088	132.824		what I'm wondering --
131.275	131.755	KEN:	you can,
131.755	133.705		like people go to Cuba all the time],

Međutim, kod upućivanja na nežive referente u nepripremljenom govoru referencijalna kontinuitet je ostvarivana i pronominalno i to nakon što je neživi referent uveden zajedničkom imenicom koja ga označava:

453.107	455.006	...	He has a little cup too.
455.006	455.714	<P	It's really cute P>.
455.714	458.448	KEVIN:	... Did it have two handles or,
458.448	459.292	LISA:	... Y[eah].
459.135	460.523	MARIE:	[I]t just has one.

3) Živi i neživi referenti – referencijacija demonstrativima

Kao što je već rečeno, demonstrative smo analizirali nezavisno od ostalih referencijalnih sredstava. Kao i u pripremljenim govorima, analiza korpusa nepripremljenih govora na engleskom jeziku je pokazala da je demonstrativima upućivano i na žive i na nežive referente diskursa i oblicima i jednine i oblicima množine.

Demonstrativi su se javljali samostalno, u zamjeničkoj funkciji i nesamostalno, u sastavu imenske fraze kao pokazni determinator. Kada uporedimo podatke do kojih smo došli analizom možemo konstatovati da se u samostalnoj funkciji najčešće upotrebljavao demonstrativ *that* u obliku jednine.

Kada se javljao samostalno oblik jednine demonstrativa *that* je upućivao na niz prethodno pomenutih situacija, što je vidno iz primjera koji slijedi:

890.753	891.971	That one guy was in a um,
891.971	893.167	.. like a cop car?
893.167	894.050	... Remember that?
894.050	895.759	(H) [He was] pulling people over?

894.296 894.610 KEVIN: [Hmm]?
 895.759 897.640 LISA: ... [2They were2] --
 897.431 898.836 MARIE: [2Oh2] giving them false tickets.
 898.836 899.726 KEVIN: ... [3Where was that3]?
 899.079 899.877 LISA: [3No=3]=,
 899.877 900.542 I never heard that.

Po frekvenciji upotrebe determinator *this*, koji se javljao u sklopu imenske fraze, po učestalosti upotrebe slijedi demonstrativ *that* i podjednako upućuje i na žive i na nežive referente diskursa: *this child*, *this finger* i slično.

4.6.2 SRPSKI JEZIK

1) Živi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

U odjeljku koji slijedi analiziraćemo tok referencijalnog kontinuiteta ostvarenog u nepripremljenim govorima u analiziranom korpusu srpskog jezika. Bavićemo se pitanjem koja referencijalna sredstva utiču na tok referencijalnog kontinuiteta i da li je taj kontinuitet češće ostvarivan repeticijom imenske sintagme ili pronominalno.

Prilikom realizacije toka referencijalne kontinuiteta, a pri upućivanju na žive referente korišteni su sljedeći referencijalni izrazi: lična imena i prezimena, titule, lične zamjenice, odsustvo lične zamjenice u nominativu, te duže i kraće imenske fraze.

Tabela 3.72 Referencijalni izrazi u nepripremljenim govorima (živi referenti)

lično ime i prezime	<i>Ceca Ražnjatović</i>
titula	<i>Patrijarh</i>
lična zamjenica	... je l' <u>pomislite</u> nekad kol'ko ljudi <i>nju</i> gotivi da bi <i>ona</i> mogla da bude uvrštena među svetice
odsustvo lične zamjenice	... Pa gotivan <u>zato sto cijeli</u> život <i>jede</i> samo kuvani krompir
imenska fraza	sveti čovek

U najvećem broju primjera referencijalni kontinuitet je kod upućivanja na žive referente u nepripremljenim govorima srpskog govornog korpusa ostvarivan pronominalnim referencijalnim sredstvima. Pronominalna anafora je u najvećem broju slučajeva uspostavljena odsustvom zamjenice u nominativu, a po broju primjera u kojima su se upotrebljavale slijede je lične zamjenice.

Osim toga, referencijalni kontinuitet je u manjem broju slučajeva, u odnosu (1:2), uspostavljan i repeticijom imenske sintagme.

2) Neživi referenti, repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora

Prilikom realizacije toka referencijalne kontinuuacije, a pri upućivanju na nežive referente, korišteni su sljedeći referencijalni izrazi: imenska sintagma, izmijenjena sintagma, lična zamjenica i demonstrativi.

Tabela 3.73 Referencijalni izrazi u nepripremljenim govorima (neživi referenti)

imenska sintagma	<i>Rječnik</i>
izmijenjena imenska sintagma	<i>knjiga obična</i>
lična zamjenica	<i>Moram je ponjet' (knjigu)</i>
demonstrativ	<i>taj rječnik</i>

Prilikom upućivanja na nežive referente u nepripremljenim govorima u gotovo podjednakom broju primjera za uspostavljanje toka referencijalne kontinuuacije upotrebljavana je i repeticija imenske sintagme i pronominalna anafora.

3) Živi i neživi referenti – referencijacija demonstrativima

Osim upotrebom repeticije imenske sintagme i pronominalne anafore na žive i nežive referente se upućivalo i demonstrativima. Iako smo prilikom analize u malom broju primjera uočili i upućivanje demonstrativima i na žive referente,

ono što je specifično je da je frekvencija upotrebe demonstrativa bila veća pri upućivanju na nežive referente. Iskazan brojčano taj odnos se može predstaviti proporcijom 1:4.

U ovoj vrsti razgovornog diskursa najčešća je bila samostalna upotreba demonstrativa, a najveći broj primjera je imao oblik *to*:

Osoba 1: Sjećam se ja ću kupit *taj rječnik* pomozi mi

Osoba 2: *Stranih riječi i izraza*

Osoba 1: *Aaa*

Osoba 2: *[ipka i Klajn*

Osoba 1: Samo kad budem imala para , ne znam

Osoba 2: Vrijedi *to* kupit' stvarno , kol'ko bi trebalo pogotovo mi koji se bavimo time

Upućujući na žive referente demonstrativi su se javljali u funkciji onoga što Piper (2005: 939) zove citatska referencijacija. Koristeći izraze *taj* i *taj*, *tog* i *tog* govorno lice smatra nevažnim ono što navodi i na taj način prema navedenom ispoljava svoj emocionalni stav:

Osoba 1: To je laž , što je najgore to je sad pitanje prestiža mislim drugo je prije zadužbina *t-t-t tog i tog* , al' znaš [...]

4.7 ZAKLJUČNA RAZMATRANJA O POGLAVLJU 4

1) Pripremljeni govori

Na osnovu brojnih primjera na koje smo nailazili u okviru analize korpusa, a kod upućivanja na žive referente, možemo zaključiti da se u ovoj vrsti diskursa i u engleskom i u srpskom jeziku na jedan te isti referent može uputiti različitim imenskim sintagmama.

Kada se radi o uvođenju novog referenta u diskurs, on je u oba jezika uvođen imenskom sintagmom. Imenska sintagma kojom je uvođen referent je u sastavu najčešće imala lično ime, ili neki opšti naziv kojim se nedvosmisleno

upućivalo na željeni referent, a tok referencijalne kontinuitete se kod upućivanja na žive referente najčešće odvijao repetitivom imenske sintagme.

I kod upućivanja na nežive referente realizacija referencijalnog toka je počivala na ponovljenoj upotrebi imenske sintagme.

Referencijacija se pri upućivanju na žive i nežive referente u oba jezika takođe ostvarivala upotrebom demonstrativa, ali u većem broju primjera za upućivanje na nežive referente. Demonstrativi su na tok referencijacije uticali i samostalno i u sklopu imenske fraze i najčešće su uspostavljali vremensku, anaforsku i kataforsku referencijaciju.

2) Nepripremljeni govori

Uspostavljanje referencijalnog kontinuiteta se, i u engleskom i u srpskom jeziku, odvijalo prema sljedećem obrascu:

novi referent se u diskurs uvodio repetitivom imenske sintagme,
dalji tok referencijacije je tekao pronominalno.

Pronominalna anafora se u engleskom jeziku uglavnom ostvarivala upotrebom ličnih zamjenica, a u srpskom jeziku upotrebom odsustva lične zamjenice u nominativu.

Analizirajući tok referencijalnog kontinuiteta pri upućivanju na nežive referente došli smo do zaključka da se u oba jezika, engleskom i srpskom, taj tok ostvarivao i imenskom sintagmom i upotrebom pronominalnih referencijalnih izraza.

Osim repetitivom imenske sintagme i pronominalnom anaforom, na žive i nežive referente se upućivalo i upotrebom demonstrativa.

Demonstrativi su se javljali samostalno, u zamjeničkoj funkciji i nesamostalno u sastavu imenske fraze kao pokazni determinatori. Upoređujući rezultate do kojih smo došli analizom engleskog i srpskog jezika uočili smo da su se demonstrativi u oba jezika češće upotrebljavali kao samostalno sredstvo referencijacije i to u oblicima za označavanje jednine.

5. ZAKLJUČAK

U prvom poglavlju pod naslovom *Uvodna razmatranja* dat je kratak pregled predmeta istraživanja, ciljeva, hipoteza i metoda koje smo koristili u ovom istraživanju. S obzirom na kompleksnost istraživane materije, referencijalnu funkciju jezika smo rasvjetljavali vodeći se različitim aspektima i različitim pristupima autora koji su se bavili ovom problematikom. Bez sagledavanja referencijalne funkcije jezika sa aspekta semantike, pragmatike, psiholingvistike, sociolingvistike, kao i analize diskursa, slika upotrebe referencijalnih sredstava bi bila nepotpuna i neobjektivna.

Takođe smo, u namjeri da damo sveobuhvatnu sliku predmeta ovog istraživanja našu pažnju posebno usmjerili na odnos semantike i pragmatike kao kompatibilnih disciplina u proučavanju referencijacije.

Pročavajući referencijalni kontinuitet naša pažnja je bila usmjerena na analizu diskursa imajući u vidu da različita diskurzivna okruženja utiču na izbor jezičkih sredstava i u pisanom i u usmenom govoru. Ovu tvrdnju potkrijepili smo primjerima pronađenim u našem korpusu, kako na engleskom, tako i na srpskom jeziku.

Pri analizi diskursa obratili smo pažnju ne samo na kohezivne elemente teksta koji omogućavaju tok referencijalnog kontinuiteta, već i na ograničenja koja pisani i govorni diskurs nameću pri uspostavljanju i održavanju toka referencijalnog kontinuiteta, a potvrdu navedenog ilustrovali smo primjerima engleskog i srpskog teksta i govornog diskursa.

Drugo poglavlje, *Teorijski pristupi fenomenu referencijacije*, posvećeno je razmatranjima relevantnih pojmovnih razgraničenja u lingvističkoj literaturi. Posebnu pažnju usmjerili smo na jezičke jedinice kojima se može označiti neki objekat u pisanom i govornom diskursu i dali pregled dosadašnjih razmatranja na temu referencijacije, izbora referencijalnih sredstava i pitanje faktora koji

utiču na dužinu kontinuirane referencijacije, odnosno broj referala kojima se može racionalno uputiti na prvopomenuti pojam.

U trećem poglavlju pod nazivom *Referencijalni kontinuitet u pisanom diskursu* analizirali smo uspostavljanje referencijalnog toka i to u četiri vrste pisane narativne forme: pripovijetkama, pričama za djecu, bajkama i biografijama pisanim na engleskom i srpskom jeziku. Poznato je da je poređenje dva jezika samo po sebi težak zadatak, a ako se tome doda poređenje različitih vrsta pisanih formi, onda se taj zadatak dodatno usložnjava. Jedna od specifičnosti na koju smo naišli prilikom poređenja engleskog i srpskog jezika, kad je u pitanju upućivanje pronominalnim referencijalnim sredstvima je da se u srpskom jeziku daleko više koristilo odsustvo lične zamjenice u nominativu, dok je u engleskom jeziku ta upotreba bila sporadična.

Treće poglavlje donosi analizu navedenog korpusa i dijeli je u dva dijela. Prvi dio analize je kvalitativna analiza koja nam je pomogla u izvođenju zakonitosti prema kojima dolazi do ostvarivanja i održavanja referencijalne kontinuirane u pisanom diskursu. S ciljem utvrđivanja i lakšeg uočavanja zakonitosti mi smo unutar svake narativne forme određivali manje cjeline kao smislene jedinice povezane vremenskom perspektivom zbivanja. Govornu situaciju doveli smo u vezu sa pragmatičkom i semantičkom strukturom rečenice i označili je kao aktuelizaciju. Potom smo u strukturi manjih misaonih cjelina izdvojili temu i sredstva koja sa temom mogu biti tješnje ili labavije vezana. Taj odnos smo nazvali planovima aktuelizacije, a njih smo označili terminima prvi i drugi plan aktuelizacije.

Pokazali smo da do pronominalizacije može doći i u prvom i u drugom planu aktuelizacije i to samo kod onih referenata koji su već pomenuti u propoziciji.

Takođe smo pokazali da u pomenutim formama tok referencijacije zavisi od toga da li se upućuje na žive i nežive entitete diskursa, kao i od toga da li je

riječ o kontinuiranom upućivanju na jednog, dva i više referenata istog ili dva i više referenata suprotnog pola.

Uočili smo da prisustvo jednog referenta u diskursu omogućava pronominalno upućivanje na taj isti entitet sve dok u diskurs ne uđe drugi referent istog pola, kada dolazi do prekida pronominalne referencijacije.

Prisustvo dva referenta istog pola omogućava pronominalnu referencijaciju uz uslov da se održi kontinuitet subjekta.

Takođe smo vidjeli da je završetak jedne smisaone cjeline i početak druge mjesto gdje treba da dođe do prekida pronominalne anafore, bez obzira na broj referenata na koje se u tom diskursu upućuje.

Osim toga, vidjeli smo da se repeticija imenske sintagme kao sredstvo održavanja referencijalnog kontinuiteta vezuje za pojedine tipove narativne forme i pojedine situacije, pa je tako karakterističnija u pisanim formama kao što je bajka, ali i u situacijama u kojima je dolazilo do poređenja referenata, bilo po jednakosti ili nejednakosti.

Drugi dio analize donosi kvantitativnu analizu problema referencijalnog kontinuiteta čija je svrha bila da prati pojedinačne referente diskursa i utvrdi referencijalne izraze kojima dolazi do ostvarivanja referencijalnog kontinuiteta. U ovom dijelu smo prikazali da se broj referencijalnih izraza kojima se može uputiti na žive i nežive referente razlikuje u smislu da se na žive referente može uputiti većim brojem referencijalnih izraza.

Unutar kvantitativne analize problema referencijalnog kontinuiteta bavili smo se i uočavanjem toka referencijalnog kontinuiteta u tradicionalnom smislu pokušavajući da utvrdimo da li prelaz u pasus uvijek označava prekid pronominalne kontinuitete s obzirom da početak pasusa može, a i ne mora biti mjesto gdje počinje nova tema.

Sumirajući navedeno zaključili smo da ne postoji jedinstven obrazac upotrebe referencijalnih sredstava u održavanju referencijalnog kontinuiteta koji se odnosi na sve narativne forme pisane na engleskom i srpskom jeziku.

Jedino važeće pravilo za oba jezika i sve pisane narativne forme je pravilo da se referencijacija gotovo uvijek uspostavlja imenskom sintagmom.

Uočili smo da u kontekstu, za koji smo zaključili da je jedan od relevantnih faktora za upotrebu određenog referencijalnog sredstva postoji logična i nelogična upotreba referencijalnih sredstava pri upućivanju na određene referente. Primjer logičke upotrebe vezuje se za kontekst u kojem postoji više referenata različitog pola, pri čemu se referenti istog pola smatraju kao jedan i na njih se upućuje pluralom.

Iako rijetko, susreće se i nelogična upotreba pronominalnih referencijalnih sredstava, a primjere za istu pronašli smo u pričama za djecu. Uprkos logičkog očekivanja da se na početku narativne cjeline koristi repeticija imenske sintagme, a zbog udaljenosti koja dijeli posljednje pominjanje referenta, nailazimo na primjer nelogične upotrebe kada se umjesto repeticije imenske sintagme, koristi pronominalna anafora. S obzirom na manji broj ovakvih primjera, ovakvu nelogičnu upotrebu ne možemo smatrati pravilom, ali je navodimo kao specifičnost.

Karakteristike referencijalnog kontinuiteta su dio zavisnog odnosa koji postoji između vrste narativne forme u kojoj dolazi do njegove realizacije i prirode referenta na koji se upućuje. Uočili smo da u procesu održavanja referencijalnog kontinuiteta narativna pripovijetka, biografija kao i bajka koja u svom nazivu ima lično ime preferiraju kontinuirano pronominalno upućivanje na žive referente, dok priče za djecu i bajke uopštenog naziva za upućivanje podjednako koriste i ponovljenu imensku sintagmu i pronominalnu anaforu.

Zbog zavisnog odnosa u kojem se nalazi vrsta narativne forme i priroda referenata nismo mogli izvesti opšti zaključak upotrebe referencijalnih

sredstava pri prelasku u novi pasus kada su u pitanju živi referenti, ali na osnovu analiziranog možemo tvrditi da prelaz u pasus u najvećem broju primjera nije znak da treba doći do prekida pronominalne anafore i ponovnog uvođenja imenske sintagme kako su to tvrdili Marslen-Wilson (1982), Tomlin (1987) i dr.

Međutim, s obzirom da smo se u jednom dijelu naše analize bavili pitanjem upućivanja na tuđe riječi, koje su bile dio referencijalnog lanca, možemo tvrditi da je u engleskom jeziku u tom dijelu daleko češća bila upotreba imenske sintagme u svim pisanim formama u kojima se pojavljivao ovaj vid prenošenja informacije.

I kod upućivanja na nežive referente vrsta narativne forme i priroda referenata uticali su na izbor referencijalnih sredstava za kontinuirano upućivanje na neki entitet diskursa.

Priroda referenta najočitije je uticala na realizaciju referencijalnog kontinuiteta kod toponima na koje se u 95% slučajeva upućivalo ponovljenom imenskom sintagmom.

Osim toga, upućivanje na nežive referente je bilo direktno vezano za upotrebu demonstrativa koji su u odnosu na ostala pronominalna referencijalna sredstava bili češće upotrebljavani. Takođe je evidentno da je njihova upotreba u pojedinim narativima poput bajki ograničena na manji broj primjera.

Kao referencijalno sredstvo demonstrativi su se javljali, u malom broju primjera, i uz žive referente. Uz žive referente javljali su se u funkciji subjekta klauze pri uvođenju novih referenata u diskurs, ali i u funkciji elementa koji doprinosi identifikaciji drugih elemenata.

Uočeno je da su se javljali i samostalno, u zamjениčkoj funkciji i nesamostalno, u sastavu imenske fraze kao pokazni determinatori.

Demonstrativima su uspostavljeni i različiti tipovi referencijacije: vremenska, situaciona, anaforska, kataforska, asocijativna i mjesna.

U četvrtom poglavlju pod nazivom *Referencijalni kontinuitet u govornom diskursu* analizirali smo govorni diskurs u pripremljenim i nepripremljenim govorima.

U poglavlju o pripremljenim govorima analizirali smo duže i kraće govore kojima se govornik u vidu monologa obraća manjoj ili većoj skupini slušalaca i tako ostvaruje komunikativnu funkciju. Pošto ova vrsta diskursa po strukturi sadrži elemente sa kojima smo se susretali i u pisanom diskursu, interesovale su nas sličnosti i razlike pri uspostavljanju i održavanju referencijalnog kontinuiteta u njima.

Kao i u pisanom diskursu i ovdje su novi referenti uvođeni imenskom sintagmom koja u svom sastavu ima lično ime. Iako smo već govorili o sličnosti između pripremljenih govora kao vrste govornog diskursa i pisanog diskursa, ono po čemu se razlikuju sastoji se u tome što je u ovoj vrsti karakterističnija upotreba koreferencijalnog niza, odnosno niza izmijenjenih imenskih sintagmi koje upućuju na isti, prethodno pomenuti entitet diskursa.

Imenska sintagma koja u svom sastavu ima lično ime i prezime, ili ona koja je proširena, odnosno izmijenjena nekom drugom odrednicom kao što je zvanje, zanimanje ili titula kojom se upućuje na isti referent korištena je da označi promjenu situacije, ili početak nove misaone cjeline.

Premda su pripremljeni govori iz našeg korpusa oficijelni i upućuju na najeminentnije predstavnike javnog života, upućivanje na iste vršilo se ponovljenom upotrebom imenske sintagme osim u slučajevima kada se pronominalnom anaforam željela istaći neoficijelna strana ličnosti na koju se upućuje, njen privatni život ili pak subjektivni stav govornog lica prema referentu.

Iako je upotreba imenske sintagme dominantan način ostvarivanja referencijalnog kontinuiteta, postoje i slučajevi kada se unutar rečenice u kojoj je antecedent nekog referenta lična zamjenica ne može upotrijebiti imenska sintagma koja upućuje na taj isti živi referent diskursa jer bi takvo upućivanje doprinijelo semantičkoj konfuziji u uspostavljanju referencijacije.

Kod upućivanja na nežive referente, kojih je brojčano bilo manje u ovoj vrsti govorne forme, na snazi je pravilo da se kontinuirano upućivanje odvija repeticijom imenske sintagme. Zbog uopštenosti imenica kojima se upućuje na nežive referente, ovim izborom referencijalnog sredstva izbjegava se dvosmislenost tumačenja.

Pronominalno upućivanje na nežive referente javlja se samo u sporadičnim slučajevima i to intrarečenički.

U poglavlju o nepripremljenim govorima analizirali smo tekstove razgovornog jezika realizovanog između dva ili više sagovornika u konverzaciji koja se odvijala licem u lice.

Nepripremljeni govori su specifični po tome što predstavljaju spontan govor u vidu dijaloga sa većim brojem učesnika, čestim prelaskom sa jedne na drugu temu, ispuštanjem glasova i dijelova riječi pri izgovoru, obiljem žargona i gramatički nepravilnih oblika, kao i upotrebom uzrečica, pauza u govoru, i neleksičkih glasovnih elemenata, a sve u funkciji uspostavljanja i produživanja dijaloga. Ono što ih odvaja od pripremljenih govora, osim forme, jeste ono što bismo nazvali kontinuiranim uvođenjem referenata. Pod kontinuiranim uvođenjem referenata podrazumijevamo uvođenje referenta repeticijom imenske sintagme koje se ne mora nužno ostvariti imenskom sintagmom koja u sebi sadrži lično ime, a koja se ponavlja sve do momenta u kojem svi učesnici komunikacije ne shvate na koga se pomenuti referal odnosi. Drugim riječima, nepripremljeni govori su jedinstveni po načinu uvođenja referenata u diskurs. Taj način zahtijeva produženo vrijeme uvođenja referenata i repeticiju

referencijalnog sredstva koje je najčešće imenska sintagma, a za cilj ima da obezbijedi uspješno uspostavljanje daljeg toka referencijacije.

Kao što smo vidjeli u usmenom diskursu najteži dio komunikacije je identifikovanje referenta, bilo da je riječ o živim ili o neživim referentima. Međutim, kad je referent jednom identifikovan, dalje upućivanje odvija se uz pomoć pronominalne anafore koja se ne prekida lako čak ni u slučajevima kada u diskurs uđe neka druga osoba istog pola.

Osim toga, zbog specifičnosti diskursa uvođenje novih referenata može se ostvariti i neleksičkim sredstvima.

Napominjemo da tok referencijalnog kontinuiteta u ovoj vrsti stila zavisi od mnogo faktora kao što su starosna dob sagovornika, njihova profesionalna orijentacija, zajedničko interesovanje i sklonosti, a prvenstveno od toga koliko se međusobno poznaju. Ukoliko se učesnici konverzacije dobro poznaju i imaju ista interesovanja i sklonosti, utoliko će biti uspješniji u ostvarivanju referencijacije na neki svoj specifičan način, čak i kada u diskurs uvedu nove referente upotrebom pokazne zamjenice, a ne upotrebom imenske sintagme. Dakle, poznavanje sagovornika može da dovede do obrnutog toka referencijalne kontinuiteta u kojem demonstrativna referencijalna sredstva prethode imenskoj sintagmi i time mijenjaju ustaljenu hijerarhiju koja podrazumijeva upotrebu imenske sintagme na prvom mjestu, a pokazne zamjenice na drugom.

S obzirom da je razgovorni stil specifičan i da ga odlikuje dijalog dvaju ili više osoba koje u toku razgovora 'skaču sa teme na temu', i referencijalni kontinuitet ostvaren u ovoj vrsti diskursa pokazuje osobenosti koje ga čine jedinstvenim. Učesnici u komunikaciji često prave diskontinuitet razmijenjenih tema, a kontinuitet istih u određenim slučajevima uspostavljaju asocijativno, pominjanjem jednog ili više pojmova navedenih u prethodnim temama čime vezuju dvije razdvojne tematske cjeline koje Polovina (1987) naziva govorni pasusi.

Još jedna od specifičnosti razgovornog jezika je upotreba pokaznih zamjenica u funkciji poštapalica.

Rezultati do kojih smo došli analizom korpusa su potvrdili hipoteze od koji smo u ovom radu pošli. Naša prva pretpostavka, da postoji zatvoreni skup referencijalnih sredstava kojim se može ostvariti referencijalni kontinuitet, pokazala se osnovanom jer smo predočili da se u svakoj pojedinačnoj vrsti pisanog i govornog diskursa operiše istim referencijalnim sredstvima iako su neka kvantitativno zastupljenija u jednom, a druga u drugim vrstama. Ova činjenica govori u prilog našoj konstataciji da vrsta narativne forme ima uticaja na odabir referentnog sredstva, a samim tim i na tok referencijalnog kontinuiteta.

Međutim, postoje i slučajevi nereferencijalne upotrebe ličnih imena, zamjenica, određenih izraza i demonstrativa, te i ovu činjenicu treba imati u vidu prilikom analize.

Naša druga hipoteza da postoji granica u okviru koje referencijalni kontinuitet može da se ostvari određenim tipovima referencijalnih izraza se takođe pokazala osnovanom. Ta granica je u pisanoj formi prvenstveno bila vezana za promjenu situacije koja je zahtjevala i promjenu referencijalnog sredstva. U nekim narativnim formama, prelaz u novi pasus, iako nije označavao početak nove smislaone cjeline, bio je znak da treba da dođe i do promjene referencijalnog sredstva.

I naša treća hipoteza, da se referencijalni kontinuitet različito realizuje kada je u pitanju odnos živo/neživo je našla uporište u analiziranom korpusu. Iako se referencijalni tok može uspostaviti i održavati istim referencijalnim sredstvima, repeticija imenske sintagme je kod upućivanja na nežive referente korištena mnogo češće od ostalih referencijalnih sredstava. Osim toga, pomenuti neživi referenti su daleko češće vezivani za upotrebu demonstrativa nego što je to slučaj sa živim referentima.

Analizom primjera ustanovili smo da se varijante i tipovi referencijalnog kontinuiteta razlikuju u govornom i pisanom diskursu. Osim toga pokazali smo

da se i vrste razgovornog diskursa međusobno razlikuju i da pripremljeni govori po strukturi sadrže elemente sa kojima smo se susretali i u pisanom diskursu, dok nepripremljeni imaju drukčiju strukturu i shodno tome drugačiji tok referencijacije.

Naša posljednja pretpostavka samo je djelimično potvrđena. Naime, pri analizi korpusa pošli smo od pretpostavke da je uvođenje novih referenata u govorni diskurs varijabilno i da se novi referenti ne moraju nužno uvesti ličnim imenom, već nekom drugom imenskom sintagmom, čak i demonstrativima. Izvršena analiza potvrdila je da smo bili samo djelimično u pravu jer smo ovakve slučajeve zbog malog broja primjera registrovali samo kao pojavu, a ne kao pravilo.

6. LITERATURA

- Abbott, B. 2006. *Definiteness and Indefiniteness*, In R. L. Horn and G. Ward, *The Handbook of Pragmatics*, Blackwell Publishing.
- Abbott, B. 2010. *Reference*, Oxford: Oxford University Press.
- Ariel, M. 1985. Givenness Marking. Ph.D.thesis, Tel-Aviv University.
- Ariel, M. 1988. Referring and accessibility. *Journal of Linguistics* 24: 65–87.
- Ariel, M. 1990. *Accessing noun-phrase antecedents*, London: Routledge.
- Asher, N. 1993. *Reference to Abstract Objects in Discourse*, Dordrecht /Boston/ London: Kluwer Academic Publishers.
- Bach, K. 2008. *On Referring and Not Referring*. In: *Reference: Interdisciplinary Perspectives* (Gundel J. and N. Hedberg), Oxford: Oxford University Press, 13-61.
- Baker, M. 1992. *In Other Words: A Coursebook on Translation*, London: Routledge.
- Biber, D. et al. 1999. *Longman Grammar of Spoken and Written English*, Longman.
- Brown, G. and G. Yule, 1983. *Discourse Analysis*, Cambridge: CUP.
- Carlson, G. 2004. *Reference*. In L.R. Horn and G. Ward, eds., *The Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell. 74-97.
- Chastain, C. 1975. *Reference and context*. in K. Gunderson (ed.) *Language, Mind, and Knowledge*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Clark, H. H. and E. Schaefer, 1989. Contributing to Discourse, *Cognitive Science* 13, 259-294.
- Clark, H. H. and C. R. Marshall, 1981. *Definite reference and Mutual Knowledge*. In A.K. Joshi et al, *Elements of Discourse Understanding*, Cambridge: CUP.
- Clark, H. H. and D. Wilkes-Gibbs, 1986. Referring as a collaborative process, *Cognition*, 22, 1-39.
- Clark, H. H. and D. Wilkes-Gibbs, 1992. Referring as a collaborative process, *Arenas of language use*. pp. 107-143. Chicago: University of Chicago Press. Reprinted in H. Clark.

- Čović, B. 2007. *Retorika*, Banja Luka: Panevropski univerzitet, Fakultet pravnih nauka.
- De Fina, A. et al. 2007. *Discourse and Identity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Devitt, M. 2004. *The case for referential descriptions*. In Marga Reimer and Anne Bezuidenhout (eds), *Descriptions and Beyond*. Oxford: Clarendon Press, pp. 280-305.
- Donnellan, K. S. 1966. Reference and definite descriptions. *Philosophical Review* 77, 281-304.
- Ehrlich, K. 1980. Comprehension of pronouns. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 32, 247-255.
- Ellis, R. and G. Barkhuizen 2005. *Analysing learner language*. Oxford: Oxford University Press.
- Enkvist, N. E. 1978. Coherence, pseudo-coherence, and non-coherence, in J.O. Östman (ur.): *Cohesion and Semantics*, Åbo: Åbo Academy.
- Fox, B. A. 1986. Local patterns and general principles in cognitive processes: anaphora in written and conversational English, *Text* 6, 1: 25-51.
- Fox, B. A. 1987. *Discourse structure and anaphora*, Cambridge: CUP.
- Frege, G. 1960. 'On sense and reference.' In Geach P & Black M (eds.) *Philosophical writings: translations*. London: Blackwell, 56-78.
- Givon, T. 1983 b. *Topic continuity in discourse: a quantitative crosslinguistic study*. Typological studies in language series (vol. 3). Amsterdam: John Benjamins.
- Gordon, P.C. and R. Hendrik 1998. The Representation and Processing of Coreference in Discourse, *Cognitive Science* 22, 389-424.
- Grice, H. P. 1957. Meaning, *Philosophical Review*, 377-88.
- Grice, H. P. 1975. *Logic and conversation*. In *Syntax and semantics vol. 3: Speech acts* (P.Cole and J. L. Morgan), New York: Academic Press, 41-58.
- Grice, H. P. 1978. Further Notes on Logic and Conversation', in *Syntax and Semantics: Pragmatics*, v 9, P. Cole (ed.), New York: Academic Press, 183-97.

- Grober, E. H. et al. 1978. A Parallel function strategy in pronoun assignment, *Cognition*, 6, 117-133.
- Grosz, B. J. et al. 1986. Attention, intentions, and the structure of discourse. *Computational Linguistics*, 12 (3), 175-204.
- Grosz, B. J. 1995. Centering: A framework for modelling the local coherence of discourse. *Computational Linguistics*, 21 (2), 203-225.
- Gundel, J. K. 1993. Cognitive status and the form of referring expressions in discourse. *Language*, 69, 274-307.
- Gundel, J. K. and N. Hedberg, 2008. *Reference: Interdisciplinary Perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
- Halliday, M. A. K. and R. Hasan, 1976. *Cohesion in English*, London: Longman Group.
- Hegarti, M. J. et al. 2001. Information Structure and the Accessibility of Clausally Introduced Referents, *Theoretical Linguistics* 27(2/3) 163-186.
- Hobbs, J. R. 1978. Resolving Pronoun Reference, *Lingua* 44, 311-338.
- Hoey, M. 1988. The clustering of lexical cohesion in non-narrative text, *Trondheim Papers in Applied Linguistics* 4, 154-80.
- Hoey, M. 1991. *Patterns of Lexis in Text*, Oxford: Oxford University Press.
- Ignjatović, B. M, 1966. *Sudska retorika*. Beograd 1966. Reprint Štampa: Štamparsko preduzeće Grafičar Doboj.
- Kamp, H. 1981. A theory of truth and semantic representation. In J. Groenendijk, T. M. V. Janssen, and M. Stokhof (eds.), *Formal Methods in the Study of Language*, 277-321. Amsterdam: Mathematische Centrum.
- Kaplan, D. 1977. *Demonstratives: An essay on the semantics, logic, metaphysics, and epistemology of demonstratives and other indexicals*. Paper read (in part) at the March 1977 meeting of the Pacific Division of the American Philosophical Association. Published in full in Joseph Almog, John Perry, and Howard Wettstein (eds) (1989), *Themes From Kaplan*. Oxford: Oxford University Press, 481-563.
- Kehler, A. 2008: *Rethinking the SMASH Approach to Pronoun Interpretation* In: *Reference: Interdisciplinary Perspectives* (Gundel J. and N. Hedberg), Oxford: Oxford University Press, 95-123.

- Kehler, A. et al 2008: Coherence and coreference revisited, *Journal of Semantics* 25,1-44.
- Kibrik, A. A. 1991. Maintenance of Reference in Sentence & Discourse. Winfred P. Lehmann and Helen J. Hewitt (eds.) *Language Typology*. Amsterdam: John Benjamins, 57- 84.
- Kibrik, A. A. 1996. Anaphora in Russian Narrative Prose: A Cognitive Account." Barbara Fox (ed.) *Studies in Anaphora*. Amsterdam: John Benjamins. 255-304.
- Kibrik, A. A. 1999. Reference and Working Memory: Cognitive Inferences from Discourse Observation.
- http://ilingran.ru/kibrik/Reference_working_memory@Discourse_studies_1999_prefinal.pdf
- K. van Hoek, A. A. Kibrik and L. Noordman (eds.) *Discourse Studies in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins. 29-52.
- Kibrik, A. A. 2000. A Cognitive Calculative Approach Towards Discourse Anaphora.
- http://ilingran.ru/kibrik/Anaphora_calculative@DAARC_2000.pdf
- Kibrik, A. A. and A. Gruning 2005. Modelling Referential Choice in Discourse, In Branco et al, *Anaphora Processing: Linguistic, Cognitive and Computational Modelling* Amsterdam Philadelphia: John Benjamins Publishing Company 163-198.
- Klajn, I. i M. Šipka, 2008. Veliki rečnik stranih reči i izraza. Novi Sad: Prometej.
- Kripke, S. 1972. *Naming and necessity*. In Donald Davidson and Gilbert Harman (eds), *Semantics of Natural Language*. Dordrecht: Reidel, 253-355.
- Kronfeld, A. 1990. *Reference and computation*, Cambridge: CUP.
- Lyons, C. 2003. *Definiteness*, Cambridge: CUP.
- Lyons, J. 1975. *Deixis as the source of reference*. In E. Keenan (ed.), 61-83.
- Lyons, J. 1968. *Introduction to theoretical linguistics*. Cambridge, England: Cambridge University.
- Lyons, J. 1977. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press

- Mann, W.C. et al. 1992. 'Rhetorical structure theory and text analysis', in W.C.Mann and S.A.Thompson (eds), *Discourse Descriptions: Diverse Analyses of a Fund-Raising Text*, Amsterdam: Benjamins, 39-78.
- Marslen-Wilson, W.D. et al. 1982. Producing interpretable discourse: The Establishment and Maintenance of Reference." *Speech, Place, and Action. Studies in Deixis and Related Topics*, ed. R.J. Jarvella and W. Klein, Chichester: Wiley, 339-378.
- McCoy, K. E & M. Strube (1999a). 'Generating anaphoric expressions: Pronoun or definite description? In ACL '99 Workshop on the Relationship between Discourse~Dialogue Structure and Reference, University of Maryland, Maryland~ 21 June, 1999.
- McDonald, D.D. 1980. Natural Language Production as a Process of Decision Making under Constraint, MIT.
- Mill, J. 1872. *A System of Logic*, definitive 8th edition, London.
- Mitkov, R. 1999. *Anaphora resolution: the state of the art*, Working paper, (Based on the COLING'98/ACL'98 tutorial on anaphora resolution), University of Wolverhampton, Wolverhampton.
- Nahkimovsky, A. 1988. Aspect, aspectual class, and the temporal structure of narrative, *Computational Linguistics* 14(2): 29-43.
- Nunberg, G. D. 1978. *The Pragmatics of reference*, Bloomington, Indiana University Linguistics Club.
- Polovina, V. 1987. *Leksičko-semantička kohezija u razgovornom jeziku*, Beograd: Filološki fakultet.
- Russell, B. 1905. On denoting. *Mind* 14: 479-93.
- Russell, B. 1919. Descriptions. In *Introduction to Mathematical Philosophy*, London: Allen and Unwin, 167-80.
- Rose, C. P. 1995. Discourse processing of dialogues with multiple threads. In *Proceedings of the 33rd Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, Cambridge, Mass 26-30 June, 31-38.
- Sacks, H. and E. Schegloff, 1979. Two preferences in the organization of reference to persons in conversation and their interaction. In G. Psathas (ed.), *Everyday Language: Studies in Ethnomethodology*, New York: Irvington Publishers, 15-21.

- Salkie, R. 1995. *Text and Discourse Analysis*, London and New York: Routledge.
- Sainsbury, R.M. 2007. *Reference without referents*. Oxford: Oxford University Press.
- Schiffrin, D. 2006. *In Other Words*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stevenson, R. J. et al. 1994. Thematic roles, focus, and the representation of events. *Language and Cognitive Processes* 9: 519-48.
- Strawson, P. F. 1959. On referring. *Mind* 59: 320-344.
- Taboada, M. 2008. *Reference, Centers, and Transitions in Spoken Spanish*. In: *Reference: Interdisciplinary Perspectives* (Gundel J. and N. Hedberg), Oxford: Oxford University Press 176-216.
- Tannen, D. 1982. Oral and literate strategies in spoken and written narratives. *Language* 58, 1-21.
- Tannen, D. 2005. *Conversational Style*, Oxford: Oxford University Press.
- Tanskanen, S. 2006. *Collaborating towards Coherence*,. Amsterdam Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Tartalja, I. 1998. *Teorija književnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Tomlin, R. 1987. Linguistic Reflections of Cognitive Events." R. Tomlin (ed.) *Coherence and Grounding in Discourse*. Amsterdam: John Benjamins. 455-479.
- Toole, J. 1996. The effect of genre on referential choice. In T. Fretheim and J. Gundel (eds) *Reference and referent accessibility*, Philadelphia: John Benjamins, pp. 263- 289.
- Van Deemter, K. and R. Kible 2000. On Coreferring: Coreference in MUC and related annotation schemes, *Computational Linguistics* 26(4).629-637.
- Velek, R. i O. Voren, 1974. *Teorija književnosti*. Beograd: Nolit.
- Ventola, E. 1987. *The Structure of Social Interaction*, London: Pinter.
- Vieira, R. et al. 2005. *Coreference and Anaphoric Relations of Demonstrative Noun Phrases in Multilingual Corpus*, in Branco, A. et al. (2005). *Anaphora*

Processing: Linguistic, Cognitive and Computational Modelling, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Vuković, N. 1989. *Uvod u književnost za djecu i omladinu*. Nikšić: NIO „Univerzitetaska Riječ.

Webber, B. 1991. Structure and Ostension in the Interpretation of Discourse Deixis, *Language and Cognitive Processes* 6, 107-135.

Izvori

Andersen, H. C. 1998. *The Ugly Duckling and Other Fairy Tales*: Denmark: Sangill Grafisk Produktion.

Deary, T. 2004. *The Villainous Victorians*,

<http://lib.freescienceengineering.org/view.php?id=672280>, pristupljeno 01.05.2013.

Dennis Shepard's Statement to the Court,

<http://www.wiredstrategies.com/mrshep.htm>, pristupljeno 11.11.2013.

Hawthorne, N. 1994. *The Scarlet Letter. Preface: biography of the author*. Penguin Books.

Injac, B. Oliver, 2004. *Velike advokatske odbrane*, Beograd: Službeni list SCG, str. 14-34, 196-202, 399-405,

Izjave senatora o slučaju Klinton-Levinski, 12.11.2013.

<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/special/clinton/stories/doddtext021399.htm>

<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/special/clinton/stories/grahamtext021399.htm>

<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/special/clinton/stories/gortontext021399.htm>

James, H. 1995. *The Europeans. Preface: biography of the author*. Penguin Books

Joyce, J. 1971. *Dubliners. Preface: biography of the author*. Penguin Books

Lahiri, J. 1999. *The Interpreter of Maladies*. Boston New York: Houghton Mifflin Harcourt, p. 9-80

Mikić, A. 1965. Prijatelji iz Smogve, Zbirka pripovijedaka, Sarajevo: Veselin Masleša, str. 5-20, 26-36, 53-67, 98-101.

http://www.matthewparish.com/legal_practice.html, pristupljeno 7.7.2013.

http://en.wikipedia.org/wiki/Matthew_Parish, pristupljeno 7.7.2013.

http://en.wikipedia.org/wiki/George_Lakoff, pristupljeno 8.7.2013.

<http://riznicasrpska.net/knjizevnost/index.php?topic>, pristupljeno 10.08.2013.

OCR GCSE in English Language spoken language transcripts for unit A652

- <http://...> str.4, 5, 10, 11, 21-23, pristupljeno 10.11.2013.

Pavić, M. 1976. *Konji Svetog Marka*. Beograd: Prosveta. str.7-27.

Pavić, M. 1998. *Stakleni puž: priče sa interneta*. Beograd: Dereta, str.129-155.

Pavić, M. 2003: *Carski rez i druge priče*. Beograd: Dereta, str. 5-13, 77-91.

Statement of Senator Obama Death of Rosa Parks - Senate Floor Statement Complete Text, <http://obamaspeeches.com/034-Death-of-Rosa-Parks-Obama-Speech.htm>.

Senator Barack Obama Floor Statement General Michael Hayden Nomination Complete Text, <http://obamaspeeches.com/073-General-Michael-Hayden-Nomination-Obama-Speech.htm>.

Skerlić, Jovan 1997. *Istorija nove srpske književnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str. 160-170, 276-281, 399-401.

Srpske narodne bajke, 1999. Beograd: Bookland, str.41-55, 67-77, 117-120, 165-168.

Srpske narodne bajke, 2006. Beograd: Bookland, str. 31-33.

Stevenson, R.L. 1994. *Dr Jekyll and Mr Hyde. Preface: biography of the author*. Penguin Books.

Sa sudjenja Oswaldu Leeju, <http://www.jfk-online.com/garrisonclosing.html>

Transkripti razgovora u dijaloškoj formi:

<http://www.linguistics.ucsb.edu/sites/secure.lsit.ucsb.edu.ling.cms/files/sitefiles/research/SBC/SBC031.trn>

<http://www.linguistics.ucsb.edu/sites/secure.lsit.ucsb.edu.ling.cms/files/sitefiles/research/SBC/SBC036.trn>

BIOGRAFIJA AUTORA

Jelena Šajinović je rođena 14.03.1980. godine u Doboju, Republika Srpska. Studij engleskog jezika i književnosti završila je na Filozofskom fakultetu u Banja Luci 2004. godine. U maju 2010. godine na istoj obrazovnoj instituciji odbranila je magistarsku tezu pod nazivom *Pristupi modalnosti u savremenim gramatikama engleskog i srpskog jezika*.

U januaru 2009. godine birana je u zvanje asistenta na Odsjeku za engleski jezik i književnost u Banja Luci, a naredne godine u zvanje višeg asistenta na predmetima Gramatika 2 i Morfologija engleskog jezika. Asistirala je i na predmetima Savremeni engleski jezik i Metodika nastave 2.

Autor je više naučnih radova objavljenih u domaćim i međunarodnim časopisima. Učestvovala je na naučnim konferencijama u zemlji i inostranstvu.

Udata, majka jednog djeteta.

Izjava o autorstvu

Potpisani-a Jelena Šajinović

Broj indeksa _____

Izjavljujem

da je doktorska disertacija

„Referencijalni kontinuitet u pisanom i govornom diskursu“

- rezultat sopstvenog istraživačkog rada,
- da predložena disertacija u celini ni u delovima nije bila predložena za dobijanje bilo koje diplome prema studijskim programima drugih visokoškolskih ustanova,
- da su rezultati korektno navedeni i
- da nisam kršio/la autorska prava i koristila intelektualnu svojinu drugih lica.

Potpis doktoranda

U Beogradu, januar 2014. godine

Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada

Ime i prezime autora **Jelena Šajinović**

Broj indeksa _____

Studijski program **Lingvistika**

Naslov rada **Referencijalni kontinuitet u pisanom i govornom diskursu**

Mentor **prof. dr Vesna Polovina**

Potpisani/a **Jelena Šajinović**

Izjavljujem da je štampana verzija mog doktorskog rada istovetna elektronskoj verziji koju sam predao/la za objavljivanje na portalu **Digitalnog repozitorijuma Univerziteta u Beogradu**.

Dozvoljavam da se objave moji lični podaci vezani za dobijanje akademskog zvanja doktora nauka, kao što su ime i prezime, godina i mesto rođenja i datum odbrane rada.

Ovi lični podaci mogu se objaviti na mrežnim stranicama digitalne biblioteke, u elektronskom katalogu i u publikacijama Univerziteta u Beogradu.

Potpis doktoranda

U Beogradu, januar 2014.godine

Izjava o korišćenju

Ovlašćujem Univerzitetsku biblioteku „Svetozar Marković“ da u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu unese moju doktorsku disertaciju pod naslovom:

„Referencijalni kontinuitet u pisanom i govornom diskursu“,

koja je moje autorsko delo.

Disertaciju sa svim prilogima predao/la sam u elektronskom formatu pogodnom za trajno arhiviranje.

Moju doktorsku disertaciju pohranjenu u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu mogu da koriste svi koji poštuju odredbe sadržane u odabranom tipu licence Kreativne zajednice (Creative Commons) za koju sam se odlučio/la.

1. Autorstvo
2. Autorstvo - nekomercijalno
3. Autorstvo - nekomercijalno - bez prerade
4. Autorstvo - nekomercijalno - deliti pod istim uslovima
5. Autorstvo - bez prerade
6. Autorstvo - deliti pod istim uslovima

(Molimo da zaokružite samo jednu od šest ponuđenih licenci, kratak opis licenci dat je na poleđini lista).

Potpis doktoranda

U Beogradu, januar 2014.godine

1. Autorstvo - Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence, čak i u komercijalne svrhe. Ovo je najslobodnija od svih licenci.
2. Autorstvo - nekomercijalno. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela.
3. Autorstvo - nekomercijalno - bez prerade. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, bez promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela. U odnosu na sve ostale licence, ovom licencom se ograničava najveći obim prava korišćenja dela.
4. Autorstvo - nekomercijalno - deliti pod istim uslovima. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela i prerada.
5. Autorstvo - bez prerade. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, bez promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca dozvoljava komercijalnu upotrebu dela.
6. Autorstvo - deliti pod istim uslovima. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ova licenca dozvoljava komercijalnu upotrebu dela i prerada. Slična je softverskim licencama, odnosno licencama otvorenog koda.